VILNIAUS PEDAGOGINIS UNIVERSITETAS

GAMTOS MOKSLŲ FAKULTETAS

BENDROSIOS GEOGRAFIJOS KATEDRA

VIRGINIJA LIUBINAITĖ

PAGRINDINĖS MOKYKLOS GEOGRAFIJOS UGDYMO TURINIO ANALIZĖ

MAGISTRO DARBAS
(GEOGRAFIJA)

DARBO VADOVAI: DR. D. PRAKAPIENĖ
DOC. Z. KAIRAITIS

VILNIUS, 2006

TURINYS

ĮVADAS 5
1. UGDYMO TURINIO SAMPRATA 9
1. 1. Ugdymo sąvoka 9
1. 2. Ugdymo tikslai ir uždaviniai 10
1. 3. Bendrojo lavinimo mokyklų ugdymo turinys 12
2. GEOGRAFIJOS MOKSLAS IR UGDYMO TURINIO FORMAVIMAS 15
2. 1. Geografijos mokslo struktūrinis modelis 15
2. 2. Geografijos kaip ugdomojo dalyko samprata 21
2. 3. Mokyklinė geografija iki švietimo reformos 23
2. 4. Dabartinė mokyklinė geografija 26
3. GEOGRAFIJOS UGDYMO TURINIO DIDAKTINĖ ANALIZĖ 32
3. 1. Geografinių žinių teminis planavimas 33
3. 2. Geografinių gebėjimų ir pasiekimų teminė analizė 36
3. 3. Geografinio ugdymo turinio kontentinė analizė 41
3. 4. Edukologinio tyrimo „Geografijos mokslas Jūsų akimis“ analizė 49
3. 4. 1. Tyrimo rezultatai IX klasėse 50
3. 4. 2. Tyrimo rezultatai X klasėse 57
3. 4. 3. Tyrimo rezultatų apibendrinimas 63
IŠVADOS 65
LITERATŪRA 67
SUMMARY 69
PRIEDAI

ĮVADAS

Darbo aktualumas. Atgavus Lietuvos nepriklausomybę prasidėjo intensyvus švietimo reformų laikotarpis. Reikėjo keisti konceptualiąsias nuostatas, modeliuoti Lietuvos ateities viziją atitinkančius švietimo principus, parengti švietimo reformą grindžiančius juridinius dokumentus. Šis procesas vyksta ir iki šiol. Ypač intensyviai yra pertvarkoma svarbi visuomenės gyvenimo dalis – švietimo sistema, kuriamos naujos bendrojo lavinimo mokyklos programos, keičiami išsilavinimo standartai. Švietimo kaitos būtinybę nulėmė politiniai, ekonominiai, socialiniai, kultūriniai pokyčiai. Iki švietimo reformos bendrojo ugdymo įstaigų pedagogai buvo pratę dirbti pagal valstybines programas, griežtai reglamentuojančias visą ugdymo turinį kaip privalomą. Vykdant reformą, buvo siekiama kelti švietimo kokybę; gerinti socialinių ir pedagoginių mokymosi ir studijų sąlygas; harmonizuoti visą švietimo sistemą.

Tenka pripažinti, kad neatliktų darbų ir spręstinų problemų dar daug. Naujai parengtų Bendrųjų programų ir Išsilavinimo standartų orientacinė trukmė – ketveri metai. Per šį laikotarpį renkami duomenys apie jų taikymą mokyklose. Tuo remiantis, rengiami nauji, tobulesni, programų ir standartų projektai. Koreguojamas geografijos ugdymo turinys, mokymo procesas. Keliamas klausimas: ar sustabdyti švietimo reformą, ar toliau ją tobulinti? Todėl ypač aktualu išsiaiškinti, ar geografijos ugdymo turinys atitinka iškeltus bendruosius reikalavimus, kokios problemos ryškėja ir kaip jas galima pašalinti.

Tyrimo objektas – geografijos ugdymo turinys.

Tyrimo dalykas – pagrindinės mokyklos (VI – X klasės) geografijos ugdymo turinys.

Tyrimo tikslas – išanalizuoti pagrindinės mokyklos geografijos ugdymo turinį, siejant jį su Bendrosiose programose ir Išsilavinimo standartuose apibrėžtais pasiekimais bei moksleivių geografijos samprata.

Tikslui realizuoti iškelti šie **uždaviniai**:

1. Išanalizuoti ugdymo turinio sampratą ir jo struktūrines dalis.
2. Pateikti bendrą geografijos mokslo, kaip pagrindinio ugdymo turinio formavimo šaltinio, struktūrinį modelį.
3. Išryškinti geografijos ugdymo turinio formavimosi etapus, pabrėžiant pagrindinius švietimo kaitos laikotarpius (mokyklinė geografija iki švietimo reformos, dabartinė mokyklinė geografija).
4. Atlikti Bendrųjų programų ir Išsilavinimo standartų apibrėžtų moksleivių pasiekimų kontentinę analizę.
5. Ištirti moksleivių geografijos sampratą.

Darbo metodika. Rašant magistrinį darbą naudoti įvairūs metodai:

• Mokslinės literatūros analizė;

• Dokumentų ir vadovėlių analizė;

• Kontentinė analizė;

• Statistinis metodas;

• Aprašomasis metodas.

Mokslinės literatūros analizė. Šiuo metodu grindžiama ugdymo turinio samprata, švietimo kaitos prioritetai ir geografijos mokslo struktūrinis modelis.

Dokumentų ir vadovėlių analizė. Ja siekta nustatyti, kaip atspindėtas geografijos ugdymo turinys Lietuvos Švietimo ir mokslo ministerijos parengtuose oficialiuose dokumentuose: Geografijos programoje (Bendrojo..., 1996); Lietuvos bendrosiose programose (Lietuvos..., 2001, 2003); Išsilavinimo standartuose (Lietuvos..., 2001, 2003); ir geografijos vadovėliuose (Garliauskienė, 1998; Šalna, 1999; Šalna, 2000; Vaitekūnas, 1998; Šalna, 1999), bei atlikti jų kiekybinę turinio analizę.

Kontentinė analizė. Šis metodas, kaip ir pats terminas, atsirado amerikiečių žurnalistikos praktikoje, kur buvo taikomas specifinės rūšies dokumentams tirti. Vėliau, amerikiečių sociologas G. Lasuelas pabrėžė formalizuotą kontentinės analizės pobūdį, apibūdindamas ją, kaip „kiekybinės turinio analizės" metodą, taikomą tiriant įvairios medžiagos turinį, jos atskirų dalių pasikartojamumą (Andrejeva..., 1976). Kontentinės analizės metodo esmė yra ta, jog dokumente išskiriami prasminiai vienetai, vėliau apskaičiuojant jų vartojimo dažnumą, įvairių teksto elementų santykius vieno su kitu, taip pat su bendra informacijos apimtimi. Kontentinės analizės eigą sudaro keli nuoseklūs veiksmai:

1. Analizės vienetų išskyrimas. Atsakingiausias momentas, nuo kurio priklauso tolesnė darbo sėkmė. Vienetu reikia išskirti tam tikrą terminą, žodį, išreiškiantį sąvoką, kurios vartojimo laipsnį reikia nustatyti tekste. Savo darbe, remiantis B. N. Semevskio (Семевский Б. Н.; Максаковский, 1998) pateikta geografijos mokslo klasifikacija, išskyriau geografijos mokslo temines sritis, gebėjimų grupes bei pasiekimus apibrėžiančius žodžius, kaip analizės vienetus.
2. Analizės vienetų indikatorių suradimas tekste. Antrasis etapas reikalauja surasti visas galimas prasminio vieneto išraiškos formas. Indikatorių rinkinys gali būti įvairus: tam tikri terminai, tikriniai vardai, pastovūs žodžių junginiai, išreiškiantys tam tikrą konkrečią temą, geografinių vietovių bei istorinių įvykių pavadinimai. Atlikdama geografijos ugdymo turinio analizę išskyriau indikatorius – temas ir sąvokas.

3. Statistinis apdorojimas. Tam tikros sąvokos vartojimo dažnumo apskaičiavimas, atsižvelgiant į išskirtuosius indikatorius, arba proporcijų tarp įvairių indikatorių grupių nustatymas. Darbe statistiškai apdorojau temų bei sąvokų pasiskirstymą geografijos mokslo klasifikacijos požiūriais bei sąvokų nagrinėjimo VI – X klasių ugdymo turinyje intensyvumu.

Statistinis metodas. Metodas naudotas, tiriant edukologinio tyrimo „Geografijos mokslas Jūsų akimis“ duomenis, bei atliekant jų analizę.

Aprašomasis metodas. Plačiausiai panaudotas metodas: teksto rašymui bei duomenų interpretavimui, apjungiantis ir kitus naudotus metodus.

Darbo organizavimas ir eiga. Rengdama magistrinį darbą, išskyriau tokią darbo eigą:

1. Pasirinkta darbo tema ir tyrimo objektas – geografijos ugdymo turinys.
2. Darbo plano sudarymas ir nagrinėjamų laikotarpių išskyrimas:
   2. 1. Analizuojamas mokyklinės geografijos ugdymo turinys iki švietimo reformos ir dabartinė mokyklinės geografijos situacija.
3. Tyrimo tikslo ir uždavinių nustatymas bei jų įgyvendinimas:
   3. 1. Literatūros, liečiančios magistrinio darbo temą, analizavimas ir atrinkimas;
   3. 2. Surinktos faktinės medžiagos analizavimas ir apibendrinimas;
   3. 3. Vaizdinės medžiagos paruošimas.
4. Edukologinio tyrimo „Geografijos mokslas Jūsų akimis“ organizavimas bei duomenų analizė.
5. Teksto rašymas (sudarant literatūros sąrašą, turinį, priedus, pateikiant išvadas).
6. Parašyto teksto korektūrinis taisymas, darbo spausdinimo organizavimas bei įrišimas.

Literatūros šaltinių apžvalga. Bendruosius edukologijos klausimus Lietuvoje nagrinėjo L. Jovaiša (1997), V. Rajeckas (1980), L. Šiaučiukėnienė (2003), N. Stankevičienė (2003). Didaktikos raidą, jos problemas analizavo V. Rajeckas (1980). Išsamią ugdymo turinio sampratą pateikė L. Jovaiša (1997), išanalizavęs ugdymo tikslus ir uždavinius, bendruosius mokymo ir mokymosi klausimus. Ugdymo turinio realizavimo problemas savo straipsniuose nagrinėjo D. Lepaitė (2001), D. Prakapienė (2003).

Geografinio švietimo klausimais Lietuvoje rašė Z. Kairaitis (1999), aptardamas švietimo kaitos dėsningumus, siūlydamas, kaip išvengti vienų ar kitų problemų. Mokyklinės geografijos padėtį sovietmečiu nagrinėjo S. Vaitekūnas (1965), V. Tarvydienė, A. Sikorskienė (1981); reformuotos geografijos mokymo koncepcijas pateikė A. Bagdonienė (1989), A. Stanaitis (1990), A. Garunkštis (1990), R. Kontvainas (1990), Z. Kairaitis (1990), S. Vaitekūnas (1991),

Č. Kudaba (1991). Geografijos mokymo tautinėje mokykloje bendruosius metmenis pateikė Z. Kairaitis (1990); 1994 metais analizavo geografijos mokymo programas, kaip norminius metodikos dokumentus. R. Kontvainas (1999, 2001) nagrinėjo geografijos mokymo turinį ir mokytojų rengimą.

Geografijos išsilavinimo standartai detaliai išanalizuoti Z. Kairaičio sudarytame leidinyje (Pagrindinės..., 2001). Geografijos mokslo struktūrinis modelis sudarytas, remiantis V. P. Maksakovskio pateikta klasifikacija (Максаковский, 1998), papildant Geografijos studijų krypties reglamento skirstymu (2004), bei Šveicarų vidurinės mokyklos geografijos mokslo struktūra (Internacional..., 2001). Šiuolaikinė mokyklinės geografijos struktūra, atspindinti I – XII klasių geografijos ugdymo turinį, pateikta Švietimo naujienose (2003).

1. UGDYMO TURINIO SAMPRATA

1. 1. Ugdymo sąvoka

Ugdymo esmę skirtingai aiškina daugelis tyrinėtojų. L. Jovaišos manymu (1997), taip atsitinka dėl to, kad laikomasi skirtingų filosofinių, psichologinių, sociologinių ar kultūrinių koncepcijų, arba dėl to, kad vienų tyrinėtojų dėmesys krypsta į procesualinį ugdymo aspektą, o kitų – į turinį, t.y. į tai, koks turi tapti žmogus.

Įvairios filosofijos krypčių atstovai nagrinėjo ugdymą, ieškodami jo esmės prasmėje. Kėlė klausimus – kam jis tarnauja, kokia jo paskirtis žmonių gyvenime? „Pragmatistams ugdymas yra individo pritaikymas prie praktinių gyvenimo poreikių. Egzistencialistai, humanistinės pedagogikos atstovai ugdymo prasmę mato pagalboje, kurią pedagogas ar tėvai gali teikti vaiko ar jaunuolio saviugdai. Neotomizmas ugdymo prasmę įžvelgia aktyvaus individo religingumo kūryboje" (Jovaiša, 1997, p.7). Remiantis šiais pavyzdžiais galima teigti, kad ugdymo proceso turinys laikomas svarbiausia problema.

Sociologinės ir kultūros bei gyvenimo pedagogikos kūrėjai ugdymą laiko istoriniu procesu, neatskiriamu nuo visuomenės ir asmenybės gyvenimo. Jiems rūpi socialinės ir kultūrinės savo gyvenamojo meto vertybės, kurias turi perimti jaunimas, taip pat pedagoginio veikimo (proceso) formos ir metodai. Čia bandoma susieti ugdymo turinį ir formą. Pagrindinė ugdymo problema lieka nenutraukiamas mokymo turinio (protinimo turinio) ir techninių priemonių tobulinimas.

Įvairiais laikotarpiais ugdymo turinio samprata skyrėsi, tai buvo viena iš svarbiausių filosofinių, mokslinių, politinių problemų. Bėgant laikui imta domėtis mokymo būdais, metodais, kaip geriau perteikti ugdymo turinį.

Štai senovės Spartoje ugdymo turinys buvo skirtas fiziniam – kariniam jaunosios kartos parengimui, nes to reikalavo tuometinė valstybės padėtis. Atėnai, kurių ekonominis – kultūrinis, visuomeninis – politinis gyvenimas buvo sudėtingesnis, ugdymo turinys apėmė jaunuolio protinį, fizinį, dorovinį bei estetinį ugdymą. Viduramžiais ugdymo turinio pobūdis skyrėsi bažnytinėse ir miesto mokyklose. Tai įtakojo tolesnis mokslo ir technikos kitimas bei raida (Šiaučiukėnienė, Stankevičienė, 2003).

Gaila, tačiau tenka pripažinti, kad šiuo metu krenta moksleivių pažangumas, blogėja elgesys (Jovaiša, 1997). Tai galima paaiškinti prieštaravimais tarp ekonominės, techninės, technologinės pažangos ir dvasinės kultūros lygio. Dvasinis žmonijos gyvenimas atsilieka nuo

civilizacijos šuolio, gėrybių perteklius sugriovė ramią žmogaus sielą. Kas galėtų įveikti šį prieštaravimą? Tai ugdymas – dvasinis žmogaus, mikro grupių, tautos, visuomenės, pasaulio žmonių ugdymas.

Kaip matyti, ugdymas ir žmonių gyvenimas neatskiriami. Nuo ugdymo priklauso jų gyvenimo pilnatvės galimybės. Antra vertus, bendra socialinė ir kultūrinė tautos gyvenimo padėtis lemia ugdymo pobūdį, jį keičia. Ugdymas tai nevienadienis, nepertraukiamas, nuolat pirmyn slenkantis procesas, vykstantis namuose, mokykloje, mus supančiame pasaulyje. Ugdymo procesas turi būti darnus, tikslingai planuojamas: siekiama moksleivio komunikacinės kompetencijos – žinių, esminių dalyko gebėjimų, vertybinių nuostatų visumos.

- Gebėjimas – galia veikti; žinių, galimybių, sugebėjimų ir gabumų panaudojimas intelektinėje ir praktinėje veikloje.
- Vertybė – tai, kas objektyviai ar subjektyviai reikšminga.
- Žinios – ne faktų visuma, o suvokimas, kompetencija veikti, t. y. gebėjimas panaudoti turimas žinias ir įgūdžius įvairiomis situacijomis (Jovaiša, 1997).

Mokyklinis ugdymas neretai dar vadinamas pedagoginiu susitikimu, tai mokytojo (ugdytojo) ir mokinio (ugdytinio).

L. Jovaiša (1997) pedagoginį susitikimą apibrėžia kaip aplinkos ir laiko ribotą tikslingą ugdomąjį vyksmą, kai susitikimo dalyviai keičiasi informacija.

Ugdymo samprata apima visą žmonių vidinį gyvenimą, kylantį iš rutinos į nekasdienišką, aukštesnį gyvenimą, kurio pamatas – mokslas, menas, gėris, gera sveikata ir dvasinė veikla. Nors ir tobuliausias bus mokymo ar auklėjimo turinys, nors ir tobuliausios mokymo ar auklėjimo priemonės, naudojamos pedagoginiame susitikime, jei ugdymas nepažadins asmenybės dvasinių jėgų, jeigu jis nebus dvasingas, veltui visos pastangos.

1. 2. Ugdymo tikslai ir uždaviniai

Ugdymo tikslų žinojimas ugdytojui nurodo kryptis, kurlink orientuoti ugdymo turinį, metodus ir formas, taip pat patį ugdytinį, kad jis galėtų geriausiai realizuoti save. Todėl ugdymo tikslų teorijai tenka atsakingas uždavinys – rasti tokius tikslus, kurių siekimas išvestų ugdytinį į aukštesnę fizinių ir dvasinių galių išreiškimo pakopą. Kad būtų išvengta vienašališkumo apibrėžiant ugdymo tikslus, reikia juos kildinti ne vien iš žmogaus ar jo asmenybės sampratos, ne vien iš sociologinių doktrinų ar kultūros filosofijos, ne vien iš religinių interesų, bet iš

integracinio požiūrio į tikrovę, į ugdymo procesą. L. Jovaišos manymu (Jovaiša, 1997), žmogų ugdo jo sąveika su aplinkos realijomis ir idealijomis, čia kyla keletas problemų.

Pirmoji problema susijusi su žmogaus prigimtimi. Naujagimyje glūdi dvasinio gyvenimo užuomazgos. Jų plėtotė ir yra tiesioginis ugdymo tikslas. Antroji problema – žmogaus sąveika su empirinėmis bei realinėmis aplinkos vertybėmis. Jau pirmieji kontaktai su aplinka kaupia informaciją apie jos ypatumus, o šioji plėtoja individo orientaciją pasaulyje. Ugdymo turinį užpildo ne tik šių amžiais kurtų vertybių pagrindai, bet ir nūdienos civilizacijos laimėjimai: atradimų ir pasaulinės minties sankaupa, išradimai ir išmonės kūriniai, gyvenimo būdas. Trečioji problema – žmogaus sąveika su dvasinėmis bei idealinėmis vertybėmis. Šios sąveikos ugdymas pažadina žmogaus poreikį išreikšti save tobula asmenybe.

1 lentelė

Ugdymo tikslų pagrindų sistema (Jovaiša, 1997)

Ugdymo vertybės ir žmogaus prigimtis		**Teorinis lavinimas**	**Praktinis lavinimas ir auklėjimas**	
			Savarankiškumo	**Elgesio**
1	2	3	4	5
Idealinės vertybės 3	Asmenybės	Išmintis, protas	Kūrybingumas	Dora
	Tautinės sąmonės ir elgesio	Tiesa ir teisingumas	Savarankiškumas ir darbštumas	Dvasingumas ir tautiškumas
	Būties supratimo	Racionalinės	Intuityvinės	Religinės
Realinės vertybės 2	Civilizacijos	Dabarties atradimų ir minties sankaupa	Dabarties išradimų ir išmonės sankaupa	Dabarties gyvenimo būdas
	Kultūros	Mokslas ir filosofija	Menas ir technika	Papročiai ir moralė
	Sociumo	Aplinkos žinios ir kompetencija	Darbas ir ekonomija	Santarvė ir demokratija
Žmogaus prigimtis 1	Sąmonė	Intelektas, pažįstamoji veikla	Valia, praktinė veikla	Emocijos, motyvai ir jausmai
	Poreikiai, instinktai	Informacijos, tyrimo	Saviraiškos, laisvės	Švelnumo, savisaugos
	Pradiniai duomenys	Aktyvumas ir veiklumas	Spontaniškumas ir savaveiksmis	Silpnumas ir jautrumas

Iš 1 lentelės turinio matyti, kad esama daug dalinių ugdymo tikslų, kylančių iš reikalo padėti įgimtam augančios kartos saviraiškos poreikiui įgyti realines ir idealines vertybes, kad galėtų sėkmingai gyvuoti. Kiekvienam tikslui pasiekti prisieina spręsti nemažai ugdymo

uždavinių: protinio, techninio, meninio lavinimo, darbinio, estetinio, socialinio, tautinio, dorinio auklėjimo ir kt. Tikslai nurodo ugdymo turinį, o uždaviniai diktuoja konkrečius būdus tikslams pasiekti.

L. Jovaiša (Jovaiša, 1997) bendrąjį ugdymo tikslą apibrėžė taip: padėti individo saviraiškai realinėmis ir idealinėmis vertybėmis išvystyti prigimties duomenų visumą, kad gebėtų protingai, kūrybingai ir dorai veikti gyvenime.

Remiantis minėta ugdymo tikslų pagrindų sistema (1 lentelė), išskiriami ugdymo tikslų ruožai bei jų uždaviniai:

1. Kūno kultūra: Higieninis lavinimas; Ekologinis lavinimas; Fizinis lavinimas; Sportinis lavinimas.
2. Psichinis lavinimas: Intelekto lavinimas; Praktinio veikimo lavinimas; Motyvacijos tobulinimas; Charakterio tobulinimas.
3. Socialinis auklėjimas: Drausminimas; Darbinis auklėjimas; Ekonominis auklėjimas; Nacionalinis ir visuomeninis auklėjimas.
4. Kultūrinis lavinimas: Mokslinimas; Techninis ir technologinis lavinimas; Meninis lavinimas; Etinis lavinimas.
5. Dvasinis auklėjimas: Pasaulėžiūros ugdymas; Religinis auklėjimas; Dorinimas; Estetinis auklėjimas.

Žinoma, šis struktūrinimas yra tik teorinis. Ugdymo uždavinių gausybė ir jų įgyvendinimas priklauso nuo pačios asmenybės. Pedagoginio susitikimo metu, ugdytojas turėtų skatinti sistemingam ir nuodugniam ugdymuisi. Tik tada galima pasiekti ugdymo tikslų pergalės.

1. 3. Bendrojo lavinimo mokyklų ugdymo turinys

Privalomą bendrojo lavinimo mokyklos ugdymo turinį sudaro mokomieji dalykai, kuriuos moksleiviai privalo mokytis tam tikroje klasėje. Pagrindiniai privalomo mokyklinio ugdymo dalykai visose valstybėse panašūs, tačiau skiriasi jiems skirtų kursų apimtis, tarpusavio integravimo laipsnis ir chronologinis išdėstymas klasėse. Privalomo mokyklinio ugdymo turinio struktūra ir apimtis parodo, ką visuomenė laiko bendruoju išsilavinimu.

Lietuvoje bendrojo lavinimo mokyklos ugdymo turinys yra aprašytas Bendrosiose programose, o pageidaujamas moksleivių pasiekimų lygis baigiant tam tikrą mokyklos pakopą – Išsilavinimo standartuose. Vertinant privalomo ugdymo turinio apimtį atsižvelgiama į jam

mokytis skirtą laiką. Dalykams mokytis skirtą laiką (pamokas per savaitę) reglamentuoja Švietimo ir mokslo ministerijos tvirtinami Ugdymo planai (Lietuvos..., 2003).

Šių švietimo dokumentų svarbiausi aspektai – programų ir Išsilavinimo standartų paskirtis, tikslai, uždaviniai, pagrindinės idėjos, rekomendacijos kaip mokytojas turėtų jas konkretinti planuodamas ir organizuodamas ugdymo procesą.

Bendrosios programos ir Išsilavinimo standartai, tai gero dešimtmečio rezultatas. Dar 1994 m. buvo paskelbti Lietuvos bendrojo lavinimo mokyklų Bendrųjų programų projektai, kurių pagrindu 1997 m. buvo parengti I – X klasių Bendrųjų programų ir Išsilavinimo standartų projektai. Kelerius metus šie projektai buvo svarstomi, taisomi, tobulinami. 2002 m. patvirtintos Bendrosios programos ir Išsilavinimo standartai XI – XII klasėms. 2003 metais – I – X klasėms. Patvirtintų dokumentų orientacinė trukmė – ketveri metai. Šiuo laikotarpiu renkami duomenys apie jų taikymą mokyklose, remiantis tyrimų rezultatais, išvadomis, rengiami nauji, tobulesni, labiau atliepiantys mokyklos pokyčius programų ir standartų projektai.

Bendroji dalyko programa, Išsilavinimo standartai ir Bendrojo ugdymo planas yra svarbiausi dokumentai, reglamentuojantys bendrojo lavinimo mokyklos ugdymo turinį, procesą, mokomųjų priemonių atranką, mokymo(si) rezultatus.

Bendrosios programos paskirtis – numatyti bendrąją ugdymo(si) mokyklose strategiją, t.y. suformuluoti tikslą, iškelti uždavinius, apibrėžti svarbiausias ugdytinas vertybines ir didaktines nuostatas, aprašyti bendruosius ir esminius dalyko gebėjimus, turinį.

Išsilavinimo standartai – ne mokyklos ar mokytojo nuosavybė. Su jais būtina supažindinti ir moksleivius bei jų tėvus. Tai dokumentas, teikiantis galimybę pačiam moksleiviui stebėti, analizuoti savo mokymąsi, lyginti turimus pasiekimus su ankstesniais rezultatais, numatyti tolesnio mokymosi strategijas ir pan. Išsilavinimo standartai konkretizuoja keliamus dalykui uždavinius, nusako esminių gebėjimų pasiekimus, laukiamą ugdymo(si) rezultatą.

Ugdymo planas nurodo privalomų ir laisvai pasirenkamų valandų, skirtų dalyko mokymui(si), skaičių, taip pat galimybes rinktis dalykus iš papildomam ugdymui skirtų valandų.

Taigi Bendrosios programos, Išsilavinimo standartai ir Ugdymo planas yra glaudžiai susiję ir papildo vienas kitą. Ryšys tarp šių dokumentų yra tiesioginis: bendroji programa←→išsilavinimo standartai←→ugdymo planas (Lietuvos..., 2003).

Pagrindinės Bendrųjų programų ir Išsilavinimo standartų idėjos yra tokios: kokybiškas mokymas ir nusiteikimas mokytis visą gyvenimą; aktyvus darbas per pamoką (ir ne tik), skatinantis taikyti aktyvaus ugdymo(si) metodus, įvairialypę veiklą; socialinių, komunikacinių, informacinių, intelektinių gebėjimų ugdymas(is).

Bendroji programa – projektinis dokumentas, reikalaujantis kūrybiško požiūrio. Remdamasis programa, standartais bei ugdymo planu kiekvienas dalyko mokytojas pats planuoja ugdymo procesą: kuria konkrečiąją ugdymo programą, dar labiau ją konkretina rengdamas teminį planą metams ar pusmečiui, pamokų planus ir pan.

Pradinėje ir pagrindinėje mokyklose privalomi dalykai sudaro didžiąją dalį ugdymo turinio, profilinėje vidurinėje mokykloje (XI – XII klasėse) – iki 60%. Privalomo ugdymo turinio struktūra (dalykai ir jiems mokytis skirtas laikas) kinta priklausomai nuo mokymosi pakopos. 2001 – 2002 m. m. pradinėje mokykloje, kurioje moksleiviams suteikiami raštingumo pradmenys, gimtajai kalbai buvo skiriama apie 35% mokymosi laiko, matematikai – nuo 18% iki 22%, pasaulio pažinimui – nuo 9% iki 18%. Aukštesnėse klasėse daugėja dalykų ir kinta jiems skiriamo laiko santykis (Lietuvos..., 2001).

Dabartinė ugdymo turinio struktūra vis dar labiau orientuota į atskiras disciplinas, tačiau plečiasi integruotas ir tarpdalykinis mokymas ir mokymasis.

Privalomam ugdymo turiniui dėstyti numatytas pamokų skaičius per savaitę, kuris laipsniškai didėja vyresnėms klasėms. 2001 – 2002 m. m. didėjo nuo 22 pamokų I – oje klasėje iki 32 pamokų IX – XII klasėse. Didžiausias pamokų augimo šuolis buvo penktoje klasėje – jų daugėjo keturiomis.

Bendra mokslo metų trukmė nustatoma atskirai klasėms: I – V, VI – IX, X – XII (pagal amžiaus grupes), įskaičiuojant ir valstybės nustatytas švenčių dienas.

Išanalizavus ugdymo sampratą bei ugdymo turinio struktūrą, galima teigti, kad ugdymo tikrovė neatsiejama nuo žmogaus būties. Ugdymas – pasikartojantis sudėtingas procesas, susidedantis ne vien iš fiziologinių, psichologinių, socialinių, kultūrinių žmogaus gyvenimo įvykių, bet ir iš dvasinių išgyvenimų. Ugdymas – tobulinantis žmogų bendravimas su aplinka.

2. GEOGRAFIJOS MOKSLAS IR UGDYMO TURINIO FORMAVIMAS

2. 1. Geografijos mokslo struktūrinis modelis

Mokslas yra vienas pagrindinių bendrojo lavinimo ugdymo turinio formavimo šaltinių. Atliekant ugdymo turinio analizę, buvo pasirinkta geografijos mokslo klasifikacinė sistema. Bėgant dešimtmečiams, geografijos mokslo struktūra buvo vienas iš geografų ginčytinų klausimų. 1913 metais B. N. Semevskis (Семевский Б. Н.; Максаковский, 1998, p. 25) pasiūlė bendrą geografijos mokslo struktūrą, išskirdamas tiksliuosius, bendruosius, pažinimo bei mišriuosius mokslus. Remiantis šia geografijos mokslo struktūra, papildant Geografijos studijų krypties reglamento skirstymu (2004), bei Šveicarų vidurinės mokyklos geografijos mokslo struktūra (Internacional..., 2001), 1 paveiksle išryškinama bendra geografijos mokslo sistema. Žemiau pateikiama geografijos mokslo struktūrinio modelio elementų analizė.

Tikslieji mokslai → <u>Fizinė geografija</u> – mokslas, tiriantis visą Žemės geografinę sferą, kurioje sąveikauja kietoji sfera (Žemės pluta), skystoji (hidrosfera), atmosfera ir organinis pasaulis (biosfera). Remiasi atskirų, geosferas tiriančių mokslų duomenimis, atskleidžia bendrus dėsningumus, nagrinėja tų geosferų sąveikos pasekmes visos Žemės mastu. Fizinės geografijos tikslas – atskleisti geosferų sąveiką ir geografinės sferos bendruosius dėsningumus, ištirti geografinės sferos susidarymo istoriją. Fizinė geografija skirstoma:

1. Geomorfologija. Bendra geografijos ir geologijos mokslo šaka, tirianti kietojo Žemės paviršiaus formas, kilmę ir raidą. Nagrinėja žemės ir jūros dugno reljefą, jų atsiradimą, amžių, sudėties ypatumus. Skiriama į klimatinę, dinaminę, taikomąją ir jūros geomorfologiją.

2. Paleogeografija. Istorinės geologijos ir fizinės geografijos šaka, tirianti Žemės geologinės praeities geografines sąlygas (žemynų ir jūrų kontūrus bei pobūdį, klimatą, biogeografinių sričių ribas ir t.t.). Apie įvairių geologinių laikotarpių geografines sąlygas sprendžiama iš uolienų sudėties, struktūros, tekstūros, slūgsojimo, iš jose randamų faunos ir floros liekanų bei pėdsakų. Toks praeities tyrinėjimas padeda suprasti dabartinę Žemės gamtą, taip pat nustatyti naudingųjų iškasenų telkinius, susijusius su nuosėdinėmis uolienomis (geležies, mangano, aliuminio rūdos, nafta, anglis ir kt.).

3. Paleontologija. Mokslas, tiriantis iškastinius gyvūnus ir augalus, organinio pasaulio raidos dėsningumus per visą Žemės geologinę istoriją. Remdamasi organizmų liekanomis ir jų gyvybinės veiklos pėdsakais, nustato santykinį uolienų amžių, išskiria stratigrafinius vienetus, nurodo naudingųjų iškasenų susidarymo sąlygas. Skirstoma į paleozoologiją ir paleobotaniką.

4. Geologija. Mokslas, tiriantis visos Žemės, ir ypač Žemės plutos, vystymosi istoriją, sudėtį, sandarą, judesius, naudingųjų iškasenų susidarymą ir pasiskirstymą joje. Skirstoma į keletą šakų: mineralogija, petrologija, petrografija ir kristalografija.

5. Tektonika. Geologijos mokslo šaka, tirianti Žemės plutos ir viršutinės mantijos struktūrą, judesius, deformacijas ir raidą, uolienų slūgsojimo formas, Žemės plutos judėjimo ryšį su magmatizmu ir kt.; nustato geologinių struktūrų formavimosi seką, laiką ir sąlygas.

6. Meteorologija. Mokslas apie Žemės atmosferą, jos sandarą, savybes, šilumos ir vandens balansą, oro masių judėjimą ir joje vykstančius kitus fizinius procesus. Tiria atmosferos reiškinius, priklausomai nuo paklotinio paviršiaus (sausuma, jūra, miškas, dykuma ir kt.) savybių ir poveikio.

7. Klimatologija. Iš daugiamečių meteorologinių stebėjimų išsirutuliojęs mokslas apie klimatą, jo formavimąsi, geografinį paplitimą ir pasikeitimą laike. Paprastai klimatologija skiriama į bendrąją ir klimatografiją. Pagrindinės užduotys – ilgo periodo atmosferos reiškinių tyrimas, oro parametrų nagrinėjimas, išvadų pateikimas, kas leidžia mums spręsti apie klimatinį režimą.

8. Hidrologija. Šio mokslo pradžia siejama su 1674 m. Fizinės geografijos šaka, tirianti Žemės vandenis, jų savybes, dinamiką ir ryšį su kitais geografinės sferos elementais. Nagrinėja vandens balansą, upių srautų bei kitų vandens telkinių struktūrą, upių vagose bei krantuose vykstančius procesus, terminį režimą, cheminę sudėtį. Atitinkamai pagal tiriamuosius vandens telkinius, hidrologija skirstoma į upių, ežerų bei pelkių.

9. Okeanologija. Hidrologijos šaka, tirianti jūrų ir vandenynų fizikines, chemines, geologines ir biologines savybes bei procesus. Vandenynai tiriami kaip hidrosferos dalis ir Planetos gamtinis objektas. 1902 metais įsteigta Tarptautinė jūros taryba. Veikia Tarpvyriausybinės okeanografijos komisija prie UNESCO. Lietuvoje jūros tyrimus atlieka Geografijos institutas.

10. Glaciologija. Mokslas, tiriantis ledynų kilmę, raidą, savybes, paplitimą, poveikį geografinei aplinkai. Taipogi tiria ledo ir sniego resursus, ledynų judėjimus. Skirstoma į ledynotyrą, sniegotyrą, vandens telkinių ledotyrą ir paleoglaciologiją.

11. Geokriologija. Mokslas, nagrinėjantis amžinojo įšalo sritis, įšalusius dirvožemius, uolienas. Nagrinėja susidarymą, vystymąsi bei egzistavimo sąlygas.

12. Pedologija. Tai dirvožemių geografija, tirianti dirvožemių formavimąsi, pasiskirstymą, klasifikaciją. Skirstoma į bendrąją, kuri tiria bendrus dėsnius bei regioninę – tiriančią skirtingų Žemės paviršiaus vietų dirvožemius.

13. Pelkėtyra. Hidrologijos mokslo šaka, tirianti pelkių susidarymo dėsningumus, paplitimą, sausinimo galimybes, bei jų panaudojimą.

14. Biogeografija. Mokslas apie augalų, gyvūnų, mikroorganizmų taksonų ir biocenozių paplitimą bei pasiskirstymą Žemėje, priklausomai nuo aplinkos faktorių. Siejasi su botanika, zoologija, naudojasi geografijos, ekologijos, geologijos duomenis.

Pažinimo mokslai:

1. Geografinis pažinimas. Siekiama geografiškai pažinti Žemės planetą, suvokti gamtos reiškinius, dėsningumus, perprasti žmonių veiklos įtaką gamtai. Teikiama geografijos mokslo samprata, jos tikslai. Supažindinama su pagrindinėmis geografijos sąvokomis. Pateikiama geografijos mokslo vieta mokslų sistemoje.

2. Geografiniai tyrimai. Supažindinama su geografinių tyrimų metodais ir būdais. Pateikiama geografijos tyrimų klasifikacija, geografijos taikomasis pobūdis. Gamtinėje geografijoje labiausiai paplitę ekspediciniai ir stacionariniai metodai. Landšaftai ir didelių teritorijų gamta tiriami tų teritorijų detaliai analizei išskiriant nedidelius tipiškus plotus. Eksperimentinis metodas taikomas retai pasikartojantiems arba ilgai trunkantiems reiškiniams nustatyti. Moksleiviai supažindinami su kosmoso tyrimais, pirmosiomis kelionėmis į Žemės planetas.

3. Geografiniai atradimai. Plečiamas geografijos akiratis, skatinamas noras domėtis pasaulio pažinimu. Supažindinama su didžiausiais atradėjais, jų ekspedicijomis, nuveiktais darbais, analizuojama jų įtaka šiuolaikiniam pasauliui. Svarbiausi geografijos mokslo raidos etapai plėtojant geografinį akiratį. Naujausi geografiniai atradimai sausumoje ir vandenyne. Žymiausi pasaulio ir Lietuvos keliautojai bei geografai.

4. Astronomijos įvadas. Mokslas apie Visatos sudėtį, raidą, jos elementų pasiskirstymą, judėjimą, fizinę būseną. Tiria Saulę ir Saulės sistemos kūnus, žvaigždes, jų telkinius ir sistemas. Šiame kurse moksleiviai supažindinami su visomis Žemės planetomis.

Bendrieji mokslai → Ekonominė geografija – vieno (ar kelių) geografinio ekonominio objekto padėtis kitų objektų atžvilgiu. Galima analizuoti įmonės, kaimo, miesto, arealo, rajono, valstybės ekonominę geografinę padėtį, vertinant ją kaip patogią ar nepatogią. Ekonominė geografija skirstoma:

1. Regionų geografija. Geografijos šaka, tirianti konkrečių regionų (žemynų, šalių, gamtinių ir socialinių ekonominių rajonų) geografines sąlygas, erdvinės struktūros specifinius bruožus. Gamtinė regioninė geografija tiria gamtinius teritorinius, o visuomeninė regioninė geografija – visuomeninius (socialinius ekonominius) kompleksus ir sistemas.

2. Pramonės geografija. Ekonominės geografijos šaka, tirianti pramonės teritorinį išdėstymą, jo dėsnius ir ypatybes. Analizuojama bendrais bruožais, atskirais regionais. Skirstoma į bendrąją, regioninę ir šakinę.

3. Žemės ūkio geografija. Ekonominės geografijos šaka, tirianti žemės ūkio gamybos teritorinį išdėstymą įvairiomis gamtinėmis ir socialinėmis ekonominėmis sąlygomis. Remiasi gamtos sąlygų tinkamumo žemės ūkiui ir ekonominių sąlygų, kuriose vyksta žemės ūkio gamyba, tyrimais.

4. Transporto geografija. Ekonominės geografijos šaka, tirianti kelių ir krovinių bei keleivių gabenimo teritorinį išdėstymą. Nagrinėja teritorijų transporto plėtojimo sąlygas, ryšį su gamtos sąlygomis ir ištekliais, gyventojais ir ūkio šakomis.

5. Gamtinių išteklių geografija. Tiria visų išteklių, kurie gali būti panaudojami žmogaus materialinėje gamyboje (Saulės energija, žemė, naudingosios iškasenos, vanduo, dirvožemis, klimatas, augalija, gyvūnija ir kt.) sudėtį, paplitimą skirtingose teritorijose.

Visuomeninė geografija – geografijos disciplinų, tiriančių visuomenę ir jos teritorinę organizaciją, visuma. Viena iš dviejų pagrindinių geografijos mokslo dalių. Susiformavo iš ekonominės ir socialinės geografijos, kurios buvo plėtojamos istoriškai skirtingu metu. Visuomeninę geografiją sudaro ekonominės geografijos gamybinių jėgų išdėstymo tradicinės problemos ir socialinės geografijos šakos:

1. Gyvenviečių geografija. Nagrinėja gyvenviečių formavimąsi įvairiose teritorijose, jų struktūrą, tankumą, konkrečias miestų bei kaimų gyvenvietes; sąlygoja lemiančias gyvenviečių ir jų išsidėstymo formas.

2. Gyventojų geografija. Tiria gyventojų skaičių, sudėtį, pasiskirstymą, reprodukciją, migracijas, gyvenviečių tipus ir kt. Gyventojų geografija nustato dėsningumus, kurie sąlygoja visų gyventojų bruožų vystymąsi bei dinamiką.

3. Gyventojų aptarnavimo geografija. Visuomeninės geografijos šaka, tirianti gyventojų aptarnavimo sferos ir jos šakų išsidėstymą bei teritorinį organizavimą. Pagrindinės šakos: komunalinis, buitinis, kultūrinis, medicininis aptarnavimas, prekyba ir visuomeninis maitinimas, transporto ir ryšių, socialinio aprūpinimo, ikimokyklinio ir mokyklinio amžiaus vaikų įstaigų, gyventojų saugumo ir teisėtvarkos įstaigų teikiamos paslaugos.

4. Kultūrų geografija. Kultūrų ir civilizacijų geografija, tiria pasaulio kultūras, jų komponentus (gyventojų tradicijas, gyvenimo būdą, materialinės ir dvasinės kultūros elementus, meną, ir kt.) bei jų teritorinius skirtumus.

5. Religijų geografija. Nagrinėja pasaulio religijas, jų panašumus bei skirtumus, teritorijas, kuriose jos susiformavo.

6. Rekreacinė geografija. Geografijos mokslo šaka, tirianti gyventojų laisvalaikio ir poilsio teritorines sistemas bei jų ypatybes. Pagrindinis tyrimo objektas – teritorinė rekreacinė sistema. Rekreacinė geografija tiria rekreacijos poreikius, galimybes, teritorines ypatybes (gamtines ir visuomenines sistemas), rekreacinius išteklius ir kt.

7. Medicininė geografija. Mokslas, tiriantis žmogaus ligų ir patologinių būsenų geografinį paplitimą, šio paplitimo priežastis ir geografinės aplinkos įtaką žmogaus sveikatai.

8. Istorinė geografija. Geografijos mokslo šaka, glaudžiai susijusi su istorija. Tiria pasaulio ar atskirų šalių, teritorijų praeities gamtines, visuomenines ir politines sąlygas. Nagrinėja atskirų rajonų geografiją skirtingais laikotarpiais (gyventojų pasiskirstymą, pasėlių paplitimą ir kt.).

9. Politinė geografija. Visuomeninės geografijos šaka, tirianti politinių jėgų santykį ir pasiskirstymą, jų priklausymą nuo šalių socialinių ekonominių struktūrų. Tyrimo objektai – valstybių sienos, pasienio rajonai, administracinė teritorinė struktūra, karinių bazių išdėstymas, politinių partijų veiklos teritoriniai aspektai, geografinė politinė šalies padėtis ir kt.

10. Karinė geografija. Labai siaura, su geografija siejama mokslo šaka, tirianti atskirų regionų kolonizacijos laikotarpius, karinius konfliktus tarp valstybių ir kt. nesutarimus, siejamus su kariniais veiksmais.

Kartografija – mokslas apie žemėlapius bei gaublius, jų sudarymo ir naudojimo būdus.

1. Kartografijos istorija. Supažindinami moksleiviai su žemėlapiais ir gaubliais, jų sudarymo ir naudojimo būdais. Pateikiama kartografijos samprata bei istorija. Geografinių žemėlapių sudarymo principai ir klasifikacija. Lietuvos kartografinis vaizdas.

2. Geografinės koordinatės. Mokoma nustatyti kurio nors taško koordinates (platumą ir ilgumą) pagal dienovidinių ir lygiagrečių laipsnius. Ugdomas orientavimosi gebėjimas.

3. Vietovės vaizdavimo būdai žemėlapiuose. Moksleiviams perteikiami būdai, kaip galima pavaizduoti vietoves žemėlapiuose. Supažindinami su jų spalvomis bei sutartiniais ženklais.

4. Topografinių žemėlapių sutartiniai ženklai. Mokoma „skaityti" geografinius žemėlapius, sutartinių ženklų pagalba. Sutartiniai ženklai – grafiniai simboliai, kuriais žemėlapiuose reiškiamas jų turinys.

5. Žemėlapių panaudojimas. Pateikiamos žemėlapių rūšys (vandenynų, sausumos), pabrėžiama jų svarba, mokoma naudotis. Išryškinamas jų praktinis pritaikomumas.

Mišrūs geografijos mokslai:

1. Etnogeografija. Mokslo šaka, susiformavusi geografijos ir istorijos mokslo sandūroje. Tiria tautas ir kitas etnines bendrijas, jų materialinę bei dvasinę kultūrą, buities bruožus.

2. Geochemija. Mokslas, tiriantis visos Žemės ir geosferų cheminę sudėtį, cheminių elementų išsklidimą, pasiskirstymą ir migraciją geosferoje.

3. Geofizika. Mokslų, tiriančių Žemės fizines savybes ir fizinius procesus, vykstančius Žemės plutoje, hidrosferoje ir atmosferoje, kompleksas. Siejasi su geografija, fizika, geologija, geochemija, geodezija.

4. Geodezija. Mokslas, tiriantis Žemės formą, dydį, žemės paviršiaus matavimus, susijusius su jo atvaizdavimu planuose ir žemėlapiuose, vietovės matavimo įvairiems inžineriniams darbams metodus.

Remiantis pateikta geografijos mokslo klasifikacija, VI – X klasių ugdymo turinys darbe nagrinėjamas 3. 3. skyriuje.

2. 2. Geografijos kaip ugdomojo dalyko samprata

Geografija – vienas labiausiai integruotų ugdomųjų dalykų mokykloje. Ji kaip atskira disciplina mokoma daugelyje šalių. Geografija jungia didžiulę sistemą – gamta, visuomenė, ūkis, nagrinėja šios sistemos komponentus ir jų tarpusavio ryšius. Geografija atskleidžia įvairaus pasaulio vientisumą, erdvines civilizacijų ir kultūrų sąsajas, gamtos ir visuomenės savitarpio priklausomybę, jų raidos ir išlikimo klausimus, gamtinę aplinką ir žmogaus gyvenimo sąlygas, regionines jų skirtybes bei kontrastus, žmonių gyvenimo būdo, religijų ir kultūrų įvairovę, ieško šių kontrastų ir įvairovės priežasčių dabartyje ir praeityje, modeliuoja pasaulio ateities procesus.

Mokyklinė geografija, kaip visas geografijos mokslas, savyje jungia daugelio mokslų žinias. Ji kuria pasaulio pažinimo supratimą, formuoja kompleksinį vaizdą apie Žemės planetą. Pagrindinis mokyklinės geografijos ugdymo tikslas – perteikti geografijos žinių pagrindus atskleidžiant glaudžiai susijusius aplinkos reiškinių struktūros, procesų raidos aspektus, aprėpiant visą Žemės geografinių sferų sistemą; padėti suvokti pagrindines globalines, regionines, lokalines pasaulio ir žmonijos problemas, jų atsiradimo priežastis bei sprendimo būdus; ugdyti asmens ekologinių pažiūrų, principų ir elgesio normų geografinės aplinkos atžvilgiu sistemą; puoselėti įgūdžius ir vertybines orientacijas, reikalingas harmoningai žmogaus sąveikai su gamta, gamtos saugojimu ir protingam jos turtų naudojimui; ugdyti laisvą, kūrybingą, tolerantišką,

demokratijos vertybėmis ir principais besiremiančią, tautiškai susipratusią asmenybę; skatinti smalsumą, gebėjimą stebėtis pasauliu ir norą jį pažinti (Lietuvos..., 2001).

Mokyklinės geografijos struktūrą galima išskirti į tris pakopas: pradinė mokykla, pagrindinė mokykla, vidurinė mokykla.

Pradinėje mokykloje ugdoma elementari samprata apie žmogų, gamtą, gimtąjį kraštą, savo tautą ir visuomenę. Ugdymas grindžiamas integruotu mokymu.

Pagrindinėje mokykloje gilėja dalyko išmanymas, kurio pagrindas – analitinis pasaulio regionų pažinimas.

Vidurinėje mokykloje (gimnazijose) yra apibendrinamos geografijos žinios ir gebėjimai, teikiant bendruosius dalyko pagrindus, siekiant ugdyti moksleivių sociokultūrinę kompetenciją.

Pasirinkę mokytis geografiją XI – XII klasėse, mokiniai gilina šio dalyko žinias ir supratimą, plėtoja gebėjimų ir vertybių nuostatas (Lietuvos..., 2003).

Vykstant globalizacijos procesui, neabejotina geografijos reikšmė moksleivių geokultūrinei savimonei ir geoinformacijos raštingumui ugdyti. Šių tikslų siekiama sudarant galimybę moksleiviams iš socialinių mokslų grupės rinktis geografijos, istorijos arba integruotą socialinių mokslų dalyką. Geografijos mokymas(is) XI – XII klasėse diferencijuojamas pagal kursus. Paskutinėje (gimnazijos) pakopoje moksleiviai gali rinktis bendrąjį arba išplėstinį kursą (projektas).

Bendrasis geografijos kursas padeda gilintis į geografijos dalyko turinį ir praktinių gebėjimų plėtojimą. Šiame kurse visos temos nagrinėjamos bendrais bruožais, daugiau dėmesio skiriama specifiniams geografiniams gebėjimams ugdyti.

Išplėstinis kursas (projektas) – tai išplėtotas bendrasis kursas. Šiame kurse pagilėja geografijos studijos ir keliami aukštesni reikalavimai pasiekimų rezultatams (Lietuvos..., 2003).

Mokyklinė geografija siekia ne tik perteikti žinias apie sudėtingą pasaulį, bet ir moko kaip jomis naudotis asmeniniame, profesiniame ir visuomeniniame gyvenime. Geografijos dalyko mokymu stengiamasi ugdyti moksleivio asmenybę, sudaryti sąlygas jam greičiau suvokti pasaulio vientisumą ir sferų įvairovę, formuoti žinių, principų ir elgesio normų sistemą (Kontvainas, 2001).

Įvairių šalių švietimo sistemos daugiau ar mažiau skiriasi, nevienoda ir atskirų dalykų padėtis mokymo planuose ir programose. Mokyklinė geografija sugebėjo išsaugoti savo pozicijas, kai kuriose šalyse net sustiprinti savo vaidmenį moksleivių ugdymui, tai Didžiojoje Britanijoje, Vokietijoje, Skandinavijos valstybėse, Šveicarijoje, Portugalijoje (Matuzevičiūtė, 2003).

Vienas ryškiausių mokyklinės geografijos reformos pavyzdžių – Didžioji Britanija. Jos padėtį apibūdino žymi edukologinės geografijos specialistė E. Rawling (1993) (Kairaitis, 1999), pavadindama tuometinę mokyklinės geografijos padėtį – geografija „tramdomuosiuose marškinėliuose". Didžiojoje Britanijoje geografija buvo „nacionalizuota" 1987 – 1993 metais ir priskirta pagrindinių mokyklinių dalykų grupei. Iki tol egzistavusi liberali geografijos mokymo sistema pradėta norminti bei standartizuoti.

Panašūs procesai vyko ir Lietuvoje, švietimo sistemos reformos mūsų šalies neaplenkė. Mokyklas pasiekė norminiai dokumentai, kaip Bendrosios programos, Išsilavinimo standartai, Egzaminų reikalavimai. Pedagoginė visuomenė įsisąmonina ugdymo turinį, tačiau yra trūkumų: nėra pakankamai parengtų naujo turinio vadovėlių, mokymo priemonių; kai kuriose mokyklose trūksta jau parengtų vadovėlių dėl nepakankamo finansavimo, gaila, tačiau netolygus švietimo įstaigų pasirengimas naujovių įgyvendinimui.

XX amžius Lietuvos mokyklinei geografijai buvo labai sunkus, teko išgyventi gausybę reformų, kurios buvo susiję su tuometine istorine ir politine padėtimi. Išskyriau du pagrindinius geografijos ugdymo turinio formavimosi etapus: mokyklinė geografija iki švietimo reformos, dabartinė mokyklinė geografija.

2. 3. Mokyklinė geografija iki švietimo reformos

Geografijos, kaip integruoto mokslo į daugelį mokymo dalykų supratimas, išsirutuliojo tik Lietuvai atgavus nepriklausomybę. Pradėta pertvarkyti švietimo sistema, keičiamos mokyklinės bendrojo lavinimo programos. Senosios mokymo programos buvo sukurtos vokiečių okupacijos metais, jose dar jautėsi ir rusų mokymo įtaka. Tuometinė visuomenė suprato, kad reikia kurti tautinę mokyklą, norint, kad moksleiviai suprastų ir išmanytų gimtojo krašto istoriją, geografiją, gamtą, kultūrą bei literatūrą.

Patvirtinus Lietuvos bendrojo lavinimo mokyklos reformos projektą, bendrajam mokykliniam ugdymui buvo skiriama 11 metų: mažoji (pradinė) mokykla, vidurinioji (progimnazija bei gimnazijos žemesniosios klasės) ir didžioji (aukštesniosios gimnazijos klasės).

Geografijos dalykas mokyklose buvo dėstomas ne tik aukštesniosiose, bet ir pradžios mokyklose. Geografijos mokymas prasideda IV klasėje (4 – ios savaitinės pamokos), kuris buvo integruojamas su istorija (Matuzevičiūtė, 2003).

Moksleiviai buvo supažindinami su Žemės paviršiumi, kaip su žmogaus gyvenamąja aplinka. 1924 metais geografijos mokyme išskiriami du aspektai: bendra Lietuvos apžvalga ir žemynų geografija (Europos, Azijos, Afrikos, Amerikos, Australijos).

Pirmoji priimta reforma turėjo ir trūkumų. Mokyklos programos, paskelbtos 1925 metais, buvo per daug bendrinės, lyginant su šiuolaikinėmis geografijos programomis, moksleiviams buvo keliami per dideli reikalavimai (IV klasės kursas atitinka šiuolaikinės geografijos VI – IX klasės kursus). 1936 metais buvo paruoštas naujas švietimo projektas, reforma apėmė pradines, aukštesnes bei specialiąsias mokyklas ir jų programas. Pagal naują reformą pradinis mokslas prailgintas iki šešių metų, aukštesnysis sutrumpintas iki septynerių. Bendrojo lavinimo laikas pailgėjo, reikėjo mokytis 13 metų.

Tuometinėje geografijoje, kaip ir kituose mokomuosiuose dalykuose, buvo akcentuojamas Lietuvos ir kaimyninių šalių pažinimas, skatinamas noras mokytis, mylėti Tėvynę.

Netolimoje istorinėje praeityje geografija nagrinėjo kur kas mažiau klausimų, kurie didele dalimi buvo susiję su buvusia Sovietų Sąjunga, jos planiniu ūkio vystymu. Geografinis išprusimas buvo politizuojamas, atitrauktas nuo tautos istorijos, etninės kultūros, krašto gamtinės ir visuomeninės geografijos mokymo (Kontvainas, 2001).

Valdant Lietuvą Sovietų Sąjungai, buvo įvesta sąjunginė švietimo sistema. Bendrojo lavinimo mokykla buvo sudaryta iš trijų pakopų: pradinė mokykla, aštuonmetė (arba nepilna vidurinė) ir vidurinė mokykla. To meto reforma siekė mažinti neraštingumą, įgyvendinti privalomą pradinį mokymą, steigti kuo daugiau mokyklų, rengti mokytojus. Visoje Sovietų Sąjungoje geografijos buvo mokoma vienodai.

Mokyklinė geografija iš esmės buvo pakeista, nuo 1944 m. iki 1949 m. Geografijos mokymas bendrojo lavinimo mokyklose buvo toks: pradinės mokyklos II ir III skyriuose mokiniai buvo supažindinami su gimtojo krašto gamta; IV skyriuje mokoma apie Žemės rutulį, paviršiaus formas, orus ir klimatą, Sovietų Sąjungą, skiriamos trys savaitinės pamokos apie Lietuvos TSR. Vidurinės mokyklos I ir II klasėse – fizinė geografinė pasaulio dalių apžvalga (66 pamokos), TSRS fizinei geografijai skirta 22 pamokos iš bendro pamokų skaičiaus; III klasėje TSRS fizinės geografijos kartojimui – 22 pamokos ir TSRS rajoninei apžvalgai – 44 pamokos; IV klasėje – ekonominė TSRS ir Lietuvos TSR geografija – 46 pamokos; V klasėje – fizinė geografija – 66 pamokos; VI klasėje – užsienio šalių ekonominė geografija – 66 pamokos; VII klasėje – ekonominė TSR geografija – 66 pamokos, skirta 1 pamoka Lietuvos TSR geografijai (Matuzevičiūtė, 2003).

Po 1944 – 1949 metų reformos sekė dar kelios: 1950 – 1951, 1956 – 1957, 1959 – 1960, 1970 – 1988 metais. Šios reformos geografijos dalyko struktūrą keitė, tačiau pagrindai liko tie patys.

Sovietmečiu geografijos pradėta mokyti V klasėje nuo gamtinės geografijos pagrindų. VI – VII klasėse buvo dėstoma žemynų geografija. Šis kursas buvo sunkus, žemynai analizuojami nuo geografinės padėties iki šalių apžvalgos. Plačiai buvo nagrinėjama TSRS gamtinė ir ekonominė geografija (VIII – IX). Kiekvienas pilietis privalėjo žinoti savo šalies istoriją, geografiją, visą Sovietų Sąjungos respubliką. Tuo metu tai nekėlė jokių abejonių. Lietuvos geografija buvo dėstoma TSRS kurso apimtyje. Po 1956 – 1957 metų reformos Lietuvos geografijai skiriama 18 – 22 pamokos. Iki 1965 metų nebuvo vadovėlių, skirtų Lietuvos geografijai, jiems atsiradus pamokų skaičius padidėjo, skiriamos 25 pamokos.

Mokytojų darbas sovietmečiu buvo įspraustas tarsi į rėmus, nepalikta laisvės organizuojant mokymo procesą. Mokymo priemonių buvo nedaug, beveik visos rusų kalba, dauguma žemėlapių netikslūs, iškraipyti. Geografijos vadovėliai buvo versti iš rusų kalbos. Nuo 1962 metų Lietuvos TSR geografijos kurse įvestas naujas skyrius – „Savasis rajonas". Mokytojai kaupė savo rajono medžiagą, buvo rašomi rajono geografijos vadovėliai.

Nemažą mokymo programų kūrimo patirtį yra sukaupusios Didžiosios Britanijos mokyklos. Londono universiteto profesorius N. Graves'as (1979) (Kairaitis, 1994), yra pateikęs detalų geografijos mokymo programos kūrimo modelį (2 pav.).

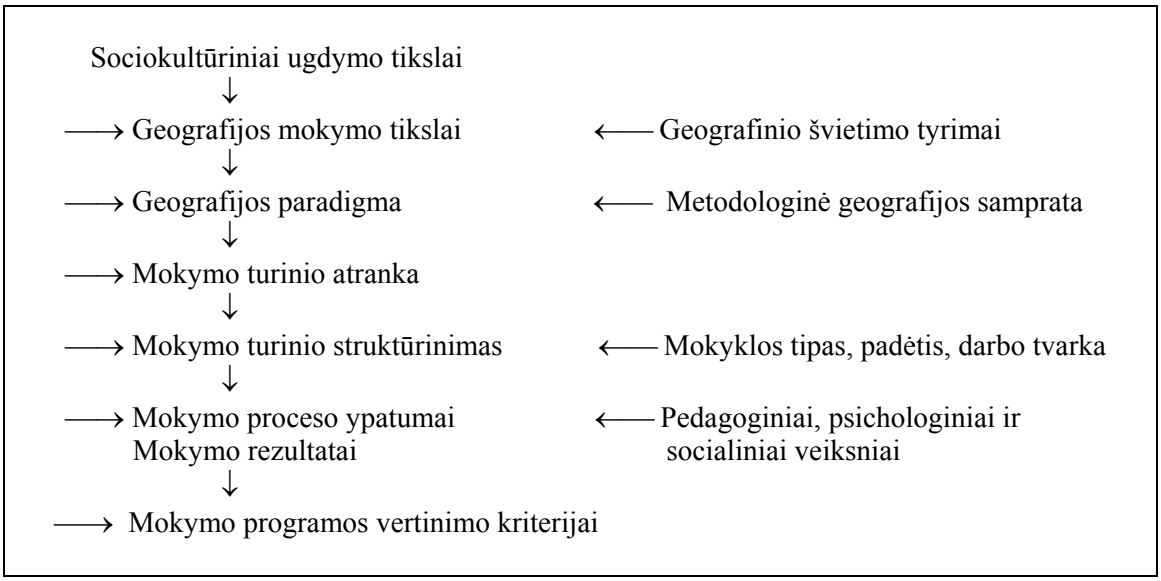

2 pav. **Geografijos mokymo programos kūrimo modelis pagal N. Graves'ą**

Australų mokslininkas D. Biddle (1986) išskiria geografinės medžiagos struktūrinimo tipus: teritorinį (klasikinį, koncentracinį ir mišrųjį), sąvokinį ir paradigminį (Kairaitis, 1994). Kiekvienas iš šių tipų yra istoriškai sąlygoti.

Sukaupta geografijos mokymo programų kūrimo patirtis rodo, kad dažniausiai jų struktūrinių dalių turinys yra toks: įvadinė dalis; mokymo turinys; mokymo procesas; mokymo rezultatas.

Pirmųjų įvykusių reformų pakeistas bendrojo lavinimo mokyklų programas išsamiai analizuoja savo srities specialistai (gamtinės geografijos, geologijos, topografijos, kraštotyros, Lietuvos geografijos ir t. t.) (Kairaitis, 1994). Pedagogai bei dėstytojai randa daugiau trūkumų nei pliusų, pasigenda išsamios informacijos, kurią pakeitė aprašomoji medžiaga.

2. 4. Dabartinė mokyklinė geografija

Geografijos ugdymo, kaip ir viso Lietuvoje bendrojo lavinimo mokyklos ugdymo turinio kaita, turi solidžią istoriją, kuri atspindi, jog mūsų šalyje, kaip ir kituose kraštuose, buvo nuolat peržiūrimi švietimo politikos prioritetai ir atnaujinamas bei pertvarkomas ugdymo turinys. Geografija, kaip ir kiti bendrojo lavinimo dalykai, pertvarkoma iš esmės: dalykiškai apibrėžiama jos paskirtis, pagrindiniai aspektai, metodinės nuostatos.

Lietuvos švietimo sistemos reformos pradžia reikėtų laikyti 1988 metus, kai buvo pradėta formuoti nauja bendrojo lavinimo mokyklos samprata, pelniusi Lietuvos Tautinės mokyklos vardą. Pedagogikos mokslinio tyrimo instituto Bendrojo lavinimo pertvarkymo laboratorija bei darbo grupė parengė Lietuvos vidurinės bendrojo lavinimo mokyklos koncepciją, kurioje atsispindėjo Tautinės mokyklos idėjos. 1990 metais paskelbtas naujojo švietimo projektas. Po dvejų metų svarstymo (1992 metais), Lietuvos Respublikos Aukščiausioji Taryba priėmė Lietuvos Respublikos švietimo įstatymą. Nuo 1992 metų prasidėjo aktyvus švietimo sistemos reformos įgyvendinimas.

Lietuvos švietimo koncepcijoje nurodomi nauji švietimui keliami uždaviniai: keisti posovietinės visuomenės mentalitetą, ugdyti jos pamatines demokratijos vertybes, idealus, naują politinį ir ekonominį raštingumą, dorinės kultūros brandą, būti visuomenės, jos kultūros kaitos katalizatoriumi (Lietuvos..., 1992).

1994 metais paskelbti Lietuvos bendrojo lavinimo mokyklos bendrųjų programų projektai. Juos aptarus ir patobulinus, parengtos ir 1997 metais paskelbtos I – X klasių bendrųjų programų bei išsilavinimo standartų projektai. Šiuose dokumentuose geografijos kursas buvo

priskirtas visuomenės mokslams ir jos paskirtis buvo padėti moksleiviams suvokti dabartinį pasaulį, jo socialinį ir kultūrinį įvairiapusiškumą, ugdyti jų gebėjimus orientuotis ir gyventi šiandienos pasaulyje. Remiantis šiomis programomis ir projektais bei sukaupta patirtimi, taip pat atsižvelgiant į įvykusius pokyčius švietimo srityje buvo parengti nauji moksleivių ugdymą bendrojo lavinimo mokykloje reglamentuojantys dokumentai. 2002 metais dienos šviesą išvydo Bendrosios programos ir Išsilavinimo standartai XI – XII klasėms. 2003 metais Bendrosiose programose ir Išsilavinimo standartuose išskiriama socialinio ugdymo sritis. V – X klasėse padaugėja socialinių mokslų mokomųjų dalykų skaičius. Šiais dokumentais apibrėžti bendrieji geografijos ugdymo tikslai ir gairės. Ugdymo planas numato privalomų ir laisvai pasirenkamų valandų skaičių, skirtą dalyko mokymuisi.

Siekiant išlaikyti programų perimamumą ir palengvinti geografijos programos įgyvendinimą, 2003 – 2004 m. m. buvo rekomenduojama geografijos mokyti taip:

● VI ir VII klasėse pagal 2003 m. patvirtintą bendrąją geografijos programą.

● VIII klasėje mokytojui leisti pasirinkti galimybę mokyti pagal 2003 m. arba 1997 m. patvirtintą programą, galiojusią iki 2002 – 2003 m. m. Mokant vadovaujantis 2003 m. programa, kartosis kelios temos, kurių jau buvo mokytasi praėjusiais mokslo metais. Šių temų būtų tikslingiausia mokyti labai glaustai, atkreipiant dėmesį tik į svarbiausius dalykus.

● IX klasėje mokyti pagal 2003 m. patvirtintą geografijos programą.

● X klasėje pagal 1997 m. patvirtintą ir iki 2002 – 2003 m. m. galiojusią programą. Mokyti pagal 2003 m. programą šiais mokslo metais buvo nerekomenduojama, tuomet neišvengiamai būtų praleistos svarbios visuomeninės geografijos temos, kurios yra perkeltos į IX klasės kursą ir tuometiniai dešimtokai jų nesimokė.

2004 – 2005 m. m. ir 2005 – 2006 m. m. visose klasėse geografijos turi būti mokoma pagal Lietuvos bendrojo lavinimo mokyklos bendrąsias programas ir išsilavinimo standartus, patvirtintus Švietimo ir mokslo ministro 2003 m. liepos 9 d. įsakymu Nr. ISAK – 1015.

Požiūris į geografiją istorijos eigoje nebuvo vienareikšmis. Z. Kairaitis (1990) akcentuoja mokyklinės geografijos statuso svarbą ir jį grindžia: geografijos žinių vaidmeniu materijos pažinimo procese; teritorijos kaip pagrindinės geografijos kategorijos analize; gamtos ir visuomenės sąveikos geografinių aspektų atskleidimu; žiniomis apie geografinės aplinkos ryšį su etnokultūra; geosisteminiu požiūriu į ekologines problemas; civilizacijos globalinių problemų nagrinėjimu.

Mokyklinės geografijos reforma palietė klases, kursus, pamokų skaičių. Buvo parengtos net penkios geografijos mokymo koncepcijos. Jų autoriai yra A. Bagdonienė (1989), Z. Kairaitis (1990), Č. Kudaba (1991), A. Stanaitis, A. Garunkštis, R. Kontvainas (1990), S. Vaitekūnas (1991) (2 lentelė).

Keičiasi požiūris į tradicinę geografiją: akcentuojamas tautiškumo principas, aprašomąją geografiją keičia probleminis mokymas, išryškėja gamtinės ir ekonominės geografijos suartėjimo tendencijos. Gaila, tačiau pateiktos koncepcijos nebuvo iki galo apsvarstytos, šiuolaikinė mokyklinės geografijos struktūra yra šiek tiek kitokia (3 lentelė).

3 lentelė

Šiuolaikinė mokyklinės geografijos struktūra

Klasė	Kursas	Savaitinės pamokos
VI	Geografijos pradmenys	2
VII	Pasaulio geografija	2
VIII	Europos geografija	1 – 2
IX	Lietuvos geografija	2
X	Visuomeninė geografija	1 – 2

Mokyklinės geografijos struktūrinius pokyčius plačiau nagrinėjo Z. Kairaitis (1999), teigdamas, kad gali sumažėti geografijai skirtų pamokų skaičius. Nauji mokyklinės geografijos turinio, aiškiai apibrėžtos dalyko paskirties pokyčiai kelia kitus reikalavimus mokyklinės geografijos struktūrai ir mokymo pobūdžiui. Savaime suprantama, kad su tuo susijęs ir geografijos mokytojų rengimas bendrojo lavinimo mokykloms (Kontvainas, 2001).

Svarbiausia didaktinė socialinio ugdymo (tame tarpe ir geografijos) mokomųjų dalykų kryptis siekti visuminio ugdytinio asmenybės brandinimo, todėl mokyklos bendruomenė pirmiausia turėtų siekti sukurti palankias sąlygas moksleivių socialinei, pilietinei, kultūrinei saviraiškai ir aktyviam dalyvavimui mokyklos gyvenime. Be to, ugdymo proceso dalyviai turėtų suvokti, jog moksleivio ugdymas privalo vykti palaipsniui pereinat iš vienos pakopos į kitą.

Geografijos mokymas, kaip visas ugdymo procesas, skirstomas koncentrais kas dvi klasės: I – II, III – IV, V – VI, VII – VIII, IX – X klasės.

Visas geografijos ugdymo turinys skiriamas į keturias pažinimo sritis:

• geografinis pažinimas – šios srities turinys apima artimiausios aplinkos stebėjimus, matavimus, planų braižymą, žemėlapio kalbos mokymąsi, geografinės informacijos paieškos ir pateikimo metodų tyrinėjimą ir pritaikymą;

• gamtinė geografija – antrosios srities turinį sudaro gamtinės geografijos žinios ir gebėjimai, gamtinės aplinkos komponentų sąveikos, žmogaus veiklos poveikio aplinkai ir aplinkos įtakos žmogaus gyvenimui ir veiklai nagrinėjimas;

• visuomeninė geografija – aptariama, kaip geografinė aplinka veikia socialinius, ekonominius, politinius, kultūrinius, žmogaus ir visuomenės gyvenimo pasaulyje, valstybėje ir bendruomenėje aspektus;

• regioninė geografija – siekiama pažinti tradicinį ir seniausią geografijos pažinimo objektą – pasaulio valstybes ir regionus. Daug dėmesio skiriama ne aprašomajam, o analitiniam ir probleminiam valstybių, regionų ir jiems aktualių klausimų svarstymui.

Regioninės geografijos sritis nėra išskirta VI ir IX – X klasėse, tačiau šios srities temos yra integruotos į kitų sričių temas.

Lietuvos bendrojo lavinimo mokyklose geografija dėstoma tam tikru nuoseklumu:

• Pradinėse bendrojo lavinimo mokyklos klasėse (I – IV) geografijos žinios ir gebėjimai perteikiami mokiniams integruotu kursu „Aš ir pasaulis”, norint supažindinti juos su supančia aplinka. Siekiama, kad mokiniai įgytų bendriausią geografinę nuovoką apie pasaulį, mokėtų nusakyti bendriausius teritorijos geografinius ypatumus, susiformuotų elementarią nuovoką apie žemėlapį, planą, sutartinius ženklus, gebėtų jais pasinaudoti, orientuotis vietovėje (Lietuvos..., 1997).

• V klasėje geografija yra integruota į kursą „Gamta ir žmogus”, kuriuo siekiama mokinius supažindinti su pasaulio elementais, medžiagomis, reiškiniais, jų savybėmis; padėti suvokti kaip medžiagos, reiškiniai įgyja geografinį pavidalą, pasiskirsto Žemės rutulyje (Lietuvos..., 1997). Kursas „Gamta ir žmogus” supažindina moksleivius su pagrindiniais aplinkos bruožais.

• VI klasėje geografija yra aprašomojo pobūdžio. Šis kursas yra geografijos pradžiamokslis, patraukliai ir vaizdžiai pasakojantis apie pasaulio sanklodą. Siekiama supažindinti moksleivius su bendriausiais geografinio Žemės pažinimo bruožais, geografine erdve, ją sudarančiais komponentais, bendriausiomis geografijos sąvokomis ir terminais, ugdyti orientavimosi vietovėje, darbo su geografine informacija, planais ir žemėlapiais įgūdžius.

- VII klasėje dėstoma „Pasaulio geografija”. Kompleksiškai apžvelgtos pasaulio dalys, žemynai ir vandenynai, išanalizuoti Žemės gamtos regioniniai dėsningumai. Šio kurso tikslas – pasaulio kaip visumos suvokimas, įvairių pasaulio regionų geografinių dėsningumų atskleidimas.

- VIII klasėje tęsiamas „Pasaulio geografijos” kursas. Išsamiau apžvelgiama Europa, jos valstybės, atskleidžiamas Europos savitumas.

- IX klasėje siekiama supažindinti moksleivius su Lietuvos geografinio pažinimo raida, Lietuvos gamtinių sąlygų įvairove ir ją lemiančiais veiksniais, išsiaiškinti pagrindinių socialinių, ekonominių ir geopolitinių procesų, vykstančių Lietuvoje, ypatumus ir dinamiką, gyventojų ir ūkio išsidėstymo dėsningumus. Stengiamasi įprasminti Lietuvos vietą pasaulyje.

- X klasėje pasaulio visuomeninės geografijos kurse daug vietos skiriama žmogui ir sociokultūrinėms šiuolaikinio pasaulio problemoms. Šis kursas padeda suvokti mokiniams šiuolaikines šalies raidos strategines kryptis, valstybės ekonomikos funkcionavimo mechanizmą. Praplečia ekonominių elementų ir procesų ryšių, priežastingumo suvokimą, moko vertinti įvykius savarankiškai, motyvuoti.

- XI – XII klasėse pereinama prie geografijos profilinio ugdymo. Mokslai pritaikyti pagal moksleivių interesus ir mokyklos pakraipą.

Svarbiausi I – X klasių bendrosios geografijos programos ir išsilavinimo standartų bruožai atitinka būdinguosius visų dalykų programų ir išsilavinimo standartų bruožus. Šiuo metu Lietuvoje turime susiformavusią švietimo sistemą, nors vis dar kuriami ir tobulinami ugdymo procesą reglamentuojantys dokumentai, neatsisakant ir senųjų.

3. GEOGRAFIJOS UGDYMO TURINIO DIDAKTINĖ ANALIZĖ

Atliekant geografijos ugdymo turinio didaktinę analizę buvo nagrinėti šie dokumentai:

- Švietimo koncepcija (Lietuvos..., 1992);
- Geografijos programa (Bendrojo..., 1996);
- Bendrosios programos (Lietuvos..., 2001, 2003);
- Išsilavinimo standartai (Lietuvos..., 2001, 2003).

Kontentinės analizės metodika:

1. Kontentinės analizės vienetų išskyrimas:
   - Geografijos mokslo teminės sritys (žr. 3. 1.);
   - Gebėjimų grupės (pagal Z. Kairaitį);
   - Pasiekimus apibrėžiantys žodžiai (žr. 3. 2.).
2. Kontentinės analizės vienetų indikatoriai:
   - Temos;
   - Sąvokos.
3. Duomenų statistinis apdorojimas.

Analizės eiga:

I etapas – atliktas geografinių žinių teminis planavimas, kurio tikslas atskleisti analizuojamo laikotarpio turinio teminių sričių bei sąvokų vartojimo intensyvumą ir kokybę.

II etapo metu siekta atlikti geografinių gebėjimų ir pasiekimų analizę. Ji atlikta remiantis Bendrosiomis programomis, Išsilavinimo standartais bei Z. Kairaičio (Kairaitis, 2001) išskirtomis gebėjimų grupėmis.

III etape atlikta geografinio ugdymo turinio kontentinė analizė, kurios pagrindinis klasifikatorius (analizės vienetas) – geografijos mokslo klasifikacija pagal B. N. Semevskį (Семевский Б. Н.; Максаковский, 1998), papildyta Geografijos studijų krypties reglamento skirstymu (2004), bei Šveicarų vidurinės mokyklos geografijos mokslo struktūra; Internacional..., 2001)

3. 1. Geografinių žinių teminis planavimas

Remiantis mokymo ir mokymosi tikslais (2 priedas), išplaukia tokia išvada, kad žinojimas bei žinios yra svarbiausia ugdymo tikslų dalis. Be žinojimo neįmanomas supratimas, pritaikymas, sugebėjimų ir įsitikinimų ugdymas.

Žinojimas, kaip mokymo tikslas – žinių įsisavinimo padarinys. Žinios – mokslinio tikrovės pažinimo rezultatas, apibendrinta žmonijos patirtis. Jos sukauptos mokslo veikaluose, sudaro sistemiškai sutvarkytą informaciją apie tikrovę, kuri yra trejopa:

1) episteminė (aprašomoji, aiškinamoji, metodologinė);
2) praktinė (technologinė, taikomoji);
3) vertinamoji (vertybinė, aksiologinė) (Jovaiša, 1997).

Kiekvieno mokomojo dalyko turinys, taip pat ir geografijos, sudaromas atrenkant mokslo žinių pagrindus pagal atitinkamus didaktinius principus bei kriterijus. Tad programinės žinios yra priemonė, šaltinis žinojimui plėtoti. Atmintis čia vaidina ypatingą reikšmę, nes mokiniams reikia įsiminti, išsaugoti bei išlaikyti ir atgaminti įvairiausias žinių formas: faktus, įvykius, jų vystymosi tendencijas, terminus ir jų apibrėžimus, naujus žodžius, pažiūras, idėjas, principus, normas, kriterijus, sutartinius ženklus, simbolius, struktūras, dėsnius, modelius, apibendrinimus bei išvadas, teorijas, informacijos šaltinius ir kt. Tačiau mokymo – mokymosi procese pasiekti vien nuodugnaus ir tvirto mokslo, darbo pagrindų žinojimo dar maža.

Ankstesniais laikais buvo siekiama pateikti kuo daugiau žinių, nei išsamiai analizuoti mažesnį jų kiekį. Žinios buvo suskaldomos į dalis ir mokoma nuosekliai. Mokymas (– is) rėmėsi vadovėliuose pateikiamais apibrėžimais ir daugybe faktų. Tai palyginus su nūdienos situacija, atsiskleidžia skirtumai:

• žinios sisteminamos, integruojamos, pereinant nuo visumos prie dalių;
• mokiniai jungia atskirų dalykų žinias, lygina, daro išvadas;
• daug svarbiau pateikti mažą kiekį žinių, gilinantis, analizuojant ir vertinant.

Geografija, kaip ir kiekvienas mokomasis dalykas, turi išskirtas geografijos žinių grupes (3 priedas): pasaulėžiūrinės geoaplinkos suvokimo idėjos, pagrindinės geografijos kategorijos, geografijos teritorijos, geografiniai dėsningumai, geografinės sąvokos, priežasties ryšiai, geografiniai faktai, geografiniai pavadinimai, geografiniai vaizdiniai.

4 lentelė

Tradicinės ir šiuolaikinės didaktinės nuostatos

Tradicinės didaktikos nuostatos	Šiuolaikinės didaktikos nuostatos
• Dalyko žinios nepriklauso nuo mąstymo, kuris jas generuoja, organizuoja ir pritaiko. • Mokiniams duodami išbaigti kitų žmonių mąstymo produktai. • Žinios, tiesa ir supratimas gali būti perduoti žodine forma vieno žmogaus kitam didaktinio proceso metu. • Visi pateikiami klausimai formuluojami taip, kad į juos galima atsakyti skaitant tekstą ir surandant „teisingą atsakymą", juodžiau išspausdintą ar kitaip išryškintą.	• Dalyko žinios yra generuojamos, organizuojamos, pritaikomos, analizuojamos ir įvertinamos mąstant. • Mokiniams suteikiama teisė patiems ieškoti kelio, tyrinėti žinių teisingumą. • Žinios, tiesa retai, o supratimas niekada negali būti perduota tik verbaline forma, nes mokytojas gali tik palengvinti sąlygas, kuriomis mokiniai išmoksta patys, apmąstydami įvairius dalykus ir išsiaiškindami. • Mokiniai, atsakinėdami į klausimus, siūlo savas idėjas, nagrinėja mintis, išdėstytas vadovėliuose, pateikia savus pavyzdžius.

Šiuolaikinių didaktinių nuostatų aspektu (4 lentelė) (Šiaučiukėnienė, Stankevičienė, 2003) keičiasi požiūris į žinias:

- Žinios nėra galutinės, nekintamos ir tokios, kurias galima perteikti vien verbaline forma;
- Mokiniai turi ne tik įgyti naujų žinių, bet ir jas apmąstyti;
- Žinios turi būti suvokiamos, analizuojamos, vertinamos, pritaikomos.

Taigi, kaip matyti, labiausiai vertinga yra efektyviai ir kūrybiškai panaudoti žinias. Juk vertinama ne sugebėjimas atsiminti, bet sugebėjimas analizuoti, vertinti bei pritaikyti žinias.

Siekiant išanalizuoti geografijos ugdymo turinį žinių kontekste, vienas iš esminių uždavinių – išnagrinėti svarbiausius Švietimo dokumentus, sąlygojančius geografijos ugdymo tikslus, turinį bei visą ugdymo procesą.

Teoriniu pagrindu valstybiniai dokumentai (Bendrosios programos, Išsilavinimo standartai) jau yra analizuoti ir pristatyti.

Išanalizavus Bendrosiose programose ir Išsilavinimo standartuose pateikiamą geografijos ugdymo turinį bei papildžius temas pagal vadovėlių turinį, pasirinkta ranginė skalė: I – pilnai išnagrinėta, priskiriamos temos, kurios VI – X klasių vadovėliuose yra išdėstytos išsamiai; U – užsiminta, temos, kurios vadovėliuose atspindėtos nepilnai, kartais paviršutiniškai, epizodiškai; N – nepaliesta, temos, kurios visai nenagrinėjamos (4 priedas).

Atrinktos temos buvo suskirstytos pagal temines sritis. Analizuojant ypač išryškėjo geosisteminis mokymas, paremtas trimis pagrindinėmis pakopomis: globaline, regionine, lokaline. Į pirmąją pakopą patenka Geografijos pradmenų kursas (VI klasė), kurio metu siekiama supažindinti moksleivius su bendriausiais geografinio Žemės pažinimo bruožais, geografine erdve, ją supančiais komponentais, bendriausiomis sąvokomis ir terminais, ugdyti orientavimosi vietovėje, darbo su geografine informacija įgūdžius (Bendrosios..., 1997). VII – X klasių kursai akcentuojami antroje ir trečioje pakopoje. VII ir VIII klasėse (Pasaulio geografijoje) pateikiamas kompleksinis atskirų žemynų vaizdas, nagrinėjant juose įsikūrusių valstybių geografinius dėsningumus. Žvelgiant į pasaulį, kaip į atskiras dalis, stengiamasi analizuoti gamtos įtaką, žmonių gyvenseną, jų ūkinę veiklą. Šio kurso tikslas – pasaulio kaip visumos suvokimas, įvairių pasaulio regionų geografinių dėsningumų atskleidimas.

IX klasėje mokoma Lietuvos geografijos. Mokiniams suteikiama geografinių žinių apie Lietuvos tautines, sociokultūrines, ekonomines ypatybes, atskleidžiami ryšiai su pasaulio valstybėmis. Naudojantis turimomis gamtinėmis ir visuomeninėmis geografijos žiniomis, stengiamasi įprasminti Lietuvos vietą pasaulyje, atskleisti jos savastį. X klasėje – pasaulio visuomeninės geografijos kurse, daug vietos skiriama žmogui ir sociokultūrinėms šiuolaikinio pasaulio problemoms. Šis kursas padeda suvokti mokiniams šiuolaikines šalies raidos strategines kryptis, valstybės ekonomikos funkcionavimo mechanizmą, modeliuoti ekonomines prognozes. Praplečia priežastingumo suvokimą, moko įvykius vertinti savarankiškai, motyvuotai (Kontvainas..., 2001).

Iš viso buvo išskirta 333 teminės sritys. 4 priedo analizė parodė, kad pilnai išnagrinėtų, vienodų temų per visas klases yra tik 0,9% (3 temos), tai žemė – žmonių planeta, gyventojų skaičiaus kaita bei gyventojų pasiskirstymas ir tankumas. 7,5% tenka temoms, kurios VI – IX klasėse analizuojamos nepilnai, užsimintos paviršutiniškai, o X klasėje visiškai neanalizuojamos, tai žemės kosminiai tyrimai, saulės laikas, žemės plutos tyrimai, geologijos mokslas, bendroji atmosferos cirkuliacija ir kt. Beje, pastaroji tema, – bendroji atmosferos cirkuliacija, išsamiai nagrinėjama tik vyresnėse klasėse, tai XI – XII. Pagal Bendrąją programą ir vadovėlio turinį įtraukta į VI klasės kursą, tačiau atsisakyta, nes moksleiviams ši tema buvo sunkiai suvokiama.

Visai nenagrinėjamų temų yra tik 1,2% (4 temos). Šios temos mokyklinėje programoje nepaliestos, plačiau nagrinėjamos tik pasirinkus profiliniame kurse, ar tęsiant studijas, tai dirvožemių paplitimo žemėlapiai, geologijos ir tektonikos žemėlapiai, vandenynų kartografija bei vandenynų žemėlapiai.

20,42% tenka temoms, kurios VI klasėje yra nagrinėjamos išsamiai, o tolesnėse (VII, VIII, IX, X), paliečiamos tik epizodiškai, tai geografijos mokslas, geografinės žinios, Saulės sistema ir Visata ir kt. Nemaža dalis, tai 12,1% tenka temoms, analizuojančioms tektoniką, litosferos plokščių judesius, kalnodaras, naujausių judesių suformuotam reljefui, nagrinėjamos „Pasaulio geografijos" kurse, žinių pagrindus sukaupiant VI klasėje.

2,7% sudaro temos, išsamiai nagrinėjamos tik VI klasės („Geografijos pradmenys") kurse, negrįžtant prie jų tolesniuose, tai Visatos sudėtis ir evoliucija, Saulės sistemos modelis, Žemės metai, topografinių žemėlapių sutartiniai ženklai, debesų rūšys ir kt.

VI klasėje sukaupiant žinių pagrindus, tolimesnėse klasėse yra analizuojama 18,32% temų, tai ekonominės ir visuomeninės geografijos, gyvenviečių ir gyventojų geografijos, pasaulio ūkis, pramonės ir paslaugų geografijos.

Išanalizavus VI – X klasių geografijos ugdymo turinį, išplaukia išvada, kad daugiausiai bendrų žinių moksleiviai gauna gamtinės, ekonominės ir visuomeninės geografijos srityse, jų temos ir sąvokos nagrinėjamos visų klasių kursuose.

3. 2. Geografinių gebėjimų ir pasiekimų teminė analizė

Sugebėjimai, kaip mokymo tikslas, – gabumų rezultatas. Gabumai – įgimti pradmenys, įgalinantys lengvai, greitai ir kokybiškai veikti. Mokymo tikslas – juos plėtoti, ugdyti sugebėjimus visiems mokymo dalykams, ypač tiems, kurių mokantis greičiau atsiskleidžia ir vystosi įgimti gabumai. Lavinant gabumus ilgainiui diferencijuojasi sugebėjimai, išsiskiria intelektiniai, specialieji, praktiniai (motoriniai, profesiniai). Gebėjimas – galia veikti; žinių, galimybių, sugebėjimų ir gabumų panaudojimas intelektinėje ir praktinėje veikloje (Jovaiša, 1997).

Geografijos, kaip ir kitų dalykų, išsilavinimo standarto esminis bruožas – dėmesys ugdomosioms vertybėms ir gebėjimams. Be bendrųjų gebėjimų (asmeninių, socialinių, komunikacinių, kritinio mąstymo bei problemų sprendimo, darbo ir veiklos) dar yra ir bendrieji dalykiniai ir specifiniai gebėjimai.

Giminingų disciplinų (pvz. gamtos ir visuomenės mokslų) gebėjimais dažniausiai laikomi bendrieji dalykiniai. Specifiniai dalykiniai gebėjimai – tai tam tikros disciplinos gebėjimai.

Šiuolaikinės mokyklos tikslas – ne tik suteikti moksleiviui žinių, bet svarbiausia – lavinti jo gebėjimus. Keičiasi žinių samprata, todėl mokytojas, pasitelkdamas Bendrąją programą ir Išsilavinimo standartus, planuoja moksleivių mokomąją veiklą teikdamas prioritetą aktyvaus ugdymosi metodams, moksleivio gebėjimams lavinti.

Analizuojant Bendrųjų programų gebėjimus ir pasiekimus buvo naudotasi Z. Kairaičio (Kairaitis, 2001) išskirtomis gebėjimų grupėmis (5 priedas). Analizė buvo atliekama remiantis Bendrųjų programų atskirų klasių teminiu planavimu. Kiekvienai temai buvo priskiriama atitinkama esminė gebėjimų grupė (6 priedas):

1. Orientavimasis;
2. Darbas su žemėlapiu ir planu;
3. Tyrimų organizavimas;
4. Stebėjimas ir analizavimas;
5. Informacijos rinkimas ir pateikimas;
6. Informacijos apibendrinimas ir išraiškos formos;
7. Dalykinis bendravimas.

Atlikus geografinių gebėjimų analizę (6 priedas) nustatyta, kad VI – X klasėse labiausiai akcentuojamas 4 (Stebėjimas ir analizavimas), 5 (Informacijos rinkimas ir pateikimas) ir 6 (Informacijos apibendrinimas ir išraiškos formos) gebėjimų grupių ugdymas (3 pav.).

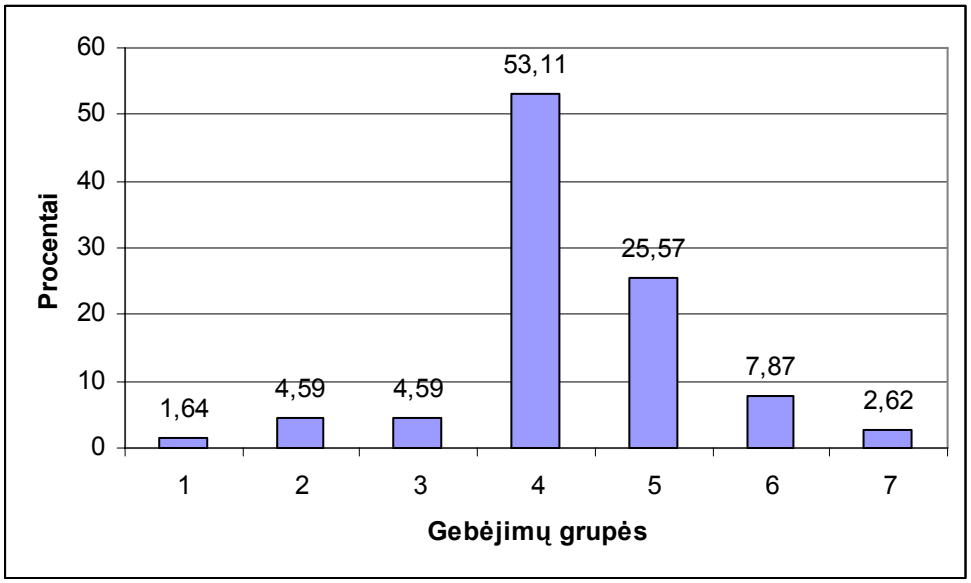

3 pav. **Geografijos gebėjimų grupių ugdymas VI – X klasių geografijos pamokose**

3 paveiksle išryškėjo skirtumai tarp atskirų gebėjimų grupių. Labiausiai ugdomas moksleivių gebėjimas stebėti ir analizuoti (ketvirtoji gebėjimų grupė) – 53,11%. Šiai gebėjimų grupei priskiriama gamtinių objektų ir reiškinių analizė, gebėjimas analizuoti paveikslus, tekstus, statistinę medžiagą. 25,57% teikiamas sugebėjimui rinkti medžiagą bei mokėti ja naudotis, išskirti svarbiausius bruožus. Šeštosios gebėjimų grupės ugdymui skiriama 7,87%, tai informacijos apibendrinimui, išvadų darymui. Pirmoji (orientavimasis) ir antroji (darbas su žemėlapiu ir planu) gebėjimų grupės labiau akcentuojamos VI klasėje, todėl atitinkamai procentinė dalis mažesnė, 1 – osios – 1,64%, 2 – osios – 4,59%. Tyrimų organizavimui (trečia gebėjimų grupė) geografijos pamokose tenka 4,59%, dalykiniam bendravimui (septinta gebėjimų grupė) – 2,62%. Gebėjimai pasiskirstę atitinkamai pagal amžiaus grupes, žinių lygį, mąstymo bei veiklos galimybes, dėstomas temas.

Nagrinėjant pasiekimų lygius remtasi Geografiniame standarte nurodytais trimis moksleivių pasiekimo lygiais:

- Minimalusis – moksleiviai privalo turėti esminių dalykinių gebėjimų, garantuojančių minimalų geografinį raštingumą, leidžiančių orientuotis masinėje geografijos informacijoje ir laiduojančių minimalias tolesnio mokymosi galimybes.
- Pagrindinis – moksleiviai turi vadovautis dalyko mokymo programų pagrindiniais reikalavimais. Šis lygis turėtų būti pasiekiamas daugumai moksleivių. Jis rodo mokinių analitinius gebėjimus, mokėjimą atlikti standartinius veiksmus, užduotis, paaiškinti geografinius ryšius.
- Aukštesnysis – moksleiviai privalo turėti specialių gebėjimų ir padidintą mokymosi motyvaciją. Šis lygis rodo moksleivio kūrybinius gebėjimus, mokėjimą dirbti su nestandartine medžiaga, gebėjimą savaip ieškoti atsakymų į iškeltus klausimus.

Išsilavinimo standartuose pasiekimais apibrėžiama siekiamas moksleivių žinių, mokėjimų, įgūdžių ir gebėjimų pageidautinas lygis. Geografijos srities pasiekimai VI – X klasėms Išsilavinimo standartuose apibrėžiami įvairiais žodžiais (4 pav.).

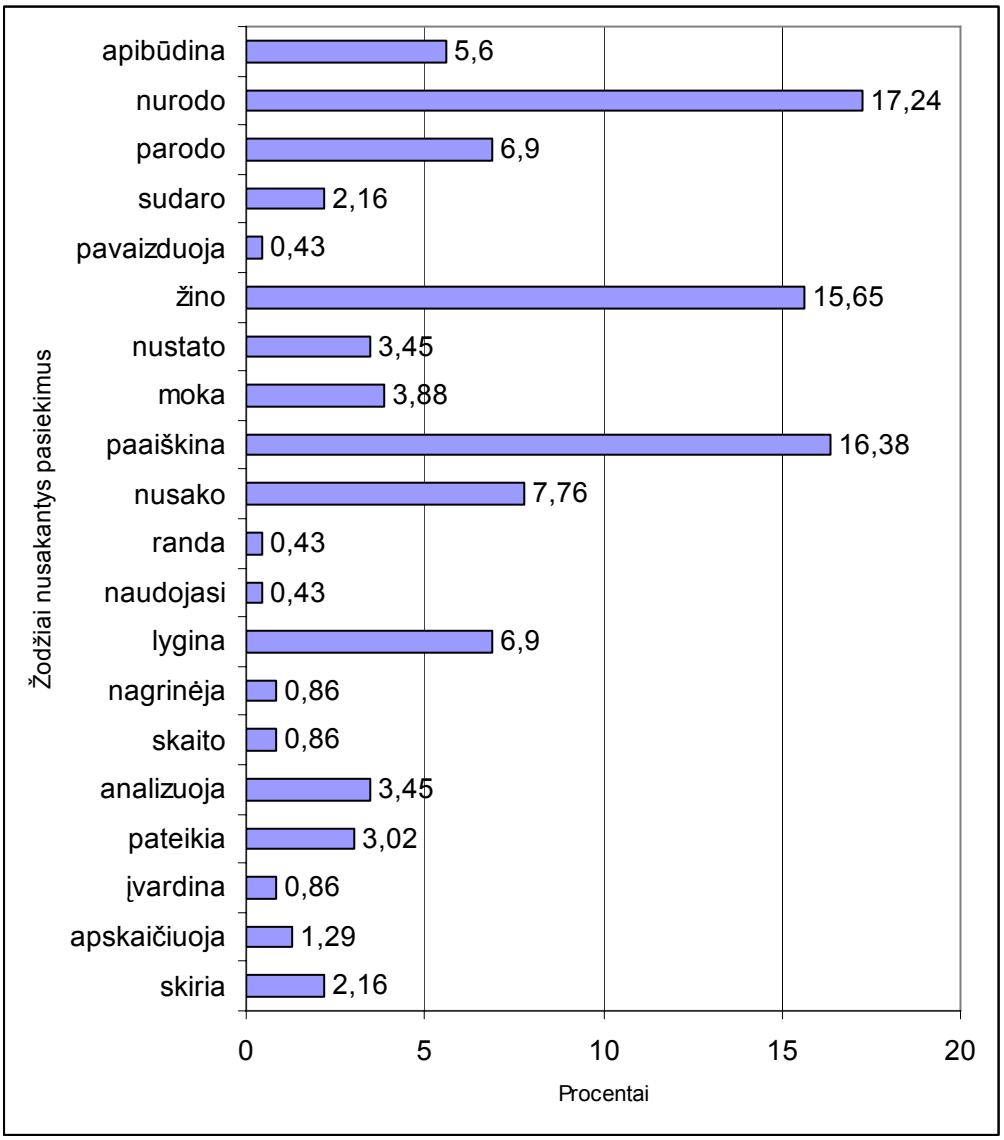

4 pav. **Geografijos srities pasiekimus nusakantys žodžiai**

Siekiant įvertinti pasiekimus, tikrinami trejopi gebėjimai. Pirmoji gebėjimų grupė siejama su žiniomis ir supratimu, antroji – su praktiniais darbais, trečioji – su problemų sprendimu (5 lentelė).

5 lentelė

Gebėjimų vertinimas, atsižvelgiant į pasiekimus

Gebėjimai, vertinant pasiekimus	Pasiekimus apibrėžiantys žodžiai
Žinojimas, supratimas	Žino, moka, įvardina, pateikia, analizuoja, paaiškina, skiria, apibūdina, nusako.
Praktiniai darbai	Apskaičiuoja, pavaizduoja, randa, parodo, nurodo, skaito, sudaro, naudojasi, nustato.
Problemų sprendimas	Nagrinėja, lygina.

Iš pateiktos 5 lentelės išryškėja, kad didžiausias dėmesys skiriamas žinojimui (59,05%) ir praktinių darbų (33,19%) ugdymui (5 pav.). Tai galima paaiškinti tuo, kad VI – X klasėse moksleiviams pateikiama daug temų bei sąvokų, siekiama suteikti žinių bei taikyti jas praktiškai. Problemų sprendimas akcentuojamas vyresnėse klasėse, todėl čia skiriama tik 7,76%.

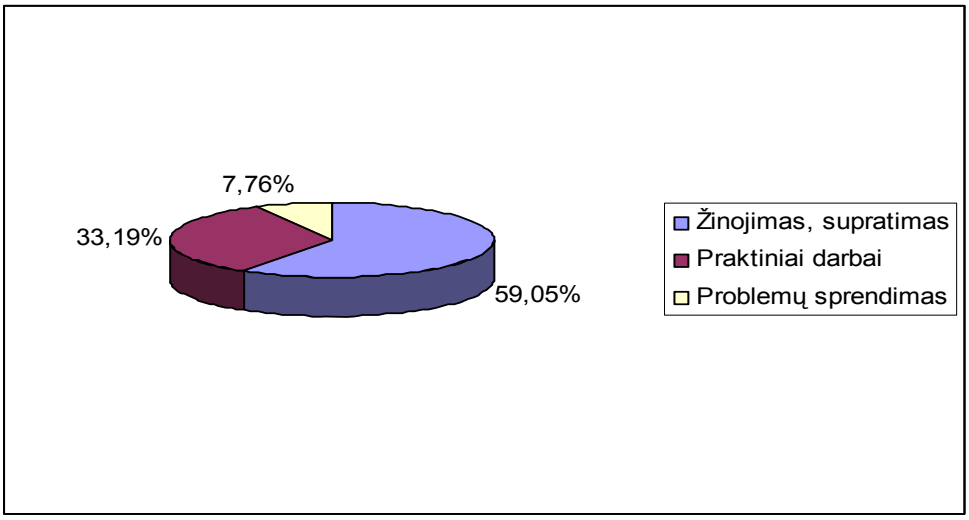

5 pav. **Gebėjimų ugdymo VI – X klasėse pasiskirstymas**

Remiantis standartu, labai svarbu suprasti, kad moksleivių pasiekimų lygiai yra tam tikri ugdymo turinio tikslai, kurių pasiekus, plečiasi moksleivių geografinis raštingumas, suvokimas bei vertinimas.

3. 3. Geografinio ugdymo turinio kontentinė analizė

Atsižvelgiant į geografijos ugdymo turinio analizę žinių kontekste (3. 1. skyrius), pasitelkiant geografijos mokslo struktūrinį modelį (2. 1. skyrius), atlikta geografijos ugdymo turinio kontentinė analizė.

Kontentinė analizė – tai statistinė dokumentų analizė. Buvo išskiriamos geografijos mokslo teminės sritys, kaip analizės vienetai; jų indikatoriai – temos ir sąvokos, kurių vartojimo dažnumą pateikiau statistiškai.

Tokiu būdu analizės kriterijus (6 – 10 lentelės) sudaro:

- Atskiros geografijos mokslo šakos.
- Temos, kurių analizė buvo atliekama pagal Bendrosiose programose (Lietuvos..., 2003) pateiktą teminį planavimą (6 lentelė).
- Sąvokos, atrinktos remiantis Bendrosiomis programomis (Lietuvos..., 2003) ir VI – X klasių mokykliniais vadovėliais (Garliauskienė, 1998; Šalna, 2000; Šalna, 1999; Vaitekūnas, 1998; Šalna, 1999) (4 priedas).

6 lentelė

Geografijos ugdymo turinys VI klasėje („Geografijos pradmenys”)

Geografijos mokslo sistema	Geografijos mokslo šakos	Temos	Sąvokos
Pažinimo mokslai	Geografinis pažinimas	19	23
	Geografiniai tyrimai	5	5
	Geografiniai atradimai	2	4
	Astronomijos įvadas	6	19
Fizinė geografija	Geomorfologija	8	37
	Paleogeografija	4	8
	Paleontologija	-	-
	Geologija	2	4
	Tektonika	4	12
	Meteorologija	13	46
	Klimatologija	8	12
	Hidrologija	8	17
	Okeanologija	10	31
	Glaciologija	1	4
	Geokriologija	1	2
	Pedologija	-	-
	Pelkėtyra	-	-
	Biogeografija	5	8
Ekonominė geografija	Regionų geografija: Afrika	1	1
	Australija ir Okeanija	1	2
	Arktis ir Antarktis	1	2
	Pietų Amerika	1	1
	Šiaurės Amerika	1	1
	Azija	1	1
	Europa	3	3
	Pramonės geografija	3	5
	Žemės ūkio geografija	2	1
	Transporto geografija	2	2
	Gamtinių išteklių geografija	4	14
Visuomeninė geografija	Gyvenviečių geografija	1	4
	Gyventojų geografija	6	5
	Gyventojų aptarnavimo geografija	-	-
	Kultūrų geografija	1	2
	Religijų geografija	-	-
	Rekreacinė geografija	1	2
	Medicininė geografija	1	2
	Istorinė geografija	4	9
	Politinė geografija	1	5
	Karinė geografija	1	2
Kartografija	Kartografijos istorija	1	1
	Geografinės koordinatės	3	11
	Vietovės vaizdavimo būdai žemėlapiuose	4	12
	Topografinių žemėlapių sutartiniai ženklai	2	5
	Žemėlapių panaudojimas	2	3
Mišrieji geografijos mokslai	Etnogeografija	1	6
	Geochemija	5	14
	Geofizika	11	20
	Geodezija	1	1

7 lentelė

Geografijos ugdymo turinys VII klasėje („Pasaulio geografija”)

Geografijos mokslo sistema	Geografijos mokslo šakos	Temos	Sąvokos
Pažinimo mokslai	Geografinis pažinimas	9	22
	Geografiniai tyrimai	3	3
	Geografiniai atradimai	4	4
	Astronomijos įvadas	1	1
Fizinė geografija	Geomorfologija	11	28
	Paleogeografija	1	2
	Paleontologija	-	-
	Geologija	3	5
	Tektonika	2	6
	Meteorologija	8	14
	Klimatologija	5	12
	Hidrologija	9	13
	Okeanologija	5	7
	Glaciologija	4	9
	Geokriologija	2	3
	Pedologija	6	10
	Pelkėtyra	2	3
	Biogeografija	18	41
Ekonominė geografija	Regionų geografija: Afrika	15	77
	Australija ir Okeanija	9	51
	Arktis ir Antarktis	6	51
	Pietų Amerika	11	42
	Šiaurės Amerika	11	49
	Azija	16	53
	Europa	-	-
	Pramonės geografija	12	20
	Žemės ūkio geografija	10	13
	Transporto geografija	9	15
	Gamtinių išteklių geografija	9	18
Visuomeninė geografija	Gyvenviečių geografija	3	2
	Gyventojų geografija	17	17
	Gyventojų aptarnavimo geografija	3	3
	Kultūrų geografija	8	9
	Religijų geografija	1	6
	Rekreacinė geografija	7	7
	Medicininė geografija	3	6
	Istorinė geografija	6	10
	Politinė geografija	4	6
	Karinė geografija	2	3
Kartografija	Kartografijos istorija	-	-
	Geografinės koordinatės	-	-
	Vietovės vaizdavimo būdai žemėlapiuose	2	3
	Topografinių žemėlapių sutartiniai ženklai	-	-
	Žemėlapių panaudojimas	2	2
Mišrieji geografijos mokslai	Etnogeografija	8	24
	Geochemija	6	6
	Geofizika	6	11
	Geodezija	2	2

8 lentelė

Geografijos ugdymo turinys VIII klasėje („Europos geografija”)

Geografijos mokslo sistema	Geografijos mokslo šakos	Temos	Sąvokos
Pažinimo mokslai	Geografinis pažinimas	3	2
	Geografiniai tyrimai	1	1
	Geografiniai atradimai	1	1
	Astronomijos įvadas	1	2
Fizinė geografija	Geomorfologija	8	18
	Paleogeografija	-	-
	Paleontologija	-	-
	Geologija	1	2
	Tektonika	2	6
	Meteorologija	-	-
	Klimatologija	6	10
	Hidrologija	7	8
	Okeanologija	2	3
	Glaciologija	3	11
	Geokriologija	1	1
	Pedologija	1	2
	Pelkėtyra	3	5
	Biogeografija	9	15
Ekonominė geografija	Regionų geografija: Afrika	-	-
	Australija ir Okeanija	-	-
	Arktis ir Antarktis	-	-
	Pietų Amerika	-	-
	Šiaurės Amerika	-	-
	Azija	-	-
	Europa	108	165
	Pramonės geografija	8	14
	Žemės ūkio geografija	5	7
	Transporto geografija	3	3
	Gamtinių išteklių geografija	4	9
Visuomeninė geografija	Gyvenviečių geografija	4	6
	Gyventojų geografija	7	8
	Gyventojų aptarnavimo geografija	1	3
	Kultūrų geografija	6	5
	Religijų geografija	2	5
	Rekreacinė geografija	6	8
	Medicininė geografija	2	3
	Istorinė geografija	3	3
	Politinė geografija	3	5
	Karinė geografija	2	3
Kartografija	Kartografijos istorija	-	-
	Geografinės koordinatės	-	-
	Vietovės vaizdavimo būdai žemėlapiuose	2	1
	Topografinių žemėlapių sutartiniai ženklai	-	-
	Žemėlapių panaudojimas	1	2
Mišrieji geografijos mokslai	Etnogeografija	6	5
	Geochemija	2	4
	Geofizika	2	6
	Geodezija	-	-

9 lentelė

Geografijos ugdymo turinys IX klasėje („Lietuvos geografija”)

Geografijos mokslo sistema	Geografijos mokslo šakos	Temos	Sąvokos
Pažinimo mokslai	Geografinis pažinimas	10	21
	Geografiniai tyrimai	-	-
	Geografiniai atradimai	-	-
	Astronomijos įvadas	-	-
Fizinė geografija	Geomorfologija	2	5
	Paleogeografija	1	1
	Paleontologija	-	-
	Geologija	1	4
	Tektonika	1	4
	Meteorologija	1	5
	Klimatologija	3	19
	Hidrologija	9	16
	Okeanologija	2	4
	Glaciologija	1	5
	Geokriologija	-	-
	Pedologija	4	12
	Pelkėtyra	2	6
	Biogeografija	3	3
Ekonominė geografija	Regionų geografija: Afrika	-	-
	Australija ir Okeanija	-	-
	Arktis ir Antarktis	-	-
	Pietų Amerika	-	-
	Šiaurės Amerika	-	-
	Azija	-	-
	Europa → Lietuva		
	Pramonės geografija	10	34
	Žemės ūkio geografija	8	32
	Transporto geografija	5	7
	Gamtinių išteklių geografija	3	3
Visuomeninė geografija	Gyvenviečių geografija	2	5
	Gyventojų geografija	4	16
	Gyventojų aptarnavimo geografija	5	11
	Kultūrų geografija	2	3
	Religijų geografija	1	-
	Rekreacinė geografija	3	14
	Medicininė geografija	1	3
	Istorinė geografija	3	5
	Politinė geografija	1	4
	Karinė geografija	-	-
Kartografija	Kartografijos istorija	-	-
	Geografinės koordinatės	-	-
	Vietovės vaizdavimo būdai žemėlapiuose	1	3
	Topografinių žemėlapių sutartiniai ženklai	-	-
	Žemėlapių panaudojimas	-	-
Mišrieji geografijos mokslai	Etnogeografija	-	-
	Geochemija	-	-
	Geofizika	-	-
	Geodezija	-	-

10 lentelė

Geografijos ugdymo turinys X klasėje („Pasaulio visuomeninė geografija")

Geografijos mokslo sistema	Geografijos mokslo šakos	Temos	Sąvokos
Pažinimo mokslai	Geografinis pažinimas	-	-
	Geografiniai tyrimai	-	-
	Geografiniai atradimai	-	-
	Astronomijos įvadas	-	-
Fizinė geografija	Geomorfologija	-	-
	Paleogeografija	-	-
	Paleontologija	-	-
	Geologija	-	-
	Tektonika	-	-
	Meteorologija	-	-
	Klimatologija	-	-
	Hidrologija	-	-
	Okeanologija	-	-
	Glaciologija	-	-
	Geokriologija	-	-
	Pedologija	-	-
	Pelkėtyra	-	-
	Biogeografija	-	-
Ekonominė geografija	Regionų geografija: Afrika	-	-
	Australija ir Okeanija	-	-
	Arktis ir Antarktis	-	-
	Pietų Amerika	-	-
	Šiaurės Amerika	-	-
	Azija	-	-
	Europa	-	-
	Pramonės geografija	11	10
	Žemės ūkio geografija	9	9
	Transporto geografija	4	2
	Gamtinių išteklių geografija	4	5
Visuomeninė geografija	Gyvenviečių geografija	2	3
	Gyventojų geografija	6	8
	Gyventojų aptarnavimo geografija	8	7
	Kultūrų geografija	2	4
	Religijų geografija	1	3
	Rekreacinė geografija	1	5
	Medicininė geografija	1	4
	Istorinė geografija	-	-
	Politinė geografija	4	9
	Karinė geografija	1	2
Kartografija	Kartografijos istorija	-	-
	Geografinės koordinatės	-	-
	Vietovės vaizdavimo būdai žemėlapiuose	3	-
	Topografinių žemėlapių sutartiniai ženklai	-	-
	Žemėlapių panaudojimas	-	-
Mišrieji geografijos mokslai	Etnogeografija	-	-
	Geochemija	-	-
	Geofizika	-	-
	Geodezija	-	-

Analizuojant 6 – 10 lenteles išryškėjo kontrastai tarp atskirų klasių nagrinėjamų temų bei sąvokų. 6 paveiksle pateikta bendra VI – X klasių ugdymo turinio apžvalga, išryškinant kiekvienos srities mokymą. VI klasėje (6 lentelė), kaip įvadiniame kurse, paliečiamos beveik visos temos. Išsamiai nagrinėjama fizinė geografija 39,51% bei pažinimo mokslai – 19,75%, plačiau, nei tolimesnėse klasėse (VII – X), analizuojama kartografija (7,41%) – geografinės koordinatės, sutartiniai ženklai, žemėlapių sudarymas bei panaudojimas. Ekonominė geografija (12,35%) bei mišrieji mokslai (11,11%) pateikiami bendrais bruožais.

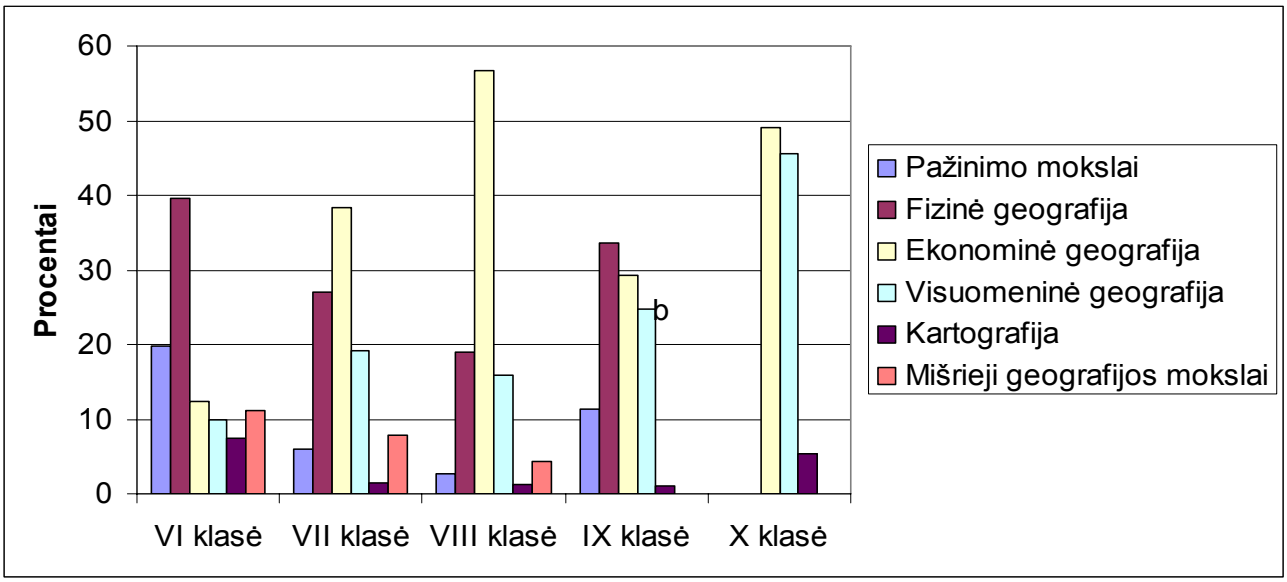

6 pav. **Geografijos ugdymo turinys VI – X klasėse**

VII (7 lentelė) ir VIII (8 lentelė) klasėse „Pasaulio geografijos" kurse, analizuojama atskirų žemynų bei konkrečių valstybių fizinė, ekonominė geografija. Taigi plačiau kalbama apie regionų pramonę, žemės ūkį, gyventojus, jų sudėtį bei pasiskirstymą.

Kalbant apie kiekvieną geografijos mokslo sritį atskirai, reikėtų pabrėžti, fizinės geografijos svarbą. Kaip matyti, ji visose klasėse (VI – 39,51%; VII – 27,05%; VIII – 19,03%; IX – 33,71%) analizuojama išsamiai. VI – oje klasėje suteikiami pagrindai, o vyresnėse klasėse, gilinamos žinios, detaliau analizuojama įvairių reiškinių įtaka bei poveikis, išskyrus X klasės kursą (10 lentelė). Pažinimo mokslų svarba ir aktualumas išryškėja VI ir IX klasėse (19,75%, 11,24% (9 lentelė)), tuo tarpu VII – 6,05% ir VIII – 2,65%, o X klasėje nepaliečiama visai. Tačiau tai galima paaiškinti tuo, jog X klasėje, lyginant su kitomis, pastebimas visuomeninės geografijos mokslų šuolis (45,61%). Tai ir nulemia šioje pakopoje kitokį mokslo sričių

pasiskirstymą. VI klasėje visuomeninės geografijos 9,88%, VII – 19,22%, VIII – 15,93% ir IX – 24,72%.

Ekonominės geografijos ugdymo turinio teminių sričių analizė parodė, jog kiekvienoje klasėje yra pabrėžiama šios geografijos mokslo srities svarba: VI klasėje – 12,35%, VII – 38,43%, VIII – 56,64%, IX – 29,21% ir X – 49,12%.

Kartografijos sritis VII, VIII, IX ir X klasėse nagrinėjama neišsiplečiant ir gana paviršutiniškai. VI klasėje užfiksuotą rezultatą (7,41%) lemia orientavimosi pagrindai, pažintis su žemėlapiu bei gaubliu. Mišrieji geografijos mokslai analizuojami tik VI (11,11%), VII (7,83%) ir VIII (4,42%) klasėse.

Lyginant duomenis, išryškėja, kad VI klasėje statistiniu požiūriu moksleiviams tenka didžioji dauguma visos geografinės informacijos. Tačiau tai galima paaiškinti tuo, jog šis kursas yra pažintinis ir įvadinis. Tačiau vis tik kyla problema: kursas yra labai platus, vadovėlis perkrautas. Todėl naujai peržiūrint Bendrąsias programas ir Išsilavinimo standartus reikėtų gerai pasvarstyti kaip sumažinti šio pažintinio ir įvadinio kurso krūvį. Tai galima būtų padaryti diferencijavimo bei integravimo būdu: kai kurias temas perkeliant į aukštesnius kursus, išvengiant pasikartojamumo. Žvelgiant į tolimesnes klases (VII – X) pastebima, kad dalykiniai pagrindai moksleiviams perteikiami sistemingai ir proporcingai.

7 paveikslas išryškino, jog VI – X klasėse didžiausias dėmesys skiriamas ekonominei (38,04%), fizinei (26,13%) bei visuomeninei (18,9%) geografijai.

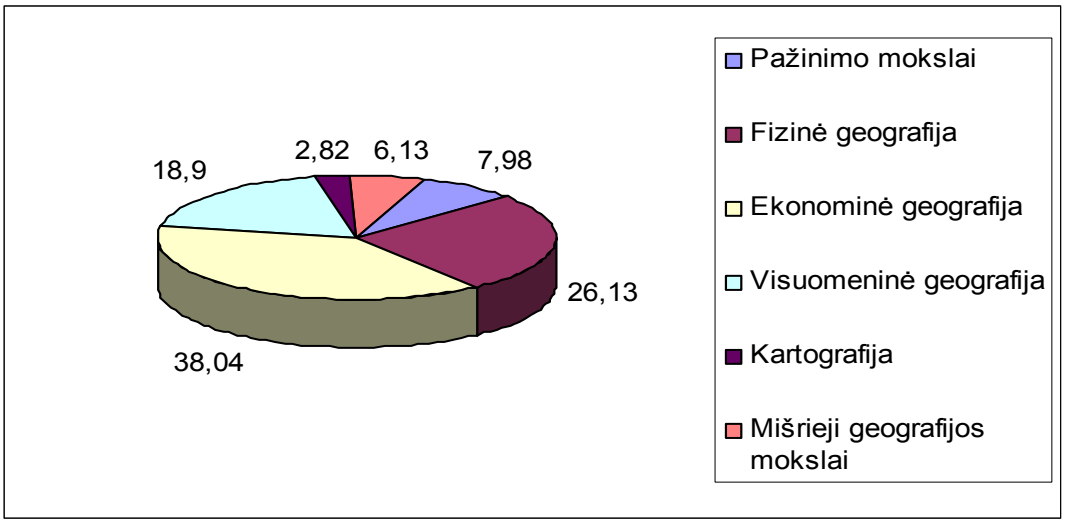

7 pav. **Bendra geografijos mokslo palyginamoji išraiška** (procentine išraiška)

3. 4. Edukologinio tyrimo „Geografijos mokslas Jūsų akimis“ analizė

Pedagoginės tiriamosios praktikos metu, 2006 metų vasario 6 – kovo 3 dienomis, Vilniaus Žvėryno gimnazijos IX – X klasėse, buvo atliktas edukologinis tyrimas „Geografijos mokslas Jūsų akimis“.

Tyrimo tikslas – išsiaiškinti IX – X klasių moksleivių geografinį mąstymą, gebėjimų ir pasiekimų lygį.

Tyrimo metu, moksleiviams buvo pateikta anketa (7 Priedas), kurią sudarė devyni klausimai. Respondentų buvo prašoma nuoširdžiai atsakyti į pateiktus klausimus, pasirinktus atsakymus pažymėti kryželiu, patvirtinti ar paneigti teiginius arba įrašyti savo nuomonę tam skirtoje vietoje. Ištyrus moksleivių geografijos sampratą, siekta palyginti jau atliktos teorinės analizės duomenis su moksleivių pateiktomis nuomonėmis bei savų gebėjimų ir pasiekimų vertinimais.

Duomenys apie respondentus. Apklausa vyko anonimiškai, nereikėjo rašyti nei vardo, nei pavardės. Iš viso buvo apklausti 225 moksleiviai, iš jų 118 devintokų ir 107 dešimtokai. Respondentai pagal lytį pasiskirstę gana tolygiai (8 pav.), tyrime dalyvavo 105 vaikinai (46,7%) ir 120 merginų (53,3%).

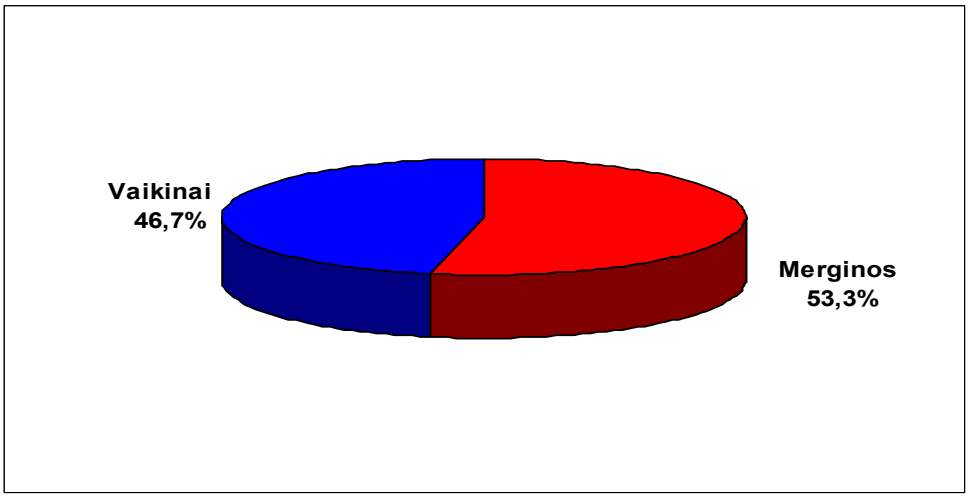

8 pav. **Tyrimo dalyvių pasiskirstymas pagal lytį**

Tyrimo dalyviais pasirinkti vyresni IX – X klasių moksleiviai, gebantys aiškiau išsakyti savo nuomonę bei save įsivertinti. Atlikus duomenų analizę, pastebima, kad moksleivių amžius čia teikia didelę reikšmę. Mažesnių klasių moksleiviai nebūtų sugebėję suvokti klausimų,

pateikti savo nuomonės. Kaip išryškėja iš 9 paveikslo, dauguma tyrimo dalyvių yra 15 ir 16 metų amžiaus, penkiolikmečių merginų tarpe (45,0%) yra 47 devintokės ir 7 dešimtokės, vaikinų (48,6%) – 49 devintokai ir 2 dešimtokai. Šešiolikmečių merginų yra 38,3%, jų tarpe 3 devintokės ir 43 dešimtokės, vaikinų yra 45,7%, tai 12 devintokų ir 36 dešimtokai. Keturiolikos metų amžiaus yra tik 7 merginos (5,8%), besimokančios devintose klasėse. Septyniolikmečių, dalyvavusių tyrime, buvo tik dešimtose klasėse, tai 13 merginų (10,8%) ir 5 vaikinai (4,8%). Aštuoniolikos metų amžiaus yra tik vienas moksleivis (1%), kartojantis kursą dešimtoje klasėje.

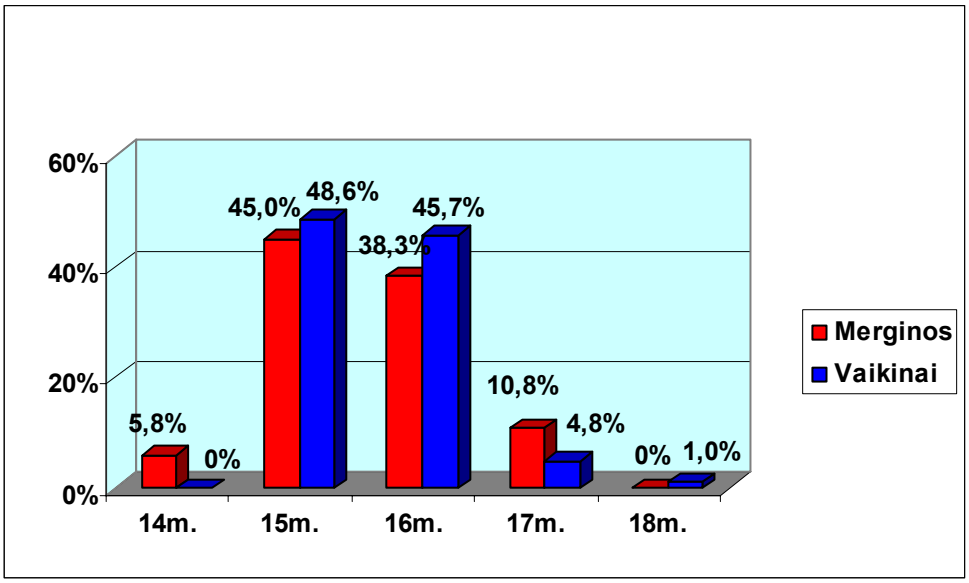

9 pav. **Tyrimo dalyvių pasiskirstymas pagal amžių**

Bendra tyrimo charakteristika. Analizuojant duomenis, pastebimas kai kurių moksleivių domėjimasis geografijos mokslu, išryškėja jų noras siekti aukštesnių rezultatų. Tenka pripažinti, kad nemaža dalis moksleivių buvo nenuoširdūs ir atmestinai atsakinėjo į pateiktus klausimus. Daugelis atsakymų buvo nelogiški ir visiškai nesusiję su geografijos mokslu, todėl juos priskyriau prie „neatsakė“. Vertinant gautus duomenis, likau jais patenkinta. Kiekvienas moksleivis yra individuali asmenybė, turinti savitą geografijos sampratą.

3. 4. 1. Tyrimo rezultatai IX klasėse

1 užduotis. Pirmoje užduotyje moksleivių buvo prašoma apibūdinti geografijos mokslą. Kaip žinia, tai yra vienas labiausiai integruotų mokymo dalykų mokykloje, apima didžiulę sistemą – gamta, visuomenė, ūkis, nagrinėja šios sistemos komponentus ir jų tarpusavio ryšius.

Pateiktos devintų klasių moksleivių sampratos geografijos mokslą aiškina panašiai, dauguma apibūdinimų kartojosi:

- Mokslas apie pasaulį, jame vykstančius reiškinius; gamtą, jos reikšmę bei naudą.
- Mokslas apie planetą ir su ja susijusiais dalykais, apie žemės susikūrimą ir vystymąsi.
- Mokslas apie mus supančios aplinkos biologinius, ekonominius ir fizinius veiksnius.
- Mokslas apie gamtos, reljefo visumą (kalnai, jūros, ežerai, lygumos), gyvūnus, augalus ir žmonių sukurtus objektus.
- Apie valstybes, jų socialinius, politinius, ekonominius veiksnius.
- Pažinimo mokslas apie gamtą, visuomenę, tautas, jų išsidėstymą žemėlapiuose. Apie šalių ekonomiką, miestus, aplinką.
- Gamtos pažinimo, pasaulio žemėlapio nagrinėjimo mokslas, tyrinėjantis socialinius, gamtinius, kartografinius, geologinius pakitimus žemėje.

2 užduotis. Iš 10 paveikslo matyti, kad devintos klasės moksleiviai, išdėstydami pagal svarbą geografijos mokslo sritis, didžiausią dėmesį kreipė fizinei, ekonominei ir visuomeninei geografijai. Nelabai atsiliekančios yra kartografija ir pažinimo mokslai, na ir mažiausiai svarbūs yra mišrieji geografijos mokslai.

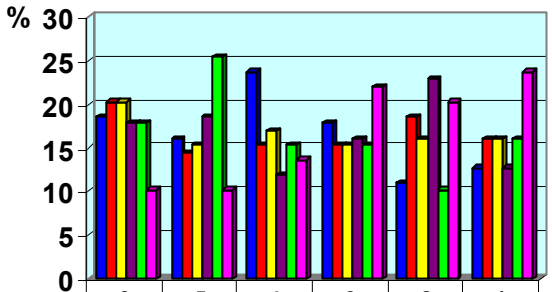

	6 balai	5 balai	4 balai	3 balai	2 balai	1 balas
Fizinė geografija	18,6	16,1	23,7	17,8	11	12,7
Pažinimo mokslai	20,3	14,4	15,3	15,3	18,6	16,1
Kartografija	20,3	15,3	16,9	15,3	16,1	16,1
Ekonominė geografija	17,8	18,6	11,9	16,1	22,9	12,7
Visuomeninė geografija	17,8	25,4	15,3	15,3	10,2	16,1
Mišrūs geografijos mokslai	10,2	10,2	13,6	22	20,3	23,7

10 pav. **Geografijos mokslo sričių pasiskirstymas pagal svarbą** (IX klasių moksleivių supratimu)

3 užduotis. Analizuojant geografijos mokslo sritims priskirtas klases, pastebimas aiškus geografijos mokyklinio kurso išsidėstymas (11 pav.). Visos geografijos mokslo sritys analizuojamos mokant VI – X klasėse ir kiek mažiau, tačiau išsamiau, paliečiamos pasirinkus profilinį mokymą XI – XII klasėse. Devintokų nuomone, pažinimo geografija yra labiausiai išanalizuojama šeštoje klasėje (65,3%), 11,9% moksleivių šiuo klausimu nuomonės nepateikė. Fizinė geografija nagrinėjama visose klasėse, tačiau daugiausiai dėmesio skiriama septintoje – 40,7%. Sunkiai sekėsi devintokams suvokti kokie geografijos mokslai priskiriami prie mišriųjų, tačiau jų nuomone, jie plačiausiai išanalizuojami yra VI – VII klasėse (22,9% - 29,7%), 14,4% moksleivių atsakymo neparašė. Kartografijos sritis priskirta VII – VIII klasėms, tačiau nemaža dalis moksleivių (16,9%) prie šios srities nepriskyrė nieko, jų manymu to nebuvo mokomasi. Ekonominė ir visuomeninė geografija labiausiai analizuojama yra IX klasėje, atitinkamai 53,4% ir 51,7%. 2,5 % moksleivių ekonominės geografijos nepriskyrė geografijos mokykliniam kursui ir 16,9% nepriskyrė visuomeninės geografijos.

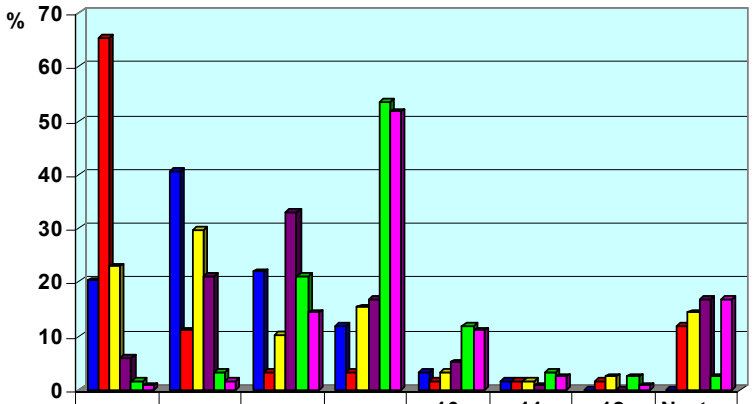

	6 klasė	7 klasė	8 klasė	9 klasė	10 klasė	11 klasė	12 klasė	Neatsakė
Fizinė geografija	20,3	40,7	22	11,9	3,4	1,7	0	0
Pažinimo mokslai	65,3	11	3,4	3,4	1,7	1,7	1,7	11,9
Mišrūs geografijos mokslai	22,9	29,7	10,2	15,3	3,4	1,7	2,5	14,4
Kartografija	5,9	21,2	33,1	16,9	5,1	0,8	0	16,9
Ekonominė geografija	1,7	3,4	21,2	53,4	11,9	3,4	2,5	2,5
Visuomeninė geografija	0,8	1,7	14,4	51,7	11	2,5	0,8	16,9

11 pav. **Geografijos ugdymo turinys VI–XII klasėse** (IX klasių moksleivių supratimu)

4 užduotis. Geografijos, kaip ir kitų mokomųjų dalykų, išsilavinimo standarto esminis bruožas – dėmesys ugdomiesiems gebėjimams ir pasiekimų lavinimui. Moksleivių buvo prašoma apibūdinti, kaip jie supranta geografinius gebėjimus ir pasiekimus. 24 moksleiviai (20,3%) nepateikė šių sąvokų paaiškinimų.

Geografiniai gebėjimai.

- Tai gebėjimas suprasti geografijos mokslą, dirbti su žemėlapiu, orientuotis, suprasti ir analizuoti.
- Asmeninis mokėjimas geografijos, gebėjimas pritaikyti žinias praktiškai.
- Supratimas apie mus supantį pasaulį. Mokėjimas nustatyti azimutą, rasti koordinates.
- Geografiniai įgūdžiai ką nors atlikti.
- Gebėjimas turėti savyje žemėlapį, orientuotis geografijos pasaulyje, t.y. geografiškai, į viską žvelgti geografiškai, siekiant išsiaiškinti priežastis.
- Geografinės žinios, bei tam tikros savybės padedančios geriau įsisavinti geografines žinias bei jas vertinti.
- Žmogaus savybės mokytis ir dirbti geografijos srityje.
- Gebėjimas suvokti gamtos ryšį su žmogaus supančiu pasauliu, jo visuomenės struktūra.

Geografiniai pasiekimai.

- Mokytojos turima kompetencija ko nors išmokyti, kai mokam – tai pasiekimas.
- Geografų padaryti pasiekimai, atradimai, žmonių indėlis į geografiją.
- Pasiektas rezultatas mokantis geografijos individualiai, mokėjimas pritaikyti savo geografines žinias praktiškai. Asmeniniai laimėjimai geografijos srityje (olimpiadose, trimestre).
- Geografijos tobulėjimo ribos, geografijos pažanga, geografiniai rekordai.
- Tai ko pasiekiama geografinių žinių pagalba.
- Gebėjimas analizuoti ir pateikti medžiagą.

5 užduotis. Siekiant išsiaiškinti moksleivių gebėjimų lygį, buvo naudotasi Z. Kairaičio išskirtomis gebėjimų grupėmis (5 Priedas). Moksleivių buvo prašoma įvertinti gebėjimus 10 balų sistemoje taip, kaip jų manymu yra juos išsiugdę.

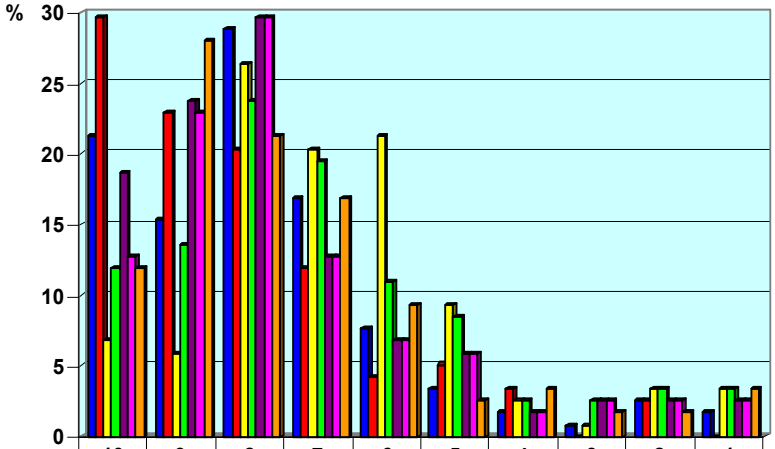

	10 balų	9 balai	8 balai	7 balai	6 balai	5 balai	4 balai	3 balai	2 balai	1 balas
Orientavimasis	21,2	15,3	28,8	16,9	7,6	3,4	1,7	0,8	2,5	1,7
Darbas su žemėlapiu ir planu	29,7	22,9	20,3	11,9	4,2	5,1	3,4	0	2,5	0
Tyrimų organizavimas	6,8	5,9	26,3	20,3	21,2	9,3	2,5	0,8	3,4	3,4
Stebėjimas ir analizavimas	11,9	13,6	23,7	19,5	11	8,5	2,5	2,5	3,4	3,4
Informacijos rinkimas ir pateikimas	18,6	23,7	29,7	12,7	6,8	5,9	1,7	2,5	2,5	2,5
Informacijos apibendrinimas ir išraiškos formos	12,7	22,9	29,7	12,7	6,8	5,9	1,7	2,5	2,5	2,5
Dalykinis bendravimas	11,9	28	21,2	16,9	9,3	2,5	3,4	1,7	1,7	3,4

12 pav. **Geografinių gebėjimų pasiskirstymas 10 balų sistemoje** (pagal IX klasių moksleivių savęs įsivertinimą)

Kaip išryškėja iš 12 paveikslo, labiausiai devintokai yra išsiugdę šiuos geografinius gebėjimus: informacijos rinkimas ir pateikimas, informacijos apibendrinimas ir išraiškos formos, darbas su žemėlapiu, orientavimasis bei stebėjimas ir analizavimas. Pastebima, kad didžiausi savęs įvertinimai yra 8 ir 9 balų. Kiek silpniau moksleiviai jaučiasi gebantys organizuoti tyrimus ir dalykiškai bendrauti.

6 užduotis. Geografijos srities pasiekimai Išsilavinimo standartuose apibrėžiami įvairiais žodžiais. Moksleivių buvo prašoma iš pateiktų dvidešimties pasiekimus nusakančių žodžių, pažymėti po dešimt svarbiausių, kurie jų manymu yra labiausiai lavinami geografijos pamokų metu. Devintų klasių respondentų skaičius buvo prilygintas 100%. Tai reiškia, kad kiekvieno žodžio, nusakančio pasiekimus procentinė išraiška parodo, kiek moksleivių pasirinko jį kaip reikšmingą ir lavinamą geografijos pamokų metu.

Iš pateikto 13 paveikslo išryškėja, kad didžiausias dėmesys skiriamas šių pasiekimų lavinimui: paaiškina (78,8%), nagrinėja (73,7%), apibūdina (73,7%), analizuoja (63,6%), pavaizduoja (66,1%), pateikia (60,2%) ir kt. Remiantis devintokų nuomone, galima teigti, kad visi pasiekimai yra lavinami geografijos pamokų metu, nes net mažiausiai dėmesio skiriamiems procentinė išraiška palyginus nėra maža: skaito (25,4%), naudojasi (28,8%), skiria (28,8%).

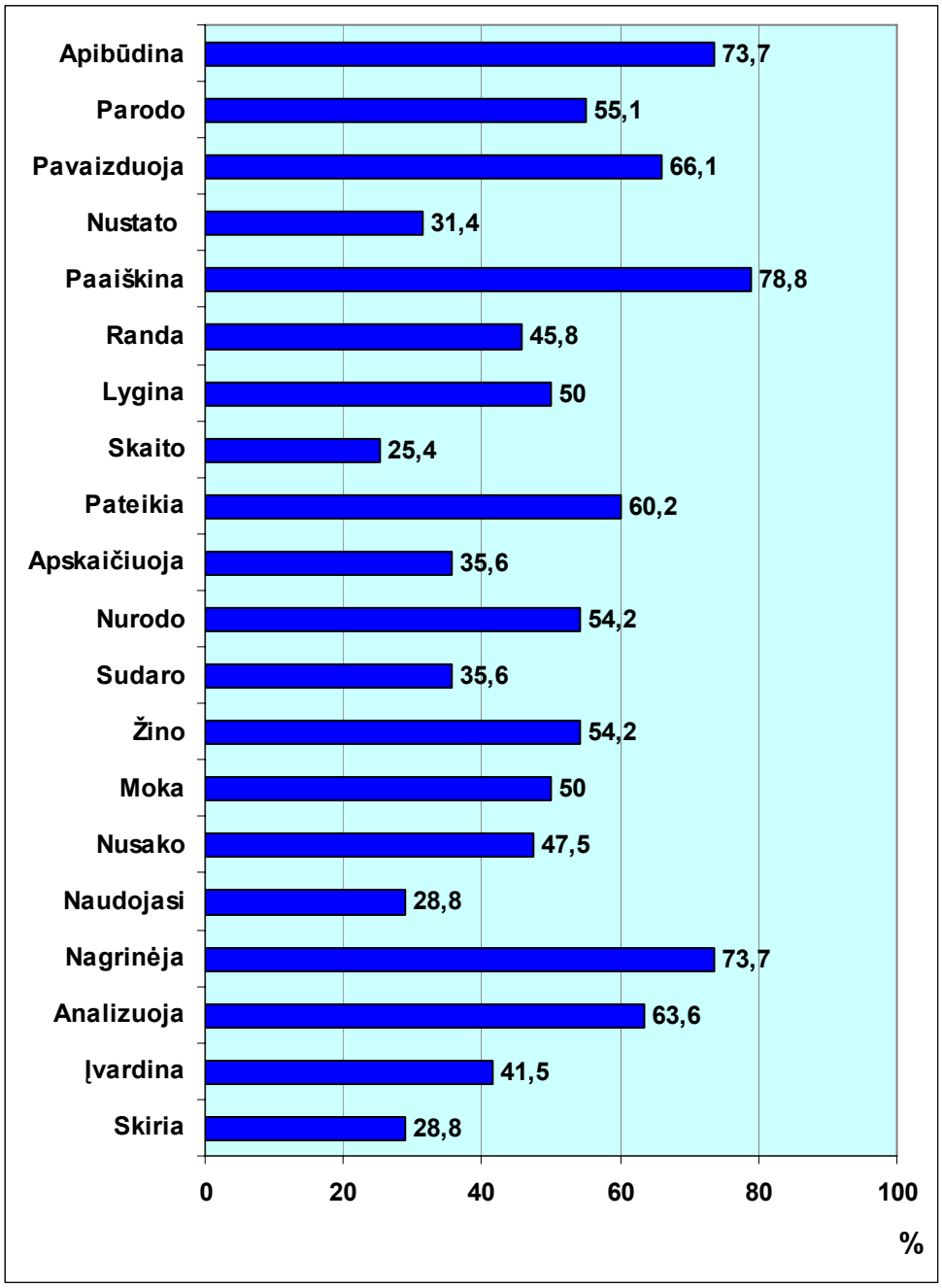

13 pav. **Geografijos srities pasiekimus nusakančių žodžių reikšmingumas** (IX klasių moksleivių supratimu)

7 užduotis. Šioje užduotyje prašoma pažymėti, kaip moksleiviai taiko geografijos pamokų metu įgytas žinias. Žymėti buvo galima visus tris pateiktus variantus.

Geografijos pamokų metu įgytas žinias, 77 moksleiviai (65,3%) taiko kitų pamokų metu. Plačiau gilintis į geografijos dalyko turinį žinios padeda 75 moksleiviams, tai 63,6%. Žinias taiko praktiškai 51 moksleivis (43,2%). Tai jiems padeda atsakinėjant į įvairius klausimus, plečiant išprusimą, keliaujant, sprendžiant kryžiažodžius, orientuojantis gamtoje. Geografijos žinios yra kaip informacijos šaltinis kasdieniniame gyvenime; klausant žinias, kalbant geografijos klausimais.

8 užduotis. Įgytomis geografijos žiniomis patenkinti 82 moksleiviai (69,5%). Jų manymu:

- Mokytoja aiškiai ir įdomiai pateikia informaciją.
- Daug žino apie pasaulį ir jame vykstančius reiškinius.
- Turi bendrą supratimą apie geografiją, daug žino, išmoko ko reikėjo ir nori, pakanka žinių, gali orientuotis be pagalbinių priemonių.
- Moka žemėlapį, sužino apie pasaulį.

36 moksleiviai (30,5%) savo žiniomis nėra patenkinti, nes:

- Nesimoko, neturi paskatinimo.
- Sunku susikaupti, suprasti, kai klasėje 30 mokinių, tingi mokytis.
- Mokoma tik pagrindinių ir taip žinomų dalykų.
- Nepakankamai žino, nes reikia ilgai mokytis, turi blogus pažymius.
- Daug ką pamiršta, nes per daug informacijos.
- Nepatinka mokytoja, todėl nelabai stengiuosi.

9 užduotis. Šioje užduotyje moksleivių buvo prašoma „prisidėti prie geografijos vadovėlių kūrimo“, papildyti arba išbraukti dvi temas ir pagrįsti pasirinkimą (11 lentelė).

48 moksleiviai nesiūlė braukti iš vadovėlių jokių temų, jų manymu, viskas, ko yra mokomasi reikalinga. Priežasčių nepaaiškino 19 moksleivių.

Vadovėlių nepildytų 57 moksleiviai, nes informacijos yra ir taip per daug. Priežasčių nepaaiškino 24 moksleiviai.

11 lentelė

Siūlomas geografijos vadovėlių turinys (IX klasių moksleivių siūlymai)

Siūlyčiau papildyti šiomis temomis	Priežastys
Pasaulio gyvūnija, augalija; Gyventojų sudėtis, jų tauta ir kultūra; Architektūra; Stichinės nelaimės; Pasaulio valstybių ypatumai, raida; Sportas; Aktualiomis šių dienų temomis (paukščių gripas); Lankomos pasaulio vietos; Didžiausi miestai gigantai; Pasaulio ekonomika; Mistinės temos (NSO); Žemės sandara; Geografiniai objektai; Kartografija; Pasaulio anomalijos; Terorizmo geografija; Planų sudarymas; Nykstančios gyvūnų rūšys; Gamtos apsauga; Geografiniai laimėjimai; Mėnulio geografija; Politiniai šalių santykiai; Miestų kūrimąsi; Lietuvos gyventojų migracijos; Gyvenviečių kilmė ir įvairovė.	Temos svarbios, įdomios, reikalingos kitiems mokslams. Norima apie tai sužinoti, nes nedaug nusimano. Naudinga bendram išprusimui, kad pažinti pasaulį. Aktualu, įdomu skaityti, patinka. Naudinga informacija gali praversti ateityje.
Siūlyčiau išbraukti šias temas	**Priežastys**
Religijas; Kalbas; Naudingas iškasenas; Ledynai; Dirvožemis; Upės ir vandenynai; Pelkės ir ežerai; Gyvenviečių kilmė, įvairovė; Gyventojų skaičiaus kaita; Baltijos jūros pakrantės formavimasis; Kuršių Nerija; Pabėgėliai Lietuvoje; Lietuvos geologinė praeitis; Klimato geografija; Kaimo gyvenvietės; Litosferos plokštės, uolienos; Tarša; Politinė geografija; Urbanizacija Lietuvoje ir pasaulyje; Politinio žemėlapio raida; Gamtinės zonos; Visuomeninė geografija; Vandens telkiniai; Žemėlapių mokymasis; Žemės gelmės.	Visą šią informaciją galima rasti internete, kai reikia. Sunkios ir nesvarbios temos praktikoje nenaudojamos. Neaktualu, sunku atsiminti, nuobodu, nepatinka, nepritaikomos praktiškai, viską ir taip žinom, nuobodu skaityt. Per plačios temos, daug nenaudingų smulkmenų. Nebūtinos žinios gyvenime, jei reikės išmoksiu vėliau.

3. 4. 2. Tyrimo rezultatai X klasėse

1 užduotis. Dešimtų klasių moksleivių pateiktos geografijos mokslo sampratos:

- Mokslas apie žemės struktūrą, pasaulio pažinimą.
- Mokslas apie žemynus, šalių ūkines ir pramonės šakas.
- Apie gamtą, šalis, valstybes, įvairių reiškinių išsidėstymą.
- Mokslas apie žemėje vykstančius reiškinius, tiriantis gamtos ypatumus.
- Pasaulio pažinimas nuo pačių pradinių procesų iki žmonijos gyvenimo ypatumų.

- Mokslas apie planetos gamtinę ir ekonominę situaciją, gyvąjį ir negyvąjį pasaulį.
- Apie svarbias vietas, gamtos kaitą.
- Mokslas tiriantis pasaulio sudėtį, jos paskirtį, ekonominę padėtį.
- Apie pasaulį, jo sudarymą bei jame vykstančius įvykius.
- Mokslas apie tautas, jų kultūrą, papročius.
- Apie žemės gelmes, paviršių, ūkį, vandenynus.
- Socialinis mokslas padedantis orientuotis žemėje.

Septyni moksleiviai nepateikė nuomonės šiuo klausimu.

2 užduotis. Kaip išryškėja iš 14 paveikslo, dešimtos klasės moksleiviams yra svarbios visos geografijos mokslo sritys. Pastebimas didžiausias dėmesys fizinei, ekonominei ir visuomeninei geografijai bei mišriesiems geografijos mokslams. Kiek mažiau dėmesys kreiptinas kartografijai ir pažinimo mokslams.

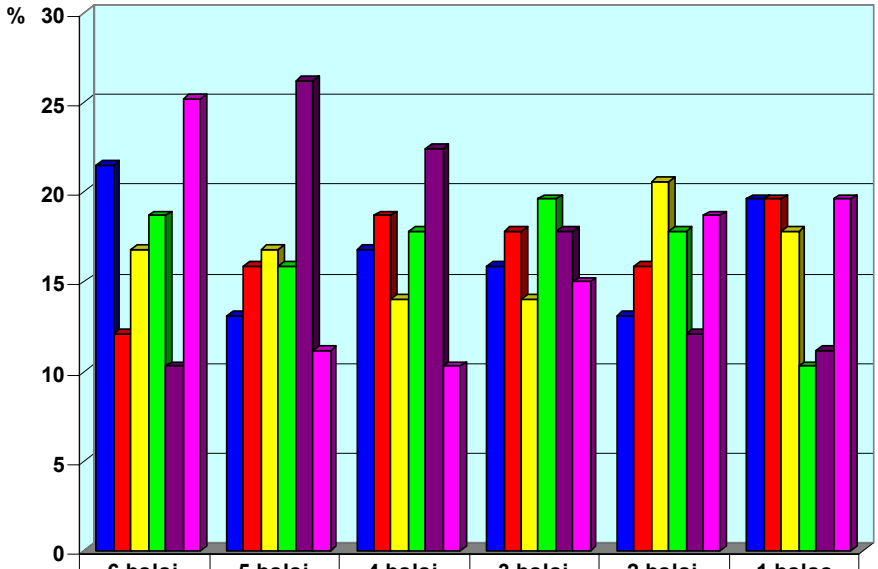

	6 balai	5 balai	4 balai	3 balai	2 balai	1 balas
Fizinė geografija	21,5	13,1	16,8	15,9	13,1	19,6
Pažinimo mokslai	12,1	15,9	18,7	17,8	15,9	19,6
Kartografija	16,8	16,8	14	14	20,6	17,8
Ekonominė geografija	18,7	15,9	17,8	19,6	17,8	10,3
Visuomeninė geografija	10,3	26,2	22,4	17,8	12,1	11,2
Mišrūs geografijos mokslai	25,2	11,2	10,3	15	18,7	19,6

14 pav. **Geografijos mokslo sričių pasiskirstymas pagal svarbą** (X klasių moksleivių supratimu)

3 užduotis. Dešimtos klasės moksleiviai geografijos mokslo sritis išdėstė panašiai pagal mokyklinį geografijos kursą (15 pav.). Fizinė geografija labiausiai analizuojama VII (27,1%) ir VIII (23,4%) klasėse, 0,9% moksleivių nepriskyrė šios srities nei vienai klasei. Pažinimo mokslai plačiausiai išanalizuojami VI klasėje (57%). Mišriesiems geografijos mokslams didžiausias dėmesys kreiptinas VII (27,1%) ir X (24,3%) klasėse, 2,8% moksleivių nuomonės nepateikė. Kartografijos sritis, dešimtokų nuomone, plačiausiai išanalizuojama VIII klasėje (32,7%), 2,8% moksleivių nepriskyrė jokiai klasei. X klasėje daugiausiai dėmesio skiriama ekonominei (53,3%) ir visuomeninei (45,8%) geografijai. Ekonominės geografijos nepriskyrė mokykliniam kursui 1,9% moksleivių.

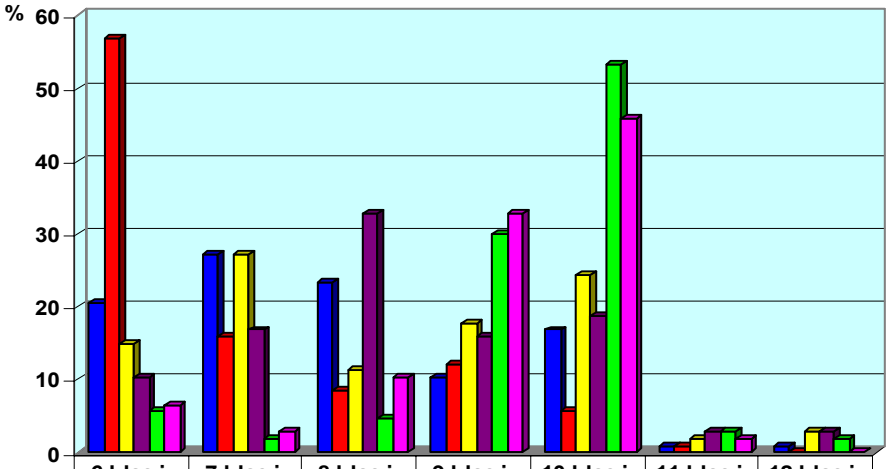

	6 klasė	7 klasė	8 klasė	9 klasė	10 klasė	11 klasė	12 klasė
Fizinė geografija	20,6	27,1	23,4	10,3	16,8	0,9	0,9
Pažinimo mokslai	57	15,9	8,4	12,1	5,6	0,9	0
Mišrūs geografijos mokslai	15	27,1	11,2	17,8	24,3	1,9	2,8
Kartografija	10,3	16,8	32,7	15,9	18,7	2,8	2,8
Ekonominė geografija	5,6	1,9	4,7	29,9	53,3	2,8	1,9
Visuomeninė geografija	6,5	2,8	10,3	32,7	45,8	1,9	0

15 pav. **Geografijos ugdymo turinys VI–XII klasėse** (X klasių moksleivių supratimu)

4 užduotis. Dešimtų klasių moksleivių pateiktos geografinių gebėjimų ir pasiekimų sampratos.

Geografiniai gebėjimai.

- Geografijos supratimas, priėmimas.
- Sugebėjimas orientuotis žemėlapyje, organizuoti tyrimus, sudaryti planus.
- Gebėjimas praktiškai pritaikyti žinias.
- Gebėjimas geografiškai mąstyti.
- Supratimas ir žinojimas.

- Gebėjimas panaudoti gautas žinias saviems tikslams.
- Sugebėjimas pažinti geografijos mokslą, jo ypatybes.
- Tai geografijos mokslui reikalingos žmogaus savybės.

Geografiniai pasiekimai.

- Tai, ką sugebu padaryti, remiantis geografinėmis žiniomis.
- Nauji atradimai, geras žemės pažinimas.
- Individualūs pasiekimai geografijos srityje.
- Naujų dalykų atradimas geografijoje.
- Tai savitas „žinių krepšelis“ iš geografijos mokslo.
- Kas pasiekta geografijos srityje, visų pasiekimų nauda.
- Žmogaus nuveikti darbai geografijos srityje.
- Geografijos mokslo supratimas, mokėjimas tą panaudoti.

17 moksleivių nepateikė geografinių gebėjimų ir pasiekimų sampratos.

5 užduotis. Žvelgiant į 16 paveikslą galima teigti, kad dešimtokai save vertina gana aukštais balais, tai 8, 9 ir 10.

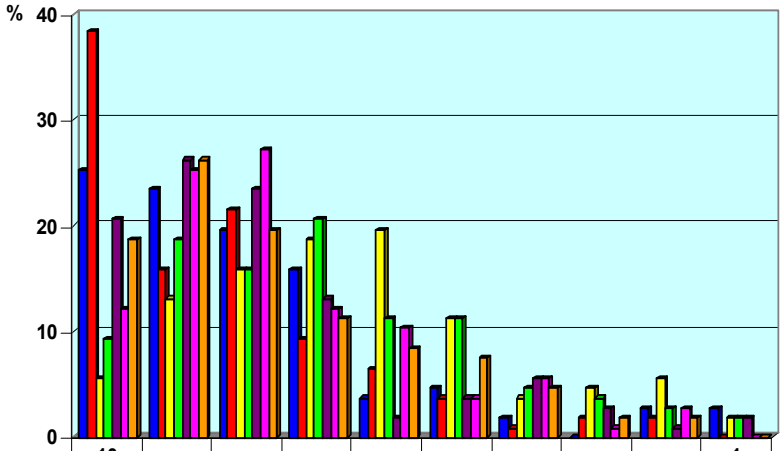

	10 balų	9 balai	8 balai	7 balai	6 balai	5 balai	4 balai	3 balai	2 balai	1 balas
Orientavimasis	25,2	23,4	19,6	15,9	3,7	4,7	1,9	0	2,8	2,8
Darbas su žemėlapiu ir planu	38,3	15,9	21,5	9,3	6,5	3,7	0,9	1,9	1,9	0
Tyrimų organizavimas	5,6	13,1	15,9	18,7	19,6	11,2	3,7	4,7	5,6	1,9
Stebėjimas ir analizavimas	9,3	18,7	15,9	20,6	11,2	11,2	4,7	3,7	2,8	1,9
Informacijos rinkimas ir pateikimas	20,6	26,2	23,4	13,1	1,9	3,7	5,6	2,8	0,9	1,9
Informacijos apibendrinimas ir išraiškos formos	12,1	25,2	27,1	12,1	10,3	3,7	5,6	0,9	2,8	0
Dalykinis bendravimas	18,7	26,2	19,6	11,2	8,4	7,5	4,7	1,9	1,9	0

16 pav. **Geografinių gebėjimų pasiskirstymas 10 balų sistemoje** (pagal X klasių moksleivių savęs įsivertinimą)

Labiausiai dešimtokai jaučiasi išsiugdę šiuos geografinius gebėjimus: darbas su žemėlapiu, orientavimasis, stebėjimas ir analizavimas, informacijos rinkimas ir pateikimas bei informacijos apibendrinimas ir išraiškos formos. Priešingai nei devintų klasių moksleiviai, dešimtokai jaučiasi tvirčiau galėdami kalbėtis įvairesnėmis geografinėmis temomis, laisviau bendrauja dalykiškai. Organizuoti geografinius tyrimus, jie sako esą dar nepasiruošę, trūksta daug žinių ir praktinių įgūdžių.

6 užduotis. Dešimtokų nuomone, pamokų metu yra kreipiamas didelis dėmesys visų geografinių pasiekimų lavinimui.

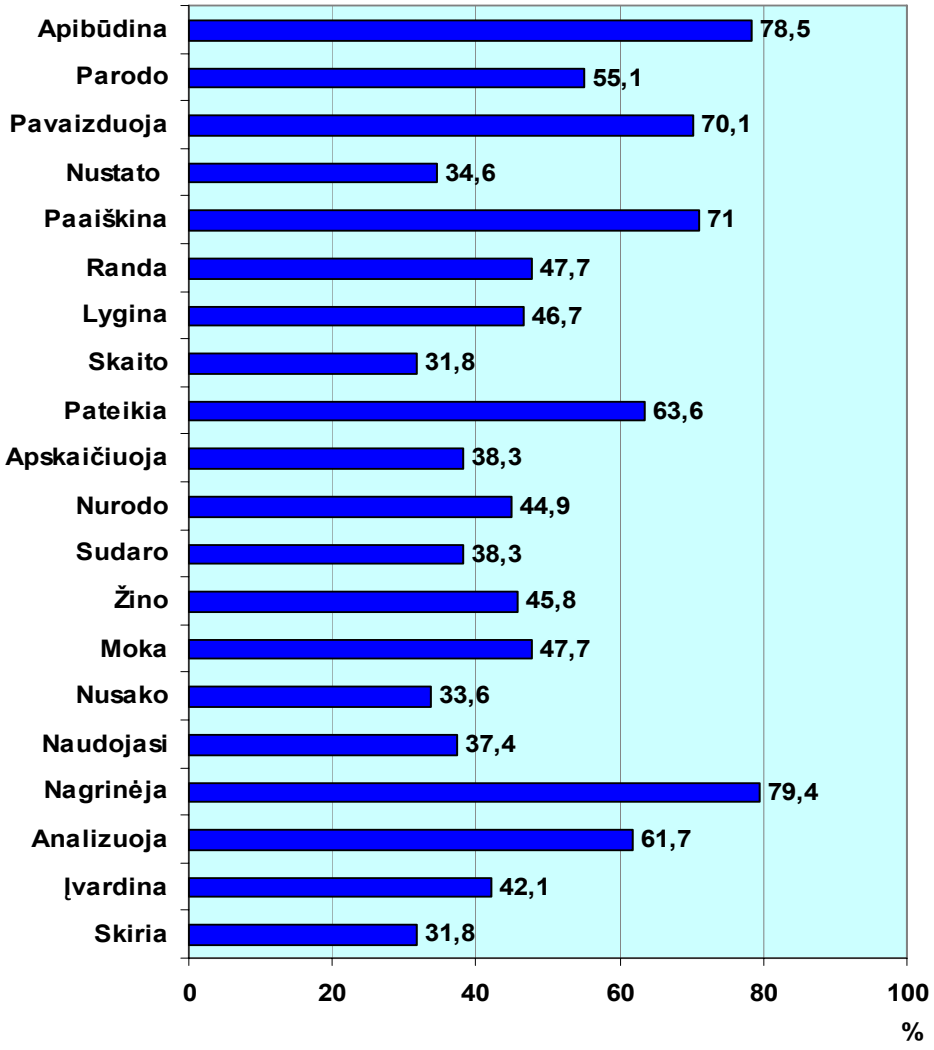

17 pav. **Geografijos srities pasiekimus nusakančių žodžių reikšmingumas** (X klasių moksleivių supratimu)

Kaip pastebima 17 paveiksle, labiausiai yra lavinami šie geografiniai pasiekimai: nagrinėja (79,4%), apibūdina (78,5%), paaiškina (71%), pavaizduoja (70,1%), pateikia (63,6%), parodo (55,1%) ir kt.

Galima teigti, kad vyresnių klasių moksleiviai kreipia daugiau dėmesio mokslams, todėl išryškėja jų noras siekti ir žinoti kuo daugiau.

7 užduotis. Geografijos pamokų metu įgytas žinias 57 moksleiviai (53,3%) taiko kitų pamokų metu. Į geografijos dalyko turinį jos padeda gilintis 52 moksleiviams (48,6%) ir 44,9% (48 moksleiviai) taiko jas praktiškai. Pastarųjų teigimu, geografinės žinios padeda sprendžiant kryžiažodžius bei atsakinėjant įvairius klausimus, esant už mokyklos ribų, bendraujant. Tai suteikia žinių apie pasaulį, padeda nagrinėti žemėlapius. Lengviau orientuotis gamtoje be papildomų priemonių. Esant užsienyje, leidžia numanyti apie šalių kultūrą.

8 užduotis. Dešimtokų tarpe savo geografinėmis žiniomis yra patenkinti 74,8%, tai 80 moksleivių, nes:

- Gali savo žinias taikyti praktiškai.
- Tai leidžia orientuotis žemėlapyje, žinant šalių padėtį.
- Žino daug įdomių dalykų, pradėjo suvokti daugiau apie visą pasaulį.
- Jaučiasi protingesni, daugelio dalykų prireiks ateityje.
- Gerai išdėstoma medžiaga, nesunkus dalykas.

Savo žiniomis nepatenkinti 27 moksleiviai (25,2%), todėl, kad:

- Norėtųsi žinoti daugiau, ne itin gerai moka žemėlapį.
- Mokoma to, ko gyvenime nereikės, neįdomu.
- Išmokstu tik vienai pamokai, nelabai moku ir suprantu, trūksta žinių, nepatinka geografija.
- Mokslas, kuris nesiseka, nesimokau, tingiu, nepatinka.

9 užduotis. Analizuojant moksleivių siūlymus papildyti ar išbraukti geografines temas, pastebima, kad ne visi suvokia geografijos mokslą, jo svarbą. Dauguma siūlo išbraukti tokias temas, be kurių geografijos mokslas netektų savo prasmės (12 lentelė).

Dešimtokų tarpe geografijos vadovėlių nepildytų naujomis temomis 44 moksleiviai, 34 nesiūlė išbraukti jokių temų. Savo siūlymų nepaaiškino 31 moksleivis.

12 lentelė

Siūlomas geografijos vadovėlių turinys (X klasių moksleivių siūlymai)

Siūlyčiau papildyti šiomis temomis	Priežastys
Gamtos apsauga; Orientavimasis vietovėje; Pasaulio šalių ekonomika; Gyventojų demografija; Politika; Elgsenos geografija; Naujosios technologijos; Dabartiniai atradimai; Astronomija; Verslo geografija; Lankytinos vietos; Kultūrų geografija; Kartografija; Kompiuterinė technika; Terorizmo geografija; Turizmo geografija; Tautų geografija; Klimato geografija; Savo miesto plati geografija.	Tai naudinga, įdomu, aktualu, yra praktiški dalykai. Galima sužinoti įdomios informacijos, kas bus pravartu gyvenime.
Siūlyčiau išbraukti šias temas	**Priežastys**
Ekonominė ir visuomeninė geografija; Žemės ūkis; Lietuvos pramonė; Karstiniai reiškiniai; Uolienos; Gamtinės juostos; Pramonė; Transporto geografija; Lietuvos augalija, gyvūnija; Energetika; Meteorologija; Kartografija; Fizinė geografija; Pažinimo mokslai; Augalininkystė, gyvulininkystė; Valstybių įvairovė; Ūkio geografija; Išteklių geografija.	Tai neįdomu, nėra svarbu ir naudinga. Visos temos atsibodusios, nenaudingos, neaktualu, nuobodu. Siekiant išvengti pasikartojamumo, nes daugelis temų nagrinėjamos ir kituose dalykuose. Supaprastinti vadovėlių temų sąrašą, išmetant senas neįdomias temas, papildant ją vis naujais dalykais.

3. 4. 3. Tyrimo rezultatų apibendrinimas

Analizuojant edukologinio tyrimo „Geografijos mokslas Jūsų akimis“ duomenis, išryškėja, jog moksleivių amžius teikia didelę reikšmę, pasirinkti vyresnių klasių moksleiviai, geba aiškiau išsakyti savo nuomonę bei save įsivertinti. Kiekvienas moksleivis yra individuali asmenybė, turinti savitą geografijos sampratą. Pastebimas kai kurių moksleivių domėjimasis geografijos mokslu, noras siekti aukštesnių rezultatų.

Išnagrinėjus geografijos mokslo sritis pagal svarbą, atsiskleidžia IX – X klasių moksleivių didžiausias dėmesys fizinei, ekonominei ir visuomeninei geografijai bei mišriesiems geografijos mokslams. Kiek mažiau dėmesys kreiptinas kartografijai ir pažinimo mokslams.

Nagrinėjant geografijos mokslo sritims priskirtas klases, pastebimas aiškus geografijos mokyklinio kurso išsidėstymas: visos geografijos mokslo sritys analizuojamos mokant VI – X klasėse, kiek mažiau pasirinkus profilinį mokymą XI – XII klasėse. Fizinė geografija, devintokų ir dešimtokų nuomone, plačiausiai išanalizuojama VII – VIII klasėse. Pažinimo mokslams

didžiausias dėmesys kreiptinas VI klasėje. Mišrūs geografijos mokslai, devintokų nuomone, analizuojami VI – VII klasėse; dešimtokų teigimu – VII – X klasėse. Kartografijos sritis išsamiai pateikiama VI – VIII klasėse. Respondentų nuomone, X klasėje, plačiausiai išanalizuojama ekonominė ir visuomeninė geografijos.

Atlikus geografinių gebėjimų savęs įsivertinimo analizę, nustatyta, kad IX – X klasėse moksleiviai yra išsiugdę šiuos gebėjimus:

- Orientavimasis;
- Darbas su žemėlapiu ir planu;
- Stebėjimas ir analizavimas;
- Informacijos rinkimas ir pateikimas;
- Informacijos apibendrinimas ir išraiškos formos.

Devintų klasių moksleiviams yra sunku organizuoti tyrimus bei bendrauti dalykiškai, priešingai nei dešimtokams, jie jaučiasi galintys tai daryti, tik neturintys pakankami žinių ir praktinių įgūdžių.

Nagrinėjant moksleivių nuomone labiausiai lavinamus pasiekimus pamokų metu išryškėjo, jog didžiausias dėmesys skiriamas gebėjimams: pateikti, paaiškinti, apibūdinti, analizuoti, nagrinėti.

Geografijos pamokų metų įgytomis žiniomis devintokų ir dešimtokų tarpe patenkinti 162 moksleiviai (72%), nepatenkinti 63 moksleiviai (28%). Geografines žinias, IX – X klasių moksleiviai taiko kitų pamokų metu bei praktinėse situacijose, tai padeda jiems plačiau gilintis į geografijos dalyko turinį.

IŠVADOS:

1. Išanalizavus ugdymo turinio sampratą nustatyta:
   - Ugdymo sąvoka kito istorijos eigoje, neatsiejamai nuo visuomenės ir asmenybės gyvenimo.
   - Ugdymo turinys buvo formuojamas atsižvelgiant į valstybės ekonominę, kultūrinę bei politinę padėtį.
   - Pastarųjų kelių dešimtmečių pokyčiai lėmė Lietuvos švietimo sistemos, atskirų mokymo dalykų, tame tarpe ir geografijos, ugdymo turinio struktūrinius pokyčius.
2. Išnagrinėjus geografijos mokslo ir ugdymo turinio formavimąsi, išryškėjo:
   - Prieškario Lietuvoje geografijos mokymas, kaip ir visa švietimo sistema, pergyveno ieškojimų laikotarpį, kurio metu susiformavo naujas tikslas – tautinis, kultūrinis ugdymas.
   - Mokyklinės geografijos sovietinį laikotarpį sudarė griežti „rėmai“:plačiausiai mokoma TSRS gamtinės ir ekonominės geografijos, mažai pamokų skiriama Lietuvos geografijai.
   - 1988 metais prasidėjusi Lietuvos švietimo reforma nulėmė mokyklinės geografijos konceptualius pertvarkymus, daug dėmesio skiriama tautiškumo bei atviros pasauliui asmenybės ugdymui.
   - Dabartinės mokyklinės geografijos ugdymo turinį sudaro: geografinis pažinimas, gamtinė geografija, ekonominė geografija, regioninė geografija.
3. Išanalizavus VI – X klasių geografijos ugdymo turinį žinių kontekste diagnozuota, kad daugiausiai žinių moksleiviai gauna gamtinės, ekonominės ir visuomeninės geografijos srityse.
4. Atlikus geografinių gebėjimų teminę analizę, nustatyta, kad VI – X klasėse labiausiai ugdomi moksleivių gebėjimai:
   - Stebėjimas ir analizavimas (53,11%);
   - Informacijos rinkimas ir pateikimas (25,57%);
   - Informacijos apibendrinimas ir išraiškos formos (7,87%).
5. Nagrinėjant moksleivių pasiekimų lygius išryškėjo, jog didžiausias dėmesys skiriamas žinojimui ir supratimui (59,05%) ir praktinių darbų ugdymui (33,19%). Tai galima paaiškinti tuo, kad VI – X klasėse moksleiviams pateikiamos beveik visos geografinės temos bei sąvokos, siekiama suteikti žinių bei taikyti jas praktiškai.

6. Atliekant geografijos ugdymo turinio kontentinę analizę pastebėti kontrastai tarp atskirų klasių nagrinėjamų temų bei sąvokų:

- Pažinimo mokslų svarba ryški VI (19,75%) ir IX (11,24%) klasėse.
- Fizinė geografija išsamiai analizuojama visose klasėse (VI – 39,51%; VII – 27,05%; VIII – 19,03%; IX – 33,71%), išskyrus X – ją. VI – oje klasėje suteikiami pagrindai, o vyresnėse klasėse, gilinamos žinios, detaliau analizuojama įvairių reiškinių įtaka bei poveikis.
- Ekonominės geografijos ugdymo turinio teminių sričių analizė parodė, jog kiekvienoje klasėje yra pabrėžiama šios geografijos mokslo srities svarba: VI – 12,35%, VII – 38,43%, VIII – 56,64%, IX – 29,21% ir X – 49,12%.
- Visuomeninės geografijos mokslų šuolis, lyginant su kitomis, pastebimas X klasėje (45,61%). Tai ir nulemia šioje pakopoje kitokį mokslo sričių pasiskirstymą. VI klasėje visuomeninės geografijos 9,88%, VII – 19,22%, VIII – 15,93% ir IX – 24,72%.
- Kartografijos sritis VII, VIII, IX ir X klasėse nagrinėjama neišsiplečiant, gana paviršutiniškai. VI klasėje užfiksuotą rezultatą (7,41%) lemia orientavimosi pagrindai, pažintis su žemėlapiu bei gaubliu.
- Mišrieji geografijos mokslai analizuojami tik VI (11,11%), VII (7,83%) ir VIII (4,42%) klasėse.

7. Analizuojant edukologinio tyrimo „Geografijos mokslas Jūsų akimis“ duomenis, išryškėjo:

- Kiekvienas moksleivis yra individuali asmenybė, turinti savitą geografijos sampratą.
- Pastebimas kai kurių moksleivių domėjimasis geografijos mokslu, noras siekti aukštesnių rezultatų.

LITERATŪRA:

1. Andrejeva G. Konkrečių socialinių tyrimų metodikos paskaitos. – Vilnius: Mintis, 1976.
2. Bendrojo lavinimo mokyklos programos. Geografija VI – X klasei. – Vilnius: Leidybos centras, 1996.
3. Brandos egzaminų reikalavimai. – Vilnius: Švietimo ir mokslo ministerijos Egzaminų centras, 1999.
4. Garliauskienė R. Geografijos pradmenys: vadovėlis VI klasei. – Vilnius: Briedis, 1998.
5. Geografijos studijų krypties reglamentas. – Vilnius: Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministerija, 2004.
6. Jackūnas Ž., Kuolys D., Lukšienė M. Lietuvos bendrojo lavinimo mokyklos bendrosios programos I – X klasės. – Vilnius: Leidybos centras, 1997.
7. Janes S., Daugherty R. Geography in the Schools of Wales // Internacional Research in Geographical and Environmental Education. – 2001, vol. 10, No. 4, p. 411 – 427.
8. Jovaiša L. Edukologijos pradmenys. – Kaunas: KTU, 1997.
9. Kairaitis Z. Geografijos mokymo programa kaip norminis metodikos dokumentas. – Vilnius, 1994.
10. Kairaitis Z. Geografijos mokymo tautinėje mokykloje bendrieji metmenys. – Vilnius, 1990.
11. Kairaitis Z. Geografinio švietimo kaita: dėsningumai ir (ar) spendimai (?). // Geografijos metraštis. – 1999, Nr. 32, p. 5 – 15.
12. Kairaitis Z. Pagrindinės mokyklos geografinio išsilavinimo standartas: teoriniai ir metodiniai aspektai: Vadovas studentams ir mokytojams. – Vilnius, 2001.
13. Kontvainas R. Geografijos turinio kaita ir mokytojų rengimas. // Švietimo reforma ir mokytojų rengimas: VI tarptautinė mokslinė konferencija: pranešimai. – Vilnius: VPU, 1999, p. 141 – 144.
14. Kontvainas R. Mokyklinė geografija: Geografija reformuojamoje mokykloje ir mokytojų rengimas. // Geografijos metraštis. – 2001, Nr. 34, p. 164 – 169.
15. Lepaitė D. Kompetencija kaip ugdymo tikslas: pagrindinių skirtumų profesinio, vidurinio ir aukštojo mokslo lygmenyse metodologinis pagrindas. // Socialiniai mokslai. – 2001, Nr. 2.
16. Lietuvos bendrojo lavinimo mokyklos bendrosios programos ir išsilavinimo standartai. I – X klasėms. – Vilnius, 2001.

17. Lietuvos bendrojo lavinimo mokyklos bendrosios programos ir išsilavinimo standartai. I – X klasėms. – Vilnius: Švietimo plėtros centras, 2003.
18. Lietuvos bendrojo lavinimo mokyklos bendrosios programos ir išsilavinimo standartai. XI – XII klasėms. – Vilnius: Švietimo plėtros centras, 2003.
19. Lietuvos bendrojo lavinimo mokyklos bendrosios programos. I – X klasei. – Vilnius, 1997.
20. Lietuvos bendrojo lavinimo mokyklų 2001 – 2002 metų ugdymo planai. – Vilnius, 2001.
21. Lietuvos bendrojo lavinimo mokyklų 2003 – 2005 metų bendrieji ugdymo planai. – Vilnius, 2003.
22. Lietuvos švietimo koncepcija. – Vilnius: Leidybos centras, 1992.
23. Matuzevičiūtė D. Europos dimensijos realizavimas mokant geografijos (daktaro disertacija). – Vilnius, 2003.
24. Mokyklinės geografijos struktūra. // Švietimo naujienos (informacinis leidinys). – Vilnius, 2003, Nr. 4.
25. Prakapienė D. Ugdymo turinio realizavimo problemos ir jo sklaidos kryptys semiotiniame kvadrate. // Pedagogika. – 2003, T 66, p. 141 – 147.
26. Rajeckas V. Didaktika: jos problemos (Mokymo priemonė). – Vilnius, 1980.
27. Reformuojamos vidurinės bendrojo lavinimo mokyklos programos. Geografija V – X klasei. – Kaunas: Šviesa, 1991.
28. Šalna R. Pasaulio geografija: vadovėlis VII klasei. – Vilnius: Briedis, 2000.
29. Šalna R., Baubinas R., Padriezas V., Tuskenienė V. Pasaulio visuomeninė geografija: vadovėlis X klasei. – Vilnius: Briedis, 1999.
30. Šalna R., Sapožnikovas G. Europa: vadovėlis VIII klasei. – Vilnius: Briedis, 1999.
31. Šiaučiukėnienė L., Stankevičienė N. Bendrosios didaktikos pagrindai. – Kaunas: KTU, 2003.
31. Tarvydienė V., Sikorskienė A. Geografijos mokymas mokykloje. // Geografijos metraštis. – Vilnius, 1981, Nr. 19, p. 218 – 225.
32. Vaitekūnas S. Enciklopedinis geografijos žodynas. – Kaunas, 1994.
33. Vaitekūnas S., Valančienė E. Lietuvos geografija: vadovėlis IX klasei. – Vilnius: Alma Littera, 1998.
34. Vaitekūnas S. Sovietized Education in Occupied Lithuania, Lithuania under Soviets / ed. S. Vardys. – New York – Washington London, 1965, p. 173 – 190.
35. Максаковский В. П. Географическая культура. – Москва, 1998.

SUMMARY

Analysis of the Subject-Matter of Geography Education for Secondary School

The scholastic geography of Lithuania has experienced the period of reforms during the past two decades. The imperative of the education shift has been determined by economical, social and cultural changes. The subject-matter of education and the training process have been corrected. It is a matter of great relevance to ascertain whether the subject-matter of geography education conforms to the requirements set by the documents of the Education System.

The study contains the analysis of the conception of the education subject-matter and the structural parts of it. General structural model of geography science, as the basic source for the formation of the education subject-matter, is presented, the analysis of its elements is performed. The formation stages of geography science and the subject-matter of education are highlighted by emphasizing the basic periods of the education shift (scholastic geography to the education reform, contemporary scholastic geography). The content analysis of the schoolchildren achievements determined by the General Programmes and Education Standards is performed. The schoolchildren conception of geography is examined.

PRIEDAI

2 PRIEDAS

MOKYMO IR MOKYMOSI TIKSLAI:

I. Pažintiniai tikslai:

1. Žinojimas (žinių įsisavinimo padarinys).

2. Supratimas (vaizdinio abstraktaus mąstymo rezultatas, pasiekiamas atskleidus daiktų ir reiškinių ryšius, jų sąveiką ir prasmę).

II. Lavinamieji tikslai:

3. Mokėjimai (teorinių, praktinių ir vertinamųjų veiksmų lavinimo rezultatas, rodantis mokinių veiklos kompetenciją).

4. Sugebėjimai (gabumų lavinimo rezultatas).

III. Auklėjamieji tikslai:

5. Įsitikinimai, motyvacija (tiesos apie pagrindinius gamtos ir kultūros, žmogaus ir žmonių santykių žinojimo ir supratimo rezultatas, veikiantis asmenybės emocijas ir valią, jos veiklą ir elgesį).

6. Dorovinis elgesys (iš pasaulėžiūros, dorovinių įsitikinimų ir dorovės patirties kylančių motyvų padarinys).

3 PRIEDAS

GEOGRAFIJOS ŽINIŲ GRUPĖS:

Pasaulėžiūrinės geoaplinkos suvokimo idėjos:

- natūralistinė ir metafizinė;
- fenomenalumo;
- visuotinumo;
- struktūriškumo;
- ryšio;
- vystymosi;
- sąveikos.

Pagrindinės geografijos kategorijos:

- teritorija;
- padėtis;
- aplinka;
- paplitimas;
- regionas.

Geografijos teritorijos:

- geografinės padėties;
- geografinio apvalkalo;
- geosferų;
- landšafto;
- gamtos komponentų;
- geografinio rajonavimo;
- gyventojų skaičiaus dinamikos;
- gyventojų migracijos;
- urbanizacijos;
- ūkio šakų vystymo ir išsidėstymo;
- kultūros ir religijos;
- visuomenės elgsenos;
- geopolitikos.

Geografiniai dėsningumai (dėsniai):

- vientisumo;
- ritmiškumo;
- zoniškumo;
- azoniškumo;
- asimetrijos;
- heterochroniškumo;
- taksanominės (ranginės) diferenciacijos.

Geografinės sąvokos;

Priežasties ryšiai;

Geografiniai faktai;

Geografiniai pavadinimai (nomenklatūros);

Geografiniai vaizdiniai.

4 PRIEDAS

Geografijos temų ir sąvokų (VI – X klasių) atspindys Bendrosiose programose ir mokykliniuose vadovėliuose

Geografijos temos ir sąvokos	VI kl.	VII kl.	VIII kl.	IX kl.	X kl.
GEOGRAFINIS PAŽINIMAS	I	U	U	U	N
Geografijos mokslas	I	U	U	U	N
Geografinės žinios	I	U	U	U	N
Lietuviški vardai Pasaulio žemėlapyje	I	U	U	I	N
GEOGRAFINIAI TYRIMAI	I	I	I	U	N
Didieji geografiniai atradimai	I	U	U	U	N
Dabarties geografiniai tyrimai	I	I	I	U	N
SAULĖS SISTEMA IR VISATA	I	U	U	N	N
Visatos sudėtis ir evoliucija	I	N	N	N	N
Saulės sistemos modelis ir gravitacijos jėgų įtaka planetų ir jų palydovų judėjimui	I	N	N	N	N
Geocentrinis (Ptolemėjaus) ir heliocentrinis (Koperniko) Saulės sistemos modeliai. Jų reikšmė geografinio pasaulėvaizdžio formavimuisi	U	N	N	N	N
Kosminių ryšių ir įtakų sistemos: Visata – Žemė	I	U	U	U	N
Saulė – Žemė	I	U	U	U	N
Žemė – Mėnulis	I	U	U	U	N
ASTROLOGIJA IR ŽEMĖS MOKSLAS	U	N	N	N	N
Žemė kaip planeta	I	U	U	U	N
Žemės formos ir dydžio įtaka geografiniams procesams	I	U	U	U	N
Žemės kilmės hipotezės	I	U	U	U	N
Žemės judėjimas kosmose, jo kitimas ir geografinės pasekmės	I	U	U	U	N
Žemės magnetosfera ir magnetinis laukas	N	U	U	U	N
Žemės kosminiai tyrimai	U	U	U	U	N
Saulės laikas	U	U	U	U	N
Saulės laiko kalendoriai: senasis (Julijaus) ir naujasis (Grigolijaus)	U	N	N	N	N
Žemės metai	I	N	N	N	N
Laiko juostos ir laiko skaičiavimas	I	U	U	U	N
Žemės gelmės	I	U	U	U	N
Žemės sandara: branduolys, mantija, astenosfera, Žemės pluta	I	U	U	U	N
Žemės gelmių tyrimų reikšmė	U	U	U	U	N
Žemės pluta ir litosfera	I	U	U	U	N
Žemės plutos sudėtis	I	U	U	U	N
Uolienos: magminės, nuosėdinės, metamorfinės	I	U	U	U	N
Mineralai: silikatai, aliumosilikatai, oksidai, hidroksidai, karbonatai, fosfatai	U	U	U	U	N
Litosfera, jos pažinimo reikšmė	I	U	U	U	N
Litosferos plokščių teorija	I	U	U	U	N
Žemės plutos tyrimai	U	U	U	U	N
Geologija – mokslas apie Žemę	U	U	U	U	N
Geologinio Žemės amžiaus tyrimai – geochronologija	U	U	U	U	N
Geochronologinė skalė: eros, periodai	N	U	I	I	N
Kalnų formavimosi eros	N	I	U	N	N

Sausumos ir vandenynų kaitaliojimosi laikotarpiai	U	U	U	U	N
Geologiniai Žemės klimato svyravimai	U	U	U	U	N
Apledėjimo epochos	U	U	U	I	N
Paleontologija ir paleogeografija	U	U	U	U	N
Geologiniai ir tektoniniai žemėlapiai	N	N	N	N	N
Žemės plutos struktūra: kontinentinė ir okeaninė	I	U	U	U	N
Žemės plutos tektoninė struktūra ir judėjimas	N	I	U	U	N
Elementarios struktūros: raukšlės, lūžiai	N	U	U	U	N
Sudėtinės (didžiosios) struktūros: geosinklinos – antiklinos, platformos	N	U	U	U	N
Žemės plutos judėjimas pagal lūžių linijas	N	I	U	U	N
Raukšlių ir kalnų formavimosi procesas	N	I	I	N	N
Senosios kalnodaros	N	U	U	U	N
Naujausi tektoniniai judesiai	N	I	I	U	N
Žemės drebėjimai	I	I	I	U	N
Žemės drebėjimų židinys, epicentras	I	I	I	N	N
Žemės drebėjimų stiprumas	U	I	U	N	N
Žemės drebėjimų prognozavimas	I	I	U	N	N
Ugnikalniai	I	I	I	U	N
Žemės paviršius	U	U	U	I	N
Geomorfologija – mokslas apie Žemės paviršius (reljefą)	U	U	U	U	N
Reljefo vaizdavimas žemėlapiuose	I	N	N	N	N
Topografiniai žemėlapiai	I	U	U	U	N
Topografinių žemėlapių sutartiniai ženklai	I	N	N	N	N
Topografinių žemėlapių mastelis	I	N	N	N	N
Geografinės koordinatės	I	U	U	U	N
Orientavimasis vietovėje	I	N	N	N	N
Vidinių (endogeninių) jėgų suformuotas reljefas:	I	I	I	I	N
Planetarinės paviršiaus formos: žemynai, vandenynų guolis	I	I	I	I	N
Vandenyno dugno reljefas: žemyno šelfas, šlaitas, vandenyno įdaubos, kalnagūbriai, salos ir jų grandinės	I	I	I	U	N
Sausumos reljefas: lygumos, aukštumos, kalnai, jų sistemos	I	I	I	I	N
Išorinių (egzogeninių) jėgų suformuotas reljefas:	N	I	I	U	N
Erozinės ir erozinės – akumuliacinės reljefo formos: griovos, raguvos, slėniai, upių terasos, kanjonai	N	I	I	U	N
Požeminių vandenų sukurtas reljefas: karstas ir karstiniai procesai	N	U	U	U	N
Daugiamečio įšalo sukurtas reljefas: termokarstas, alasai	N	U	U	U	N
Ledynų sukurtas reljefas: morenos, zandrai, karos	N	U	U	U	N
Vėjo sukurtas reljefas: eolinės paviršiaus formos (kopos, barchanai)	N	U	U	U	N
Žmogaus sukurtas reljefas: sankasos, karjerai, terikonai	N	I	I	I	U
Sudėtinės kilmės reljefo formos: krantai, salos, fiordai, estuarijos, rifai	U	I	I	U	N
ATMOSFERA	I	U	U	U	N
Atmosferos ir orų mokslai – meteorologija, klimatologija ir sinoptika	U	U	U	U	N
Klimatiniai ir sinoptiniai žemėlapiai	I	N	N	U	N
Atmosferos sudėtis ir struktūra	I	U	U	U	N

Oras ir jo sudėtis – azotas, deguonis, ozonas, anglies dvideginis, vandens garai	I	U	U	U	N
Atmosferos sluoksniai: troposfera, stratosfera, mezosfera, termosfera, jonosfera	I	U	U	U	N
Ozono sluoksnis ir „ozono skylės"	N	U	U	U	N
Šiluminis atmosferos režimas	U	U	U	U	N
Saulės radiacija	N	U	U	U	N
Saulės radiacijos rūšys: tiesioginė, išsklaidytoji, atspindėtoji, sugertoji	N	U	U	U	N
Bendroji (suminė) radiacija. Radiacijos balansas	N	U	U	U	N
Šiltnamio efektas	N	U	U	U	N
Žemės radiacinės juostos	N	U	U	U	N
Oro temperatūra	I	U	U	I	N
Oro temperatūra – svarbiausias klimato elementas	I	U	U	I	N
Maksimali, minimali, vidutinė temperatūra	I	U	U	I	N
Žemės šiluminės juostos	I	U	U	U	N
Optiniai ir elektros reiškiniai atmosferoje	N	U	U	U	N
Optinių reiškinių prigimtis	N	U	U	U	N
Vaivorykštė, halo, miražas, poliarinė pašvaistė, žaibas, atmosferos jonizacija	N	U	U	U	N
Vanduo atmosferoje	I	U	U	U	N
Oro drėgnumas	I	U	U	U	N
Absoliutus ir santykinis drėgnumas	U	U	U	U	N
Rasos taškas	U	N	N	N	N
Garavimas ir garingumas. Garingumo koeficientas	I	U	U	U	N
Žemės drėkinimo sąlygos	U	I	I	U	N
Vandens garų kondensacija	I	U	U	U	N
Debesys, rūkas, smogas, rasa, šerkšnas, plikšala, lijundra	I	U	U	U	N
Debesų rūšys	I	N	N	N	N
Krituliai, jų pobūdis, kiekis ir intensyvumas	I	U	U	I	N
Ekstremalūs atmosferos reiškiniai, susiję su vandens garų kondensacija ir krituliais	U	I	I	I	N
Oro slėgis ir vėjas	I	U	U	U	N
Oro slėgis ir jo tankumas	I	U	U	U	N
Vėjas, jo turbulentiniškumas	I	U	U	I	N
Vėjo greitis, stiprumas ir kryptis	I	U	U	I	N
Bendroji atmosferos cirkuliacija ir vietiniai vėjai	U	U	U	U	N
Oro masė. Žemyninės, jūrinės oro masės	U	U	U	I	N
Bendroji atmosferos cirkuliacija	U	U	U	U	N
Atmosferos frontai: šiltasis, šaltasis, okliuzijos	U	U	U	U	N
Orų cirkuliacija ir pobūdis ciklonuose ir anticiklonuose	U	U	U	U	N
Tropiniai ciklonai - taifūnai	N	U	U	N	N
Vėjai, kaip atmosferos cirkuliacijos išraiška	U	I	U	U	N
Pasatai, vidutinių platumų vakarų vėjai, musonai, brizai, fenas, bora, sausvėjis, nuotakinių slėnių vėjai, dulkių audros	I	U	U	U	N
Orai ir klimatas	I	U	U	I	N
Orų ir klimato samprata	I	N	N	N	N
Meteorologiniai elementai, apibūdinantys orų ir klimato savybes	*I*	*U*	*U*	*I*	*N*

Orų numatymas	I	N	N	U	N
Klimatą formuojantys faktoriai	I	I	I	I	N
Žemyninis, jūrinis ir musoninis klimatas	U	I	I	U	N
Žmogus ir klimatas	I	I	I	I	U
Pagrindinės oro masės ir atmosferos frontai	U	I	I	U	N
Ekvatorinės oro masės	N	U	N	N	N
Tropinės oro masės	N	U	U	N	N
Vidutinių platumų oro masės	N	U	I	I	N
Arktinės ir antarktinės oro masės	N	I	U	N	N
Tropinis, poliarinis ir arktinis atmosferos frontai	N	U	U	N	N
Klimatinės juostos:	U	I	I	U	N
arktinė (antarktinė)	I	I	I	N	N
subarktinė (subarktarktinė)	U	I	I	N	N
vidutinių platumų	U	U	I	I	N
subtropinė	U	I	I	N	N
atogrąžų (tropinė)	U	I	N	N	N
subekvatorinė	U	I	N	N	N
ekvatorinė	U	I	N	N	N
HIDROSFERA	I	U	U	U	N
Hidrologija – vandenų pažinimo mokslas	I	U	U	U	N
Hidrosferos samprata	I	U	U	U	N
Vandens apytaka	I	U	U	U	N
Vandenų kartografija	N	N	N	N	N
Vandenų žemėlapiai: hidrografinis, hidrologinis, hidrogeologinis	N	N	N	N	N
Pasaulinis vandenynas	I	U	U	U	N
Pasaulinis vandenynas ir jo sudėtis	I	U	U	N	N
Jūros vanduo. Druskingumas	I	I	I	N	N
Pasaulinio vandenyno dinamika: vandens cirkuliacija, bangavimas, cunamiai, potvyniai, atoslūgiai	I	U	U	N	N
Jūrų srovės, vandens divergencijos ir konvergencijos zonos, vertikalus vandens judėjimas	U	I	I	N	N
Vandenynų ir jūrų krantai	I	U	U	N	N
Vandenynų turtai	I	I	I	N	N
Grėsmė Pasaulio vandenynui	I	U	U	N	N
Paviršiaus vandenys	I	I	I	I	N
Upės	I	I	I	I	N
Hidrografinio tinklo formavimasis	I	U	U	I	N
Pagrindiniai upyno elementai	I	U	U	I	N
Upės baseinas	I	U	U	U	N
Upės slėnis, upės vagos struktūra išilginis profilis	I	U	U	U	N
Vandens stebėjimo upėse dėsningumai	N	U	U	U	N
Upės nešmenys	N	U	U	U	N
Upių mityba ir nuotėkio režimas	U	I	I	I	N
Ūkinės veikos poveikis, upės vandens režimas	N	I	I	U	N
Ežerai ir vandens talpyklos	U	I	I	I	N
Ežerų dubenų kilmė, tipai ir morfologija	U	I	I	I	N
Ežero vandens balansas ir vandens lygis	U	I	I	U	N

Ežerų dinaminiai reiškiniai	U	I	I	U	N
Ežero vandens cheminė sudėtis	U	I	I	U	N
Ežero biologija	U	I	I	U	N
Vandens talpyklos ir jų hidrologinio režimo ypatumai	U	I	I	I	N
Pelkės	N	U	U	I	N
Pelkių susidarymas	N	U	U	I	N
Aukštapelkės ir žemapelkės	N	U	U	I	N
Pelkių paplitimas ir hidrologinis režimas	N	U	U	I	N
Pelkių vaidmuo kraštovaizdyje	N	U	U	I	N
Ledynai	I	I	I	I	N
Sniego linija	U	U	U	U	N
Sausumos ledynai ir dreifuojantys vandenyno ledai	I	I	U	U	N
Ledynų susidarymo sąlygos	I	I	I	U	N
Firnas. Ledyninis ledas ir jo savybės	N	U	U	U	N
Hidrologiniai ledynų ypatumai	N	I	I	I	N
Požeminiai vandenys	U	U	U	I	N
Požeminių vandenų kilmės teorijos	I	N	N	N	N
Požeminių vandenų tipai: dirvožemio vandenys,	I	U	U	I	N
gruntiniai vandenys,	I	U	U	I	N
tarpsluoksniniai vandenys	I	U	U	I	N
Paviršinių ir gruntinių vandenų sąveika	U	I	I	U	N
Požeminio vandens mineralizacija	U	U	U	I	N
Arteziniai ir terminiai vandenys	U	I	I	I	N
Požeminių vandenų hidrologinis režimas	N	U	U	U	N
Požeminių vandenų reikšmė	N	I	I	U	N
DIRVOŽEMIAI – PEDOSFERA	N	U	U	I	N
Dirvožemis kaip ypatingas gamtos objektas	N	I	I	I	N
Dirvotyra – dirvožemio mokslas	N	U	U	U	N
Dirvožemio žemėlapiai	N	N	N	N	N
Dirvožemio susiformavimas ir jo savybės	N	U	U	I	N
Dirvodarinė uoliena, jos mechaninė sudėtis	N	U	U	I	N
Dirvodaros procesas, dirvožemio profilis ir horizontai	N	U	U	U	N
Dirvožemio danga ir jos erozija	N	U	U	I	N
Dirvožemio derlingumas, ph indikatorius	N	I	I	I	N
Dirvožemio tipai	N	U	I	I	N
Dirvožemių zoniškumo priežastys ir jų tipai:	N	U	I	I	N
tundros glėjiniai	N	U	I	I	N
taigos jauriniai	N	I	I	I	N
mišriųjų miškų velėniniai	N	I	I	I	N
lapuočių miškų rudžemiai	N	U	I	I	N
stepių juodžemiai	N	U	I	N	N
dykumų pilkžemiai	N	I	U	N	N
savanų raudonžemiai	N	U	U	U	N
pusiaujo miškų latentiniai	N	I	U	N	N
BIOSFERA	U	I	I	I	N
Biosferos samprata	U	U	U	U	N
Biomasė, gyvybės įvairovė	U	I	I	I	N

Gyvūnijos apsauga	U	I	I	I	N
Biosferos organizacija	N	U	U	U	N
Populiacijos ir biocenozės	N	U	U	U	N
Organizmų prisitaikymas	U	I	I	I	N
Ekosistema ir jos struktūra	U	I	I	I	N
Organinių medžiagų apytaka ekosistemoje	N	U	U	I	N
Vandenų ekosistemos	U	I	I	I	N
Miško ekosistema	U	I	I	I	N
Bemiškės sausumos ekosistemos	U	I	I	I	N
Gamtinės zonos ir landšaftas	U	I	I	U	N
Geografinės erdvės ir jų ribos: teorijos, akvatorijos ir arealai	U	I	I	U	N
Landšaftas. Gamtinis ir antropogeninis (kultūrinis) landšaftas	N	I	I	U	N
Žemės ūkis įvairiose geografinėse zonose	U	I	I	U	N
Gamtiniai ištekliai	I	I	I	I	N
Gamtos išsaugojimas	I	I	I	I	N
Platuminis zoniškumas	N	I	I	U	N
Arktinis zoniškumas	N	I	U	N	N
Tundra ir miškatundrė	N	I	I	I	N
Taiga ir mišrieji miškai	N	I	U	I	N
Lapuočiai ir musoniniai miškai	N	I	U	U	N
Miškastepės, stepės (prerijos, pampa)	N	I	I	N	N
Vidutinių platumų pusdykumės ir dykumos	N	I	U	N	N
Vidužemio kietalapiai krūmynai	N	I	I	N	N
Tropinės pusdykumės ir dykumos. Oazės, takyrai	N	I	N	N	N
Savanos ir sezoniniai drėgnieji miškai	N	I	U	N	N
Pusiaujo drėgnieji miškai	N	I	N	N	N
Vertikalusis (kalnų) zoniškumas	N	I	I	U	N
Sniego ir ledyno zona	N	I	U	N	N
Subnivalinės kalnų dykumos	N	U	U	N	N
Alpinės pievos	N	N	I	N	N
Subalpinės pievos	N	U	I	N	N
Spygliuočiai miškai	N	I	I	U	N
Mišrieji miškai	N	I	I	I	N
Lapuočiai miškai	N	I	I	U	N
Pasaulinio vandenyno gamtinės zonos	N	I	U	N	N
Arktinė ir antarktinė gamtinės zonos	N	I	U	N	N
Subpoliarinės gamtinės zonos	N	I	U	N	N
Vidutinių platumų gamtinės zonos	N	I	I	N	N
Subtropinės vandenyno zonos	N	I	U	N	N
Tropinės zonos	N	I	U	N	N
Ekvatorinė pasaulinio vandenyno zona	N	I	N	N	N
PASAULIO REGIONAI	U	I	U	U	U
Afrika	U	I	N	N	U
Australija ir Okeanija	U	I	N	N	U
Arktis ir Antarktis	U	I	N	N	U
Pietų Amerika	U	I	N	N	U
Šiaurės Amerika	U	I	N	N	U
Europa	U	N	I	U	U

Azija	U	I	N	N	U
Regionų išsivystymo lygis	N	I	U	U	I
Valstybės ir jų įvairovė	U	I	I	N	I
Savojo krašto geografinis pažinimas	I	N	U	I	N
GYVENVIEČIŲ GEOGRAFIJA	N	I	I	I	I
Gyvenviečių kilmė	N	U	U	I	U
Gyvenviečių funkcijos	N	I	I	I	I
Kaimo gyvenvietės	N	U	U	I	I
Miesto ir kaimo gyvenviečių skirtumai	N	U	U	I	I
GYVENTOJŲ GEOGRAFIJA	U	I	I	I	I
Žemė – žmonių planeta	I	I	I	I	I
Gyventojų pasiskirstymas ir tankumas	I	I	I	I	I
Gyventojų skaičiaus kaita	I	I	I	I	I
Gimstamumo koeficientas	N	U	U	I	I
Mirtingumo koeficientas	N	U	U	I	I
Natūralus prieaugis	N	U	U	I	I
Gyventojų demografija	N	U	U	I	I
Gyvenimo lygis	U	I	I	I	I
Gyventojų sudėtis	U	I	I	I	I
Gyventojų amžius ir lytis	N	I	I	I	I
Rasių įvairovė	I	I	I	I	U
Kalbinė įvairovė	I	I	I	I	U
Religijų įvairovė	N	I	I	I	I
Kultūrų geografija	N	I	I	I	I
Gyventojų migracijos	N	U	U	I	I
Migracijos rūšys	N	N	N	I	I
Emigracija ir imigracija	N	U	U	I	I
PASAULIO ŪKIS	N	I	I	I	I
Žemės ūkio sistema	N	I	I	I	I
Žemės ūkio sistemos struktūra	N	I	I	I	I
Žemės ūkio tipai ir ūkininkavimo formos	N	I	I	I	I
Augalininkystė, gyvulininkystė, įvairiašakis žemės ūkis	N	I	I	I	I
Natūralinis ir prekinis žemės ūkis	N	I	I	U	I
Klajoklinis ir sėslusis žemės ūkis	N	I	I	U	I
Ekstensyvus ir intensyvus žemės ūkis	N	I	I	U	I
Pagrindinių žemės ūkio tipų ir ūkininkavimo formų paplitimas pasaulyje	N	U	U	N	I
Žemės ūkis ir aplinka	N	U	U	I	I
Socialiniai kultūriniai veiksniai, įtakojantys žemės ūkį	N	U	U	U	U
Ekonominiai veiksniai, įtakojantys žemės ūkį	N	U	U	U	U
Neigiamas žemės ūkio poveikis aplinkai	N	U	U	U	U
Aplinkos gerinimas žemdirbyste	N	U	U	U	U
Maisto ištekliai	N	U	U	I	I
Apsirūpinimo maistu perspektyvos	N	U	U	I	I
Mityba ir sveikata	N	U	U	U	I
Maisto trūkumas – badas	N	U	U	U	I
Pramonės geografija	N	I	I	I	I
Kasyba: požeminiu būdu	N	U	U	I	I

atviruoju būdu	N	U	U	I	I
Mineralinių žaliavų ištekliai ir atsargos	U	U	U	I	I
Gamtos ištekliai	U	I	I	I	I
Kuro ir elektroenergetikos	U	I	I	I	I
Iškastinis kuras	U	I	I	I	I
Akmens anglis	U	I	I	I	I
Nafta	U	I	I	I	I
Gamtinės dujos	U	I	I	I	I
Lengvoji pramonė	N	I	I	I	I
Mašinų pramonė	N	I	I	I	I
Chemijos pramonė	N	I	I	I	I
Medienos perdirbimo pramonė	N	I	I	I	I
Didžiausios pramonės pelno sritys	N	I	I	U	I
Pramonė ekonomiškai silpnose šalyse	N	U	U	N	I
Pramonės įmonių ryšiai	N	U	U	N	I
Paslaugų geografija	N	U	U	I	I
Transportas	N	U	U	I	I
Vandens transportas	N	U	I	I	I
Oro transportas	N	U	U	I	I
Sausumos transportas	N	U	U	I	I
Švietimas ir kultūra	N	U	U	I	I
Sveikatos apsauga	N	U	U	I	I
Poilsis ir turizmas	N	U	I	I	I

5 PRIEDAS

GEOGRAFIJOS GEBĖJIMŲ GRUPĖS:

1. **Orientavimasis:**
   - aplinkoje;
   - plane;
   - žemėlapyje.
2. **Darbas su žemėlapiu ir planu:**
   - sudarymas;
   - skaitymas;
   - turinio interpretavimas.
3. **Tyrimų organizavimas:**
   - klausimų ir problemų kėlimas;
   - hipotezių formulavimas;
   - duomenų rinkimas;
   - analizavimas;
   - išvadų pateikimas;
   - rezultatų įvertinimas.
4. **Stebėjimas ir analizavimas:**
   - aplinkos objektų ir reiškinių;
   - paveikslų, filmų, aerofotonuotraukų, kosminių vaizdų;
   - tekstų, grafikų, statistinės medžiagos;
   - kompiuterinės informacijos.
5. **Informacijos rinkimas ir pateikimas:**

- laiko stebėjimų, apklausos duomenų, spausdintos ir audiovizualinės informacijos rinkimas;
- loginis informacijos pateikimas ir taikymas;
- svarbiausios informacijos išskyrimas.

6. **Informacijos apibendrinimas ir išraiškos formos:**
   - kalba;
   - kartografinis vaizdas;
   - profilis;

- modelis;
- piešinys, fotonuotrauka, filmas;
- grafika, diagrama.
- kompiuterinė informacija.

7. **Dalykinis bendravimas:**
   - kolektyvinis ir grupinis;
   - tarpusavyje;
   - sprendimų, nuomonių, pažiūrų viešas gynimas ir pagrindimas;
   - ataskaitos, esė rašymas;
   - pasikeitimas informacija.

6 PRIEDAS

Geografinių gebėjimų teminis planavimas VI – X klasėse

Geografijos temos	***Geografijos gebėjimų grupės***						
	1	2	3	4	5	6	7
VI klasė. **I. Geografinis pažinimas**							
Geografijos samprata.							+
Geografijos mokslo pradininkų (Eratosteno ir Ptolemėjo) darbai.			+				
Pirmieji pasaulio vaizdavimo būdai.						+	
K. Kolumbo ir F. Magelano kelionių įtaka pasaulio pažinimui.					+		
Šiuolaikiniai geografiniai tyrimai.			+				
Orientavimasis vietovėje.	+						
Horizontas ir horizonto linija.						+	
Pasaulio kryptys.	+						
Orientavimasis pagal vietovės požymius ir dangaus kūnus.	+						
Kompasas.	+						
Azimutai.	+						
Planas.		+					
Vietovės vaizdavimo būdai.		+					
Atstumų matavimas.		+					
Vietovės planas.		+					
Žemės paviršiaus nelygumų vaizdavimas plane.		+					
Vietovės plano sudarymas.		+					
Žemėlapis.		+					
Žemės forma ir dydis.				+			
Gaublys.						+	
Geografinės koordinatės.						+	
Gamtinių žemėlapių sutartiniai ženklai bei mastelis.		+					
Geografijos atlasai.						+	
II. Gamtinė geografija							
Vidinė Žemės sandara ir paviršius.				+			
Žemės kilmės hipotezės.			+				
Litosferos plokštės.				+			
Žemės drebėjimai.				+			
Ugnikalniai.				+			
Žemynai.				+			
Sausumos dalys: pusiasaliai, salos.				+			
Pagrindinės Lietuvos paviršiaus formos: žemumos, aukštumos.				+			
Atmosfera ir jos reikšmė.					+		
Oro savybės.				+			
Orų būklės apibūdinimas: temperatūra, debesuotumas, krituliai.				+			

Atmosferos slėgis, vėjas.				+			
Vidutinės oro temperatūros, vyraujančių vėjų krypties, kritulių kiekio per parą, mėnesį, metus nustatymo būdai.							+
Orai ir jų kaita.				+			
Orų numatymas.			+				
Šviesos ir šilumos pasiskirstymas Žemėje.				+			
Atogrąžos ir poliaračiai.						+	
Klimato įtaka gamtai ir žmonėms.					+		
Žemės vandenys.				+			
Vandens apytakos ratas.				+			
Pasaulinis vandenynas ir jo dalys.				+			
Vandenynų vanduo ir jo savybės.				+			
Sausumos vandenys.				+			
Paviršiniai vandenys.				+			
Upė ir jos dalys.				+			
Ežerai ir jų susidarymas.				+			
Požeminiai vandenys.				+			
Lietuvos upės ir ežerai.				+			
Gyvasis Žemės pasaulis.				+			
Augalų ir gyvūnijos įvairovė.				+			
Gamtos apsauga.					+		
III. Visuomeninė geografija							
Žemės gyventojai.					+		
Gyventojų skaičius, pasiskirstymas.				+			
Tauta.					+		
Tautinė Lietuvos gyventojų sudėtis.				+			
Gyvenvietės: kaimai ir miestai.						+	
Gyventojų verslai: žemės ūkis, pramonė ir paslaugos.					+		
Valstybės ir jų įvairovė.						+	
Pasaulio valstybių žemėlapis.						+	
Didžiausios pasaulio valstybės.						+	
Lietuva – Europos valstybė.						+	
Baltijos šalys.						+	
VII klasė. Regioninė geografija							
Afrika							
Afrikos geografinis pažinimas.				+			
Žemyno paviršius.				+			
Naudingosios iškasenos.				+			
Klimatą formuojantys veiksniai.				+			
Klimato juostos.				+			
Vidaus vandenys ir jų ryšys su klimatu bei paviršiumi.				+			
Ūkinė didžiųjų upių ir ežerų reikšmė.					+		
Geografinės zonos.				+			
Žmogaus poveikis gamtai.			+				
Gamtosauga ir Afrikos saugomos teritorijos.					+		
Afrikos gyventojai.					+		
Gamtos įtaka žmogaus gyvenimo būdui ir ūkinei veiklai.			+				

Australija ir Okeanija							
Australijos ir Okeanijos geografinis pažinimas.				+			
Australijos paviršius.				+			
Didysis barjerinis rifas.				+			
Klimatas.				+			
Paviršiniai ir požeminiai vandenys.				+			
Organinio pasaulio savitumai.				+			
Australijos sąjunga.					+		
Gyventojų sudėtis, pasiskirstymas.				+			
Gyventojų verslai.					+		
Žmogaus įtaka žemyno gamtai.			+				
Okeanija ir jos dalys.						+	
Okeanijos gamtos sąlygų ypatumai.				+			
Okeanijos gyventojai bei jų verslai.					+		
Arktis ir Antarktis							
Arkties ir Antarkties geografinis pažinimas.				+			
Antarktidos geografinė padėtis ir dydis.						+	
Gamtinės Antarktidos sąlygos: ledo danga, poledyninis reljefas, klimatas.				+			
Augalija ir gyvūnija.				+			
Gamtiniai ištekliai.				+			
Žmogaus poveikis gamtai.			+				
Arkties vandenyno geografinė padėtis.						+	
Gyvasis pasaulis.				+			
Žmogaus gyvenimo sąlygos Arktyje.			+				
Amerika							
Amerikos skirstymas.					+		
Amerikos geografinis pažinimas.				+			
Pietų Amerikos paviršius.				+			
Vulkanai ir žemės drebėjimai.				+			
Naudingosios iškasenos.				+			
Pietų Amerikos klimato ypatumai.				+			
Vidaus vandenys. Amazonė.				+			
Pietų Amerikos platuminis ir vertikalusis zoniškumas.						+	
Šiaurės Amerikos geografinė padėtis.						+	
Vandenynų įtaka gamtinėms žemyno sąlygoms.				+			
Paviršius ir naudingosios iškasenos.				+			
Klimato ypatumai.				+			
Vidaus vandenys. Didieji ežerai.				+			
Saugomos teritorijos.					+		
Amerikos apgyvendinimas.					+		
Amerikos kolonizacija.			+				
Gyventojų sudėtis.					+		
Gyvenimo sąlygų įvairovė ir gyventojų pasiskirstymas.					+		
JAV ir Kanados ūkio bruožai.					+		
Azija							
Azijos paviršius.				+			
Žemės drebėjimo ir vulkanizmo sritys.				+			

Naudingosios iškasenos.				+			
Klimato juostos ir klimato tipai.				+			
Vidaus vandenų pasiskirstymas.				+			
Azijos dirvožemiai.				+			
Geografinės zonos, jų kaitos dėsningumai.				+			
Himalajų vertikalusis zoniškumas.						+	
Azijos gyventojų sudėtis, tankumas, pasiskirstymas.				+			
Pietvakarių Azija – seniausių kultūrų ir religijų lopšys.					+		
Pietvakarių Azijos gamta.				+			
Gyventojai, jų gyvenimo būdas.					+		
Naftos ūkis.					+		
Šiaurės Azijos gamta.				+			
Gamtos turtų gausa ir panaudojimas.				+			
Vidurio Azija – kalnų ir dykumų kraštas.				+			
Gyventojai ir ūkis.					+		
Ekologinės problemos.					+		
Pietryčių ir Pietų Azijos gamtinės sąlygos.				+			
Tautinė, kalbinė, religinė Indijos gyventojų sudėtis.					+		
Gyvenimo būdas ir ūkis.					+		
Rytų Azija							
Senovės Kinijos laimėjimai ir dabartinė kultūra.			+				
Kinijos gyventojai.					+		
Ūkio ypatumai.					+		
Japonija.					+		
VIII klasė. **I. Bendroji Europos geografija**							
Europos ir Azijos riba.						+	
Gamtiniai, istoriniai, ekonominiai ir kultūriniai regionų išskyrimo kriterijai.					+		
Europos paviršius.				+			
Seisminės sritys.				+			
Senovinis apledėjimas ir jo įtaka dabartiniam paviršiui.				+			
Naudingosios iškasenos.				+			
Europos klimatas ir jį formuojantys veiksniai.				+			
Klimato juostos ir klimato tipai.				+			
Vidaus vandenys.				+			
Didžiausios upės ir ežerai.				+			
Dirbtiniai vandens telkiniai.				+			
Vidaus vandenų panaudojimas, tarša ir apsauga.					+		
Europos dirvožemiai ir jų paplitimas.				+			
Geografinės zonos.				+			
Saugomos teritorijos.					+		
Politinis Europos žemėlapis ir jo raida.						+	
Europos gyventojų įvairovė.					+		
Gyventojų pasiskirstymas.				+			
II. Regionų geografija **Šiaurės Europa**							
Šiaurės Europos tautos, kalbos, tradicijos.					+		

Šiaurės Europos gamta.				+			
Skandinavijos klimatas ir augalija.				+			
Norvegijos gamtos turtai.				+			
Pavyzdingo ūkio ir aplinkosaugos šalis.					+		
Miškų ir tūkstančio ežerų kraštas.				+			
Danijos gamta ir žemės ūkis.				+			
Šiaurės Europos sostinės.					+		
Vakarų Europa							
Britų salų gyventojai.					+		
Britų salų gamta.				+			
Didžiosios Britanijos pramonė.					+		
Prancūzijos gamta.				+			
Prancūzijos ekonomika.					+		
Beniliukso gyventojai ir miestai.					+		
Vokietija – svarbiausia Europos pramonės šalis.					+		
Alpių gamtos ypatumai.				+			
Pietų Europa							
Vidužemio gamta.				+			
Gyventojai ir ūkis.					+		
Turizmas.					+		
Vidurio Europa							
Europos sąjunga.					+		
Baltijos šalys.						+	
Kraštovaizdžio ir klimato ypatumai.				+			
Gyventojai ir jų verslai.					+		
Rytų Europa							
Rusija – didžiausia pasaulio valstybė.						+	
Gyventojų tautinė sudėtis, jų pasiskirstymas.				+			
Gamtinės sąlygos, žemės ūkis.				+			
IX klasė. **I. Lietuvos geografinis pažinimas**							
Lietuvos geografinis pažinimas.				+			
Lietuvos vardo kilmė.				+			
Lietuva praeities žemėlapiuose ir istoriniuose šaltiniuose.		+					
Lietuvos geografijos mokslo raida.				+			
Lietuvos geografinė padėtis.						+	
Teritorija ir jos kaita.					+		
Lietuvos sausumos ir jūrų siena.		+					
Lietuvos valdymo institucijos ir jų funkcijos.							+
Administracinis Lietuvos skirstymas.		+					
II. Gamtinė Lietuvos geografija							
Geologinės eros ir periodai.				+			
Geologinė Lietuvos raida.						+	
Naudingosios iškasenos ir jų radimvietės.				+			
Ledynmečiai.				+			
Ledyno suformuotos reljefo formos.				+			
Dabartinis Lietuvos paviršius.		+					

Paviršių keičiantys išoriniai procesai.			+				
Lietuvos klimatas.				+			
Klimatą formuojantys veiksniai.			+				
Mikroklimatas.				+			
Orų prognozės.			+				
Lietuvos vidaus vandenys ir hidrografinis tinklas.				+			
Lietuvos upių nuotėkis ir vandens režimo tipai.				+			
Didžiausios Lietuvos upės.		+					
Lietuvos ežerų kilmė.				+			
Pelkės.				+			
Tvenkiniai ir jų reikšmė.					+		
Požeminiai vandenys.				+			
Lietuvos organinis pasaulis ir gamtos apsauga.					+		
Dirvodaros procesai.				+			
Dirvožemių tipai, jų paplitimas.					+		
Dirvožemių erozija.					+		
Priemonės dirvožemio derlingumui didinti.							+
Lietuvos augalija ir gyvūnija.				+			
Miškai ir jų pasiskirstymas.					+		
Lietuvos saugomos teritorijos ir gamtos paminklai.					+		
Raudonoji knyga.							+
Kultūrinis kraštovaizdis ir kraštotvarka.					+		
III. Lietuvos visuomeninė geografija							
Gyventojų skaičius ir natūralusis judėjimas.				+			
Gyventojų demografinė ir socialinė sudėtis.				+			
Gyventojų tautinė sudėtis.				+			
Gyventojų migracijos.				+			
Lietuvos miestai ir miesteliai.				+			
Lietuvos ūkio raida.				+			
Lietuvos ūkio struktūra.				+			
Lietuvos ūkio lygis, mokslinis ir ekonominis potencialas.					+		
Lietuvos gamtiniai ištekliai, ūkinis jų vertinimas.					+		
Lietuvos gamtos sąlygų ir gamtinių išteklių poveikis ūkio plėtrai.					+		
Lietuvos pramonės sudėtis.				+			
Tradicinės Lietuvos pramonės šakos ir ryškėjanti specializacija.				+			
Lietuvos žemės ūkio fondas, naudmenos ir struktūra.				+			
Lietuvos augalininkystė.				+			
Lietuvos gyvulininkystė.				+			
Lietuvos transportas ir ryšiai.				+			
Vidaus prekyba.				+			
Tranzitinė Lietuvos padėtis ir jos nauda.							+
Ekonominiai Lietuvos ryšiai su užsieniu.					+		
X klasė. **I. Pasaulio visuomeninė geografija**							
Pasaulio gyventojų skaičiaus kaita ir prognozės.				+			

Natūralusis gyventojų judėjimas ir jo rodikliai.				+			
Vidutinė gyvenimo trukmė.				+			
Demografinė gyventojų kaita.				+			
Demografinė politika.				+			
Gyventojų sudėtis, pasiskirstymas ir migracijos.				+			
Gyventojų amžiaus piramidės.				+			
Tautinė gyventojų sudėtis.				+			
Pasaulio kalbų geografija.				+			
Gyventojų tankumas.				+			
Gyventojų migracijos, jų priežastys.					+		
Tarpvalstybinės migracijos.				+			
Gyvenviečių tipai.				+			
Urbanizacijos procesai ir lygis pasaulyje.					+		
Suburbanizacija.				+			
Didžiausi pasaulio miestai, aglomeracijos ir megapoliai.					+		
Religijos ir tikėjimai.				+			
Kultūrų geografija.				+			
Pagrindinės pasaulio kultūrinės sritys.					+		
Politinė geografija.				+			
Pagrindiniai politinio žemėlapio objektai.		+					
Karų ir konfliktų geografija.				+			
Tarptautinis terorizmas ir pagrindiniai jo požymiai.					+		
Tarptautinės organizacijos.				+			
Pasaulio ūkio raida.				+			
Ekonominės sistemos.				+			
Pasaulinės rinkos sudėtis.				+			
Ekonominės valstybių galios rodikliai.					+		
Pasaulio ūkio samprata ir struktūra.					+		
Pasaulio ūkio ištekliai.				+			
Mokslo ir technikos pažangos įtaka pasaulio ūkiui.							+
Gamtinių išteklių klasifikacija ir tipologija.					+		
Pagrindiniai energetiniai ištekliai.					+		
Mineraliniai ištekliai, jų pasiskirstymas.					+		
Gamtiniai pasaulio vandenyno ištekliai.					+		
Gamtonauda ir gamtosauga.					+		
Pramonės struktūra.				+			
Pramonės išdėstymo veiksniai.					+		
Svarbiausios pasaulio pramonės šakos ir jų geografija.					+		
Pasaulinė žaliavų ir produkcijos prekyba.				+			
Gamyba ir gamybos centrai, eksportas ir importas.					+		
Svarbiausi pasaulio gamybos centrai ir jų išsidėstymas.					+		
Pramonės plėtojimas ir gamtosauga.					+		
Bioprodukcinio ūkio struktūra.				+			
Gamtinių ir ekonominių sąlygų įtaka žemės ūkio plėtotei.					+		
Mokslo ir technikos pažanga bioprodukciniame ūkyje.							+
Augalininkystė ir pagrindinės jos šakos.				+			
Gyvulininkystė, jos šakos.				+			

Miškų ūkis.				+			
Žvejybos ir akvakultūros geografija.				+			
Bioprodukcinio ūkio šakos ir ekologinės problemos.					+		
Paslaugų sektorius ir jo sudėtis.				+			
Gamybinės ir negamybinės paslaugos.				+			
Pasaulio transportas.				+			
Transporto plėtotė įvairiuose regionuose ir jos ryšys su ekonominiu vystymusi.					+		
Telekomunikacijų geografija.				+			
Tarptautiniai ekonominiai ryšiai ir pagrindinės jų formos.					+		
Tarptautinė prekyba ir pasaulinė rinka.				+			
Vidaus ir užsienio prekyba.				+			
Finansiniai ryšiai.				+			
Turizmo geografija.				+			

7 PRIEDAS

ANKETA

"Geografijos mokslas Jūsų akimis"

Mielas moksleivi, prašau nuoširdžiai atsakyti į žemiau pateiktus klausimus. Perskaitęs klausimą, pasirinktą atsakymą pažymėk kryželiu, patvirtink ar paneik teiginius arba įrašyk savo nuomonę tam skirtoje vietoje.

Apklausos tikslas – išsiaiškinti IX – X klasių moksleivių geografinį mąstymą, gebėjimų ir pasiekimų lygį.

Duomenys apie respondentą.

1. **Jūsų lytis** *(pabraukite)*: mergina/vaikinas.
2. **Jūsų amžius** *(pabraukite)*: 12 m., 13 m., 14 m., 15 m., 16 m., kita *(įrašykite)*_____
3. **Klasė, kurioje mokotės** *(pabraukite)*: 9 klasė, 10 klasė.

Geografijos ugdymo turinys:

1. **Apibūdinkite, kaip Jūs suprantate geografijos mokslą** *(parašykite)*.

……
……

2. **Išdėstykite geografijos mokslo sritis pagal svarbą Jums, nuo 6 (svarbiausias) iki 1 (mažiausiai svarbus) balo** *(įrašykite)*.

a) Fizinė geografija …..
b) Pažinimo mokslai …..
c) Kartografija …..
d) Ekonominė geografija …...
e) Visuomeninė geografija …..
f) Mišrūs geografijos mokslai …..

3. **Parašykite kiekvienai geografijos mokslo sričiai klasę (pagal geografijos mokyklinį kursą), kurioje, Jūsų manymu, ji yra labiausiai išanalizuojama** *(įrašykite)***.**

a) Fizinė geografija …..
b) Pažinimo mokslai …..
c) Mišrūs geografijos mokslai …..
d) Kartografija …..
e) Ekonominė geografija …...
f) Visuomeninė geografija …..

4. **Paaiškinkite, kaip Jūs suprantate šias sąvokas** *(parašykite)***.**

Geografiniai gebėjimai – ……
…….
Geografiniai pasiekimai – ……...
……

5. **Įvertinkite geografinius gebėjimus 10 balų sistemoje taip, kaip Jūsų manymu esate juos išsiugdęs** *(įrašykite)*.

a) Orientavimasis …..
b) Darbas su žemėlapiu ir planu …..
c) Tyrimų organizavimas …..
d) Stebėjimas ir analizavimas …..
e) Informacijos rinkimas ir pateikimas …..
f) Informacijos apibendrinimas ir išraiškos formos …..
g) Dalykinis bendravimas ….

6. **Žemiau pateikti žodžiai, nusakantys geografijos pasiekimus. Pažymėkite iš jų dešimt svarbiausių, kurie Jūsų manymu, labiausiai lavinami geografijos pamokų metu** *(pažymėkite).*

☐ Skiria	☐ Apskaičiuoja
☐ Įvardina	☐ Pateikia
☐ Analizuoja	☐ Skaito
☐ Nagrinėja	☐ Lygina
☐ Naudojasi	☐ Randa
☐ Nusako	☐ Paaiškina
☐ Moka	☐ Nustato
☐ Žino	☐ Pavaizduoja
☐ Sudaro	☐ Parodo
☐ Nurodo	☐ Apibūdina

7. **Geografijos pamokų metu įgytos žinios***(pažymėkite)***:**

☐ taikomos kitų pamokų metu;
☐ padeda plačiau gilintis į geografijos dalyko turinį;
☐ taikomos praktiškai, šiose situacijose (parašykite)…….....
……
……...

8. **Ar esate patenkinti savo geografijos žiniomis** *(pažymėkite ir parašykite)***?**

☐ patenkintas, nes ……..
☐ nepatenkintas, nes ……..

9. **Jei turėtumėte galimybę prisidėti prie geografijos vadovėlių kūrimo, kokias dvi temas siūlytumėte išbraukti bei kokiomis dviem temomis juos papildytumėte? Pagrįskite savo siūlymus.**

Siūlyčiau išbraukti šias temas:
1. .....
2. .....
Išbraukčiau šias temas todėl, kad .....
…….....……...
……Si
ūlyčiau geografijos turinį papildyti šiomis temomis:
1. .....
2. .....
Siūlyčiau papildyti šiomis temomis, nes …….....
……
…….....

Anketą sudarė: Virginija Liubinaitė
2006 01 27